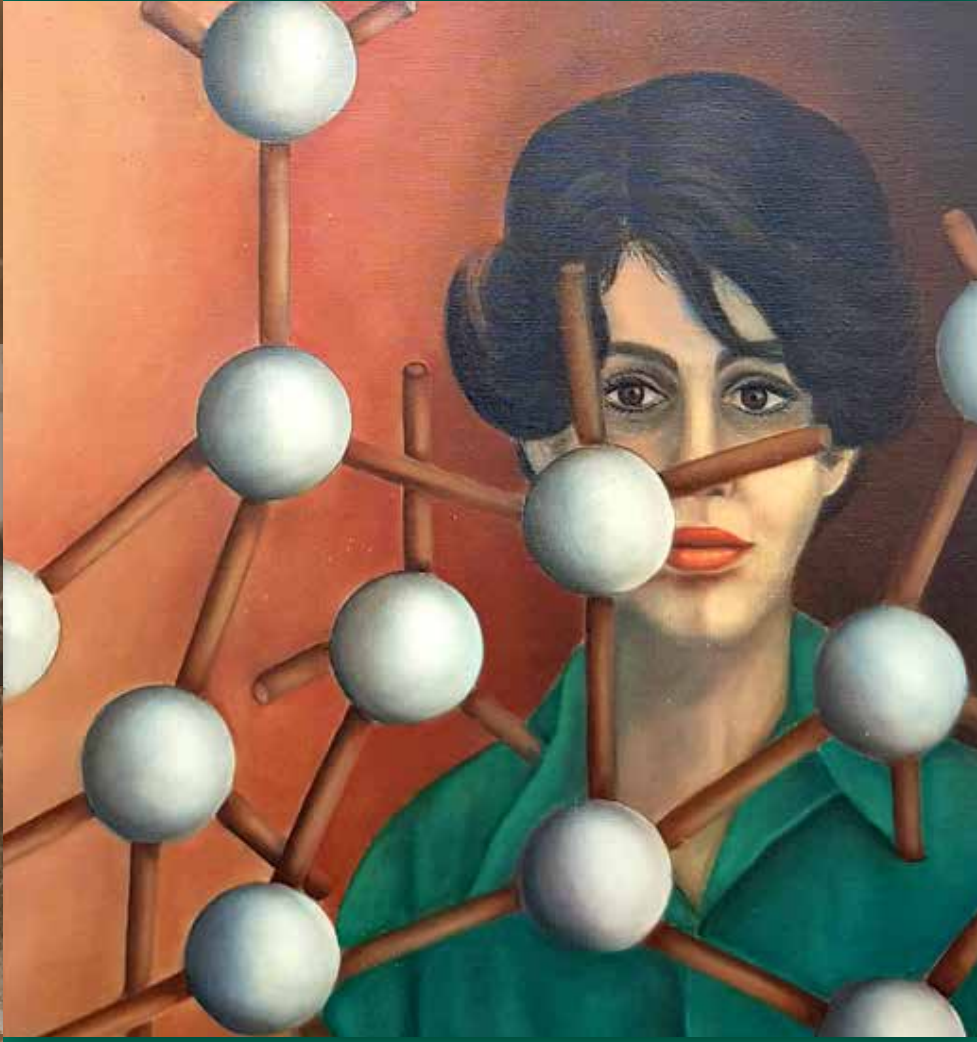

חיי, סיפור אמיתי

מאת ד"ר רות לוינסון (לבית זיולד)

חלק שלישי בגרות הדרך שלא נבחרה

חיי, סיפור אמיתי

מאת ד"ר רות לוינסון (לבית זיולד)

חלק שלישי בגרות
הדרך שלא נבחרה

מוקדש באהבה
לגבי, לבנותיי, לחתניי,
ולשבעת הנכדים המקסימים

מימין לשמאל:
גבי, דפנה, אני, יערה, אביגיל, לפניה עומדת מאיה, איל,
לפניו כורע תומר, טל, רוני, אביב, שיר, אורנה, עידן

כל הציורים בספר הם פרי מכחולה של המחברת

עיצוב וגרפיקה חנה וגה

עיצוב עטיפה חנה וגה

תודה מיוחדת לדורית תבור על העזרה בצילומים

כל הזכויות שמורות בכל ספרי הטרילוגיה

”חיי, סיפור אמיתי”

"הדרך שלא נבחרה" מאת רוברט פרוסט

תרגום: עדנה אולמן-מרגלית

שתי דרכים נפרדו ביער עבות
לא שתיהן בשבילי; הצרתי על כך
נעצרתי מולן לזמן ממושך
לארכה של אחת הרחקתי ראות
עד לנקודת פיתולה שבסבך

לשנייה אז פניתי, כמותה מפתה
ואולי במעט מצודדת יותר
רמוסה קצת פחות, כך לי נדמתה
עשביה שעליה פחות עבותה - -
בעצם דמו הן כמעט בלי הכר

בשתיהן כאחת רצד שם האור
על מרבד בתולי של עלי השלכת
אז אמרתי, לזו יום אחד עוד אחזור!
אך לא: שכן דרך נמשכת
ידעתי, מכאן לא אשוב עוד ללכת

ברבות הימים, בשנים הבאות
אנח בחזרי לספר איך אי-שם
משתי הדרכים שביער עבות
בחרתי בזו שהלכו בה פחות
ופה הרי כל ההבדל בעולם.

פרק א

שנות הנישואים הראשונות

וגם

בית זיוולד מול בית לוינסון

גבי ואני סיימנו את הפרק הירושלמי בחיינו עם גמר הלימודים באוניברסיטה, ו"השתקענו" ברחובות. בעצם קצת מוגזם לומר "השתקענו", נכון יותר לבחור בביטוי "התנחלנו", כי עברנו לגור בבית הורי גבי, עם כל הפינוקים הכרוכים בכך.

עם הורי גבי בגינת הבית

הבית ברחוב הרשנזון

הוויילה היפה הייתה מוקפת בחומה נמוכה, בנויה מאבן ירושלמית, ועצים גבוהים הסתירו אותה ואת הגינה סביבה. קיבלנו למגורים את החדר ששימש את גבי בנעוריו ובימי רווקותו, וסעדנו על שולחן הוריו את רוב ארוחותינו. בביתם הייתה מבשלת מקצועית, כי חמותי עליזה עזרה לחמי הרופא, ד"ר קורט לוינסון במרפאה הביתית, ולא היה לה זמן לבשל ולהכין כל יום ארוחה חמה, כפי שהיה נהוג בבית המסודר והמטופח הזה. גם ארוחות הבוקר והערב היו ברמה גבוהה, מבוססות על קניות במעדניות מובחרות ברחובות ובתל אביב. האמרה "אין ארוחות חינם" הייתה מוצדקת מאד לגבינו באותה תקופה. לא שילמנו כמובן בכסף (חס וחלילה) על הפנסיון המלא והארוחות הטעימות ההן, אך שילמנו בשווה כסף, לפי הפסוק הידוע "time is money" זמן הוא כסף.

ואכן, כמעט כל זמננו הפנוי ברחובות היה בחברת הורי גבי, שמאד אהבו לבלות אתנו, ושחררנו אך למעט ארוחות משפחתיות פה ושם עם הוריי. לילות שבת היו מוקדשים לנגינת מוסיקה קאמרית של גבי הצ'לן ואביו הפסנתרן, בשיתוף עם מרים (כנרת) ואפרים (ויולן) האס, ובנוכחות קהל אורחים, שכלל בעיקר חברים ייקים.

ערב נגינה עם מרים ואפרים האס בבית לוינסון

בסוף כל יצירה היו מחיאות כפיים מוצדקות, כי הנגינה עמדה על רמה גבוהה. כל ארבעת הנגנים הצטיינו, איש איש בכלי שלו, והביטוי "זייר שײן" (יפה מאד בגרמנית) חזר ונשנה במהלך הקונצרט מפי המאזינים, שנהנו מאד מהמוסיקה הטובה. במהלך הערב הייתה הפסקה, ולאורחים הוגש כיבוד ברמה גבוהה: תמיד הייתה עוגה נפלאה, שנאפתה על ידי מומחית, בליווי משקה חם בחורף ומשקה קר בקיץ, ובתום הקונצרט פונקו האורחים בקינוחים בלתי נשכחים: גלידת שמנת מתוקה מתוצרת בית - ביחוד אהבתי את זו עם פירות היער - או מוס ממיץ תפוזים טריים, אוורירי וטעים להפליא. בבית לוינסון נתנו כבוד גדול למוסיקה.

במוצאי שבת שיחקנו ברידג' עם ההורים. הם לימדו אותנו ונתנו לנו בסיס טוב למשחק הנפלא הזה. אהבנו את ערבי המוסיקה, וגם את משחקי הברידג', אך במבט לאחור דומני שהיינו צריכים לבלות קצת יותר עם בני גילנו. מובן שנפגשנו גם עם חברים במסיבות מיוחדות באירועים ובחגים, אך פעמים מעטות ב"שוטף".

ההשוואה בין בית לוינסון לבית זיולד היא בלתי נמנעת.

אני גדלתי בבית "מטריאכלי". אמי צפורה שלטה בו ללא עוררין, ואבא שלמה השאיר לה את הטיפול בכל הנושאים במשפחה: חינוך, תקציב, כלכלה, חברה, ספורט ומה לא. היא עבדה מאד קשה בעצמה, בעשותה לבד, ללא עוזרת, את כל מטלות הבית, ולא היו לה מכוונות לכביסה והדחת כלים. במשך כמה שנים אחי הבכור שבתאי ואני עזרנו בשטיפת הרצפה, כשהיינו בגיל המתאים, אך זו הייתה ממש טיפה בים.

אני זוכרת את השעות הרבות שאמא בילתה במטבח, בהכינה מאכלים מסובכים הגוזלים זמן רב, כמו, לדוגמא, ממולאים בבשר טחון ואורז, מסוגים שונים. לא היה כמעט ירק שלא זכה למילוי: כרוב, עגבניות, קישואים, חצילים, פלפלים, אפילו גלדי בצל שהופרדו אחד אחד, לאחר ריכוך במים חמים. העוגות והעוגיות שאפתה היו הטובות מסוגן שאכלתי אי פעם. עד היום גבי נוהג לומר, שאחת הסיבות העיקריות לנישואיו אתי הייתה עוגת הגבינה הנפלאה של אמי...

אמי נתנה דוגמא אישית של הסתפקות במועט, וכף רגלה לא דרכה מעולם אצל קוסמטיקאית. גם למספרה הלכה לעיתים רחוקות, בעיקר בבגרותה. היופי הטבעי שלה היה שם דבר, ולא היה בפניה אף קמט עד יומה האחרון בגיל 70 שנה.

אבא היה רוב הזמן טרוד בעבודתו, מפקד משטרה ללא שעות עבודה מוגדרות, גר בתחנה וזמין לכל משימה ולכל אירוע. הוא סמך על אמא בכל דבר ועניין, מסר לה את כל משכורתו, להוציא "דמי כיס" צנועים לעצמו שהקציבה לו, והיא ניהלה בתבונה ובחיסכון את משק הבית.

העזרה היחידה שהוא הושיט במטלות הבית הייתה הקניות. במכולת קנינו אנחנו, הילדים, אך קניות של כל יתר הדברים היו מוטלות עליו, והוא עשה זאת בשמחה ועם הבנה במוצרים.

אמי הייתה דתית והקפידה במילוי המצוות העיקריות. היו לנו מערכות נפרדות של כלים וסכו"ם לבשר וחלב, שבת הייתה שבת, עם נרות, קידוש וברכה על החלות, החגים נחגגו על פי כל הכללים, כשאבא משתף פעולה כמיטב יכולתו. הרבה פעמים נסע בשבתות ובחגים בגלל אילוצים של עבודתו המשטרית, אך בראש השנה, כיפורים ופסח, נהג ללכת לבית הכנסת, ולשמח את אמא בכך. הייתה לו שקית קטיפה כחולה רקומה ובה טלית משי יפהפייה, שבה התעטף כשהתפלל בבית הכנסת שלו. זה שכן קרוב לבניין המשטרה, ולאבא היה מקום קבוע, אשר נשמר תמורת תרומה שנתית קבועה, במשך כל חייו.

אחיי ואני לא הלכנו בדרכה של אמא הדתית, אך לשלושתנו כבוד רב למסורת. בבית ההורים היה זה תפקידו של אחי חיים לבדוק במוצאי שבת, אם כבר נראים בשמים שלושה כוכבים, ואפשר להדליק אש ולחמם קומקום מים או תבשיל על הגז. היום איננו סופרים כוכבים בבתינו, אך חוגגים את חגי ישראל, ואני תמיד מדליקה נרות בערב שבת. אני אוהבת מאד את השלווה היוורדת על ארצנו עם שקיעת השמש בליל שבת, דבר שחסר לי מאד כאשר גרנו שנים אחדות בחו"ל, בתקופת ההשתלמויות.

אמא הייתה דתית ליברלית, ולא כפתה את דעותיה על הזולת. היא ידעה שאין אנו שומרי מצוות, והתפללה בשביל כולנו... האמונה שלה הייתה עמוקה, והיא גם הצביעה בבחירות עבור אחת המפלגות הדתיות. אבא היה איש מפא"י (מפלגת פועלי ארץ ישראל) כיאה לדור בוני המדינה, והעיתון בבית ההורים היה "דבר". את ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון הערצנו כולנו.

בית לוינסון היה שונה לגמרי.

היה זה בית פטריאכלי, בו שלט האב קורט שלטון אבסולוטי. הוא קבע בכל דבר ועניין, והאם החרתה והחזיקה אחריו. למשמע סיפוריהם על בית ההורים שלהם בגרמניה, שאותו עזבו עם עלייתם ארצה, חודשים ספורים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, אפשר היה להבין שגם שם היה המצב דומה. הסב יוליוס לוינסון שלט במשפחתו ביד רמה. רעייתו רזזה הייתה עקרת בית למופת, אך כנועה וצייתנית. כנראה שברוב המקרים אנשים נעשים דומים להוריהם. הסבים ניספו במחנה הריכוז טרזינשטאט. קשה לי לתאר את האדם הגאה הזה, סבא יוליוס, שרוי בתנאים המשפילים של מחנה הריכוז, על לא עוול מצידו, רק בגלל יהדותו, עד שמותו גאל אותו מייסוריו. לו אך היו הסבים הקשישים עולים לארץ ישראל עם בניהם! מי תאר לעצמו שהנאצים יבצעו רצח עם כזה! היהודים בגרמניה אפילו הצביעו בבחירות עבור היטלר, כי הבטיח לשפר את המצב הכלכלי הקשה ששרר לפני עלייתו לשלטון. הם היו בטוחים שאמירותו האנטישמיות לא תגענה לידי מעשים, אך הוא התכוון לכל מילה, ממש כמו האיסלם הקיצוני, המאיים עלינו היום. צריך לקחת ברצינות את מי שמכריז השכם והערב כי ברצונו להשמידך.

אלה אינם דיבורים בעלמא.

שני האבות, שלי ושל גבי, גרו עם המשפחה במקומות עבודתם.

במשטרת רחובות גרנו בקומה השנייה של התחנה, המרפסות שלנו היו השנייה והשלישית משמאל.

בצילום זה נראה הקצין שלמה זיולד מפקד המשטרה, כשהוא בראש פקודיו, במצעד יום העצמאות בעירנו ב-1951.

אבי מפקד המשטרה בראש המצעד

משרדו של אבי, המפקד, שכן בקומת הקרקע, ממש מתחת לדירתנו. בתחנה היה גם בית מעצר לזמנים קצרים, עד שהחשוד יובא לפני שופט, או עד שיוחלט לאיזה בית סוהר לשולחו. לפעמים הובא אסיר בשעה מאוחרת, אחרי שמטבח השוטרים כבר נסגר, ואם התלונן על רעב, אבא עלה לדירתנו, והכין לו במו ידיו כריך וכוס תה.

כזה היה אבא. מצד אחד אמיץ וקשוח, ומאידך טוב לב מאין כמוהו.

המרפאה של חמי ד"ר קורט לוינסון שכנה באגף נפרד בוילה בה גרה המשפחה. הבית נבנה במיוחד עם דגש על מרפאה מרווחת ויפה, חדר המתנה נאה ושירותים נפרדים. צמוד למרפאה היה גם חדר קטן להתאוששות של הפאציינט(ית) במיוחד אם היה צורך בהרדמה בעת הטיפול. מכיוון שחמותי עליזה (אילזה) לוינסון עבדה עם בעלה במרפאה, היה צורך לשכור צוות לעיסוק במטלות הבית. נוסף למבשלת מקצועית היו גם עוזרת במשרה מלאה לעבודות הניקיון, מנהצת, אופה של עוגות מיוחדות לאירועי הנגינה ואירוחים נוספים, וכמובן גנן לטיפוח הגינה.

הגנן היה אחראי גם על ניקוי המרזבים בסתיו, כאשר עלי שלכת נשרו מהעצים בגינה וסתמו אותם. פעם שכח לעשות זאת, והגשם הראשון, יורה חזק במיוחד, הקדים אותו והפך את המרפסות לבריכות קטנות. זה היה בלילה, וכאשר נפתחה הדלת מהחדר למרפסת הציפו המים את כל רצפת הבית מכוסת השטיחים. הייתי נוכחת בליל השיטפון, ועזרתי בניקוז המים. היה עלי לבחור בנעליים שאצטרך לזרוק אחר כך, כי ידעתי שטבילה ממושכת במים בגובה רב תהרוס אותן. בחרתי בנעלי עקב של 12 ס"מ, שכבר נמאסו עלי, וחמי התבדח עוד שנים רבות אחר כך, באמרו שנראיתי מאד אלגנטית באותו ערב, עם הנעליים ההן והמגב בידי.

היה מעניין לעקוב אחרי ההתנהלות של בית ייקה טיפוס.

קודם כל, השעון עומד במרכז ההתנהלות. הדייקנות הייקית איננה אגדה. כל מה שמסופר עליה הוא אמת לאמיתה, שעבורי הייתה אמת מרה...

הרגשתי שהורי גבי אוהבים אותי ומעריכים אותי, אך בדבר אחד נגרם סבל הדדי: אינני דייקנית, ובדרך כלל קביעת השעה למפגש היא בגדר המלצה אצלי. המילים "צו שְפֵיט" (בגרמנית פירושו מאוחר מדי) מצלצלות באוזניי עד היום. הם נאמרו לי פעמים רבות בחיים המשותפים עם הורי גבי. קשה לי לחיות עם סטופר ביד, ביחוד כשבאוניברסיטה התרגלתי ל"רבע שעה אקדמאית". כל הרצאה התחילה רבע שעה אחרי הזמן הנקוב במערכת, וזה התאים לי מאד. גם גבי סובל די בשקט מנטייתי לאיחורים, ולפעמים לא כל כך בשקט, אבל במהלך עשרות שנות נישואין כבר קצת התרגל... לשמחתי אפילו הוא מודה בחצי פה, שיש אירועים שהדיוק בהופעה אליהם יכול להיות גמיש.

לזכותי יש לומר, שלמקומות שאסור לאחר בשום אופן, כמו לקונצרט, תיאטרון או טיסה, כי סוגרים את הדלתות, אני מתאמצת ומגיעה תמיד בזמן. האיחור היחיד לטיסה שהחמצנו, וראינו את המטוס שלנו ממריא דרך חלון הזכוכית באולם הנוסעים, נגרם באשמת אדם אחר, ועל זה עוד יסופר.

נחזור לבית לוינסון:

כל יום, בשעה 12 בצהריים בדיוק, נסגרה דלת חדר הקבלה של הפציינטים, הרופא הסיר את חלוקו הלבן, והתיישב ליד פסנתר הכנף בסלון הבית, לממש את אהבתו הגדולה למוסיקה. במשך כל ימות השבוע התכונן ליצירות שינוגנו בערב המוסיקה הקאמרית המסורתית, וכשהגיע ליל שבת היו ביצועים נהדרים של היצירות הקלאסיות. גבי זכה לקבל חינוך מוסיקלי שהכשירו להיות מקצוען אם יחפוץ בכך. אביו רצה בצעירותו להיות פסנתרן מקצועי, לבסוף החליט להיות רופא, אך שמר כל השנים על רמה גבוהה בנגינה, עם תרגול יום-יומי. מרים האס נגנה בטכניקה מעולה וצליל נהדר. אפרים בעלה ניגן בעיקר בוויולה, והיה לו ידע מוסיקלי רב. כל הארבעה האלה חברו לנגינה יחד במשך שנים רבות, להנאתם ולהנאת שומעיהם.

מבחינה חברתית היו הורי גבי מקושרים בעיקר לקהילייה הייקית ברחובות. הם נהגו להיפגש בבתי החברים או להזמין לביתם, כל פעם מספר מסוים של זוגות, ונהנו מהיכולת לשוחח בשפת האם, גרמנית. העלייה הייקית ידועה ככזאת, שלא קלטה מהר את השפה העברית, והיה לה מבטא כבד במיוחד, כשהשתמשה בשפתנו הקשה בשעת הצורך. האירועים החברתיים היו בלי קשר לערבי הנגינה, ובדרך כלל הכיבוד עמד גם שם על רמה גבוהה. קיבלנו תמיד דיווח על התפריט בארוחות הערב המושקעות ההן. מפעם לפעם גם גבי ואני הוזמנו לפגישות האלה, אם נחגג משהו מיוחד, והתרשמנו מהקשר החזק בין האנשים, רובם ככולם מהגרים שהצליחו לברוח מגרמניה הנאצית, שקמה עליהם לכולם.

בערב השנה האזרחית החדשה (סילבסטר) חמי וחמתי אירחו בביתם את החברים לארוחה מפוארת, מלווה במוסיקה לריקודים, כפי שנהגו לחוגג שם, בארץ מולדתם. לארוחה כזאת נקראה המבשלת גם להגיש בערב החגיגי, כדי שבעלת הבית תוכל ליהנות, מבלי לרוץ הלוך ושוב למטבח. כמובן שלאירוע המיוחד הזה הוזמנו גם אנחנו, הדור הצעיר. אני תרמתי להצלחת האירוע: קניתי קישוטי נייר צבעוניים, ותליתי אותם מהנברשות וממתלי הווילונות מסביב לחדר, והכנתי לכל זוג תפריט בנימה הומוריסטית של הסעודה. **בנספחים** בעמוד 210 יש דוגמאות של התפריטים שהכנתי.

גם לריקודים יש ערך מוסף כשמשתתף זוג צעיר קל רגליים, והשמחה הייתה רבה. בחצות התנשקו לפי המסורת, ונפתחו בקבוקי השמפניה.

המסיבות בבית הוריי היו מסוג אחר לגמרי, ובדרך כלל התבססו על חגי המסורת היהודית. בראש ובראשונה - ליל הסדר. אמי הייתה שומרת הכשרות היחידה בכל המשפחה, ולכן בישלה הכל לבד, ואף אחד לא היה יכול להשתתף בהבאת תבשיל משלו, כמקובל במשפחות אחרות. היו לנו כלים יפים מיוחדים לפסח, שהורדו פעם בשנה מהבזים, והועלו חזרה בתום החג. אני הייתי ממונה על עריכת השולחן וקישוטו, במוצק ל-25 איש. לילות הסדר ההם היו נהדרים ובלתי נשכחים, עם קריאת ההגדה על כל שיריה, המאכלים המסורתיים הטעימים והאווירה המשפחתית החמימה. בפעם הראשונה שהורי גבי הוזמנו לחגוג את ליל הסדר בבית הוריי, זה היה עדיין בבניין המשטרה, בדירה החזיתית בעלת המרפסות, שפונות לרחוב הראשי. לקראת סיום הערב יצא חמי למרפסת כדי לעשן את הסיגר האיכותי שלו, ואני חברתי אליו. לשאלתי אם נהנה, ענה שהיה זה ליל הסדר הנפלא ביותר שהשתתף בו בחייו. אז חשבתי שהוא אמר זאת כדי לשמח אותי, אבל אחרי שנים הבנתי שדיבר מרחשי ליבו הכי עמוקים. זמן רב אחרי שגבי ואני נישאנו, סיפרה לנו קרובת משפחה, שרופא הנשים המכובד ד"ר קורט לוינסון נידון בגרמניה הנאצית לשנת מאסר

עם הוריי ואחיי בליל הסדר
בבניין המשטרה

ליל הסדר הראשון עם
משפחתי והורי גבי

על טיפול בנשים אריות. בביתו מעולם לא דובר על כך, והנה אחרי ההשפלה שספג מהשלטון הנוראי, הוא חגג את החג היהודי של היציאה מעבדות לחירות, בביתו של מפקד המשטרה בעירו, במדינת ישראל!

מסיבה גדולה נערכה תמיד בבית הוריי בחג החנוכה. יום ההולדת של אבי חל במהלך חג זה, ואחר כך הוא נחוג יחד עם יום הולדתו של גבי, שהצטרף למשפחה. הסופגניות והלביבות של אמי היו נהדרות. תחילה סעדו האורחים מאכלים-מעדנים מושקעים, אחר כך היו שירה ונגינה והגשת המתנות, ולקינוח הוגשו הסופגניות הריחניות. היום קונים לרוב סופגניות מוכנות, אך אין דומה טעמן לאלה שאמא הכינה. בחנוכה אמי הכינה כל יום סופגניות טריות משני סוגים, וריחן עדיין עולה באפי בזמן כתיבת שורות אלה. במסיבות בבית זיולד היו תמיד הופעות אמנותיות, מוסיקה שהולמת את החג, ואחיי, שבתאי וחיים, הצטיינו בסיפור בדיחות. נגינת האקורדיון שלי ליוותה כל אירוע משפחתי וחברתי.

כל חג הביא את המאכלים והטעמים המאפיינים אותו, וגולת הכותרת הייתה עוגת הגבינה של חג השבועות. טעמה היה מופלא, ומאז ועד היום לא קמה לה מתחרה. היו לה 3 שכבות: תחתית של בצק פריך, באמצע שכבת הגבינה העשירה, עם קליפת לימון מגורדת, ובקומה השלישית חלבון ביצה מוקצף וקליל, שנתן לה נוסף לטעם גם גובה, הוד והדר. כאמור, גבי טוען עד היום שעוגה זו הייתה אחת הסיבות

לרצונו להינשא לי... בית שבו שלושה ילדים, וחברים רבים באים לבקרם, הוא בית תוסס ועליז, וכזה היה בית זיולד. כשאני הגעתי לבית לוינסון, כך סיפר לי גבי, הבן היחיד, האווירה השתנתה ונעשתה שמחה יותר וקלילה. התקבלתי על תקן הבת שהייתה חסרה כל הימים, כך התייחסו אלי, וכך אני גמלתי בחזרה. הייתי היועצת לחמותי בענייני אופנה, ונהגתי ללכת איתה לקניות בגדים, וגם לכל אחת מהמדידות אצל התופרת, כשרצתה בבגד בלעדי ואיכותי במיוחד.

הורי גבי שמחו מאד שלמדתי מהר את השפה הגרמנית. הבנתי כששוחחו, וגם דיברתי לא רע, וכל זאת רק משמיעה בזמן שגרתי בביתם, ולא מלימוד מסודר. כשהתברר לי שעלי להבחן בשפה זרה נוספת, מחוץ לאנגלית, במסגרת עבודת הדוקטורט, חשבתי תחילה לבחור בגרמנית, שאותה כבר הכרתי. חמי התנדב בשמחה להיות המורה, אני קניתי ספר מתאים, והתחלנו לעבור על הדקדוק המסובך של השפה הזאת, בשבתות לפני הצהריים. לאחר כמה שעורים החלטתי לעבור ללימודי צרפתית במקום גרמנית, שאת הצליל שלה לא אהבתי. בכל זאת פטור בלא כלום אי אפשר. עכשיו ידעתי כבר גם לקרוא גרמנית, וכאשר הגיע מכתב מדודה אדית, אחותו של קורט, שגרה בניו יורק, אני הקראתי אותו בקול רם, להנאת חמי וחמותי.

את שעורי הגרמנית החלפנו בהאזנה ליצירות מופת מוסיקליות, עם שימת לב מיוחדת למילים ששרה המקהלה או הזמרת, כמו "מתיאוס פסיון" של באך, או שירי פרנץ שוברט, עם מילים בגרמנית.

ישנן בשפה הגרמנית מילים ארוכות מאד, ומבטאים כל הברה והברה, אין מוותרים על אף אות. לעומת זאת בצרפתית קוראים לפעמים אפילו רק חצאי מילים...

המורה שלי לצרפתית הייתה אישה נעימה מאד מאשדוד בשם ז'אנט, והיא באה לביתי פעמיים בשבוע. נהניתי מהשיעורים שלה, ולאחר כמה חודשים ניגשתי למבחן במכון ויצמן, ועברתי אותו בהצלחה. המבחן כלל בעיקר קריאת מאמר מדעי בצרפתית, זאת הרי המטרה העיקרית של רכישת שפה זרה נוספת, וזה לא היה קשה, כי המונחים המקצועיים באנגלית ובצרפתית דומים למדי.

לאחר כמה שנים פגשתי באקראי את ז'אנט בתל אביב, והצטערתי מאד לשמוע ממנה, שבנה החייל נהרג בשירותו הצבאי.

כשמתארים בית של ייקים אי אפשר שלא לספר על חשיבותה של שנת הצהריים, או כפי שהיא נקראת בשפת המקור "שְׁלֶאָפֶ שְׁטוֹנְדֶה". בין השעות שתיים לארבע מומלץ לא להפריע את מנוחת הייקים, שהשינה בזמן זה מעוגנת אצלם ב-DNA. בבית זיולד לא היה קיים מנהג זה. שם למדו ועבדו בלי מנוחת צהריים. מפקד משטרה איננו יכול לפרוש לשנת צהריים...

למרות השוני בין בית לוינסון לבית זיולד, החינוך שניתן בהם היה דומה. זה החל בנתינת כבוד רב להורים ולמורים, ומכאן למשמעת ולאחריות. בשני הבתים הקפידו ההורים על לימודים, קריאת ספרים, עיסוק בספורט, ועזרה בבית. אמנם גבי לא רחץ כלים ושטף רצפות בתורנות, כמו שעשו הילדים בבית זיולד, שבו לא העסיקו עוזרות, אז "העבודה" שלו הייתה לנגן בצ'לו ברביעיית הפסנתר הביתית, ולהתאמן כל יום לפחות שעה וחצי. ההורים בשני הבתים נתנו דוגמא אישית של חריצות ואהבת עיסוקם: הם קמו מוקדם בבוקר, ורוב שעות היום טרחו ומילאו את תפקידיהם במרץ ובהתלהבות. כך מגדלים ילדים שהעצלנות והבטלה מהם והלאה, וזה נמשך לאורך כל החיים. גם הזוגיות הטובה והאווירה של ההורים לאורך כל

השנים (שני הזוגות זכו לחגוג את חתונת הזהב) השפיעה על האווירה בבית ועל התנהלות ילדיהם.

להורי גבי היה מנוי לקונצרטים של התזמורת הפילהרמונית הישראלית, שבזמנו היה קשה מאד להשיגו, כי הסדרות היו מלאות וסגורות. כאשר גבי ואני רצינו לשמוע קונצרט מסוים, הצטרפנו להורים בנסיעה לתל-אביב במכוניתם, פגשנו מאחורי הקלעים את המורה לצ'לו של גבי, חיים בודנשטיין, שניגן בתזמורת, והוא נתן לנו כרטיסי עמידה. תמיד היו פה ושם מקומות ישיבה פנויים של אנשים שלא יכלו להגיע ברגע האחרון, ובדרך כלל מצאנו מקום ישיבה "מן ההפקר". על הקושי לקנות מנוי יעיד הסיפור הבא, שאולי הוא נכון, ואולי רק אגדה אורבנית:

מאזין קבוע בסדרה מסוימת של התזמורת, שם לב שהמושב לידו תמיד ריק. הוא היה מנוי אך השתוקק לקנות מנוי נוסף למשפחתו, וזה לא היה בר השגה במשך זמן רב. לאחר שברר במשרד התזמורת מי בעל המנוי שאינו מופיע לקונצרטים, פנה אליו בבקשה למכור לו את זכותו. בפנייתו זו הרס חיי משפחה: התברר שבעלת המנוי הייתה אשה, שבמקום להאזין לקונצרט בהיכל נפגשה עם מאהבה, ועכשיו התגלה הדבר לבעל הנבגד...

גבי החל את הסטאז' שלו בבית החולים "קפלן", ואני התקבלתי לעבודת הדוקטורט במכון ויצמן למדע, במחלקת הפולימרים, בראשותו של פרופסור אהרון קציר. המשכנו לגור בבית ההורים, ולרשות גבי הועמד חדר ללינה באזור המגורים ב"קפלן", כשהיה תורן לילה, פעמיים בשבוע. אחת לחודש נשאר לתורנות עם לינה למשך ששי-שבת, ואז נהגתי לבקרו ולארח לו לחברה בסוף השבוע. את החדר גבי חלק לסרוגין עם עוד סטאז'ר, וקרה שהחבר הקדים פעם, והגיע במוצאי שבת במקום ביום ראשון בבוקר. מחוסר ברירה, ישנו שלושתנו באותה המיטה, שלא הייתה רחבה במיוחד... מי באמצע? זה חסוי! לימים פגשתי את הרופא ההוא ואשתו בקונצרט, ואמרתי לה שישנתי עם בעלה. רק כשסיפרתי את הנסיבות - הוקל לה.

כל שלושה חודשים גבי החליף מחלקה, כדי להכיר את דרך העבודה המיוחדת לה. בתום שנת הסטאז' הוא התקבל לעבודה בבית החולים "אסף הרופא" והתחיל את ההתמחות במחלקה לרפואה פנימית.

פרק ב

עבודת המחקר במכון ויצמן למדע משולבת בחוויית האימהות

היום (20.7.2015) הודיעו בכלי התקשורת שבדירוג בינלאומי של מאות מוסדות מחקר בעולם, שנעשה ע"י מכון אירופאי ידוע, נמצא מכון ויצמן במקום העשירי בעולם. מדד זה מבוסס על מספר הפרסומים המדעיים, על איכות המחקר, על מספר הציטוטים של המאמרים ועל גודל מוסד המחקר. תשעת המקומות לפני מכון ויצמן היו כולם בארה"ב, ביניהם האוניברסיטאות הרווארד, סטנפורד, פרינסטון ועוד. במקום הראשון דורג M.I.T.

אז לא ידעתי כמובן כל זאת, אך הרגשתי כבר לפני 55 שנה, עם תחילת עבודתי, שאני נמצאת במקום מיוחד במינו. הייתה אווירה טובה, יחסי ידידות בין המדענים, ציוד איכותי, ומעל לכל, לא היה לחץ להציג הישגים בפרק זמן מסוים. פרופ' אהרון קציר אמר לא פעם, שאי אפשר לתחום מחקר מדעי בזמן קצוב, והמדען צריך להרגיש משוחרר מכל מגבלה, מכל סוג שהוא. לא היה כל פיקוח על זמן בואם של המדענים ועל זמן עזיבתם את המעבדה, ודווקא עובדה זו גרמה לכך שאנשים השקיעו במחקר את מיטב זמנם, מבלי להתחשב במחוגי השעון. בזמן ההוא לא היו מחשבים, ולכן היה צורך לבלות זמן רב בספרייה המדעית הגדולה של המכון, "ספרית ויקס". משהומצא המחשב ניתן למצוא בו את כל הפרסומים מעיתונים מדעיים ברחבי העולם. הודות להתפתחות הטכנולוגיה מימדי המחשבים הלכו וקטנו עד למימדים המוכרים לנו היום, אך לשם השוואה ונוסטלגיה מוצג במכון ויצמן המחשב הראשון שנבנה, ונקרא "הגולם".

אן ואני עומדות לפני "הגולם" המחשב האלקטרוני הראשון

כבר לפני שנים הוסב המבנה הגדול, שבו שכנה הספרייה, למרכז מבקרים יפהפה ואלגנטי. הוא מכיל תצוגות וירטואליות נפלאות על המחקרים במכון, וסרט מרהיב עין על מסך ענק בן עשרות מטרים, המתאר את המעבדות והמדענים בצורה מושכת. נערכות במרכז המבקרים גם תערוכות הקשורות לנושאי מדע, והרצאות באירועים מיוחדים. גם למסעדה במקום יש תפריט איכותי, שונה מהרגיל, ואת כל אורחי מהארץ ומחו"ל אני מזמינה ליהנות מביקור בפנינת התיירות הזאת.

בדרך כלל אנו מסיימים את הסיור לאורחינו בבית הנשיא הראשון, ד"ר חיים ויצמן, שהפך למוזיאון. הבית נבנה ע"י האדריכל המפורסם אריך מנדלסון, והריהוט המקורי נשמר בו, כולל ציורי השמן של ציירים מפורסמים וחפצי האמנות היקרים.

בגינת הבית קבורים הנשיא הראשון חיים ויצמן ורעייתו ורה, ומידי שנה נערכות שם האזכרות.

למרכז המבקרים קירות זכוכית, ודרכם נשקפות גינות המכון המטופחות. עשרות רבות של גננים מטפלים בכרי הדשא ובצמחיה העשירה של עצים, שיחים ופרחים, לשמחת לב כל הנכנס בשערי המכון. גם הסביבה היפה ומרוממת הרוח תורמת לשלוות נפשו של המדען ולבהירות מחשבותיו.

גינה במכון ויצמן

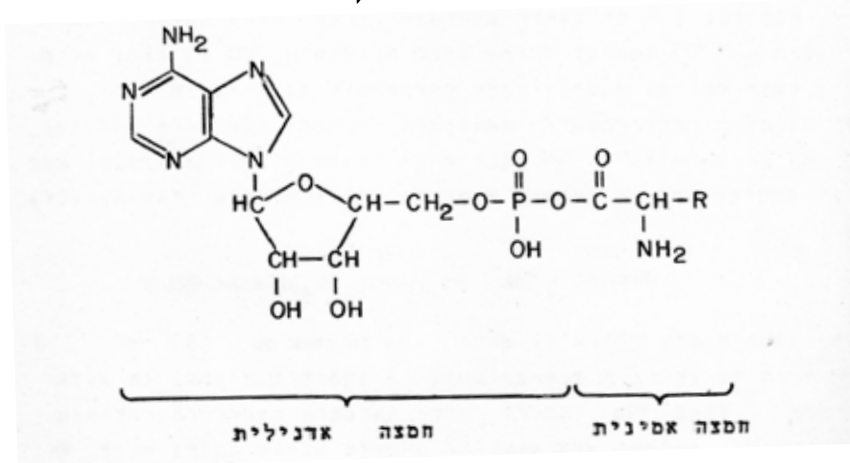
הנושא שקבלתי לעבודת הדוקטורט קשור לחקר היווצרות החלבונים בעולמנו, וזה שמו:

”סינתזה ובדיקת התכונות של אנהידרידים מעורבים של חומצות אמיניות וחומצות נוקליאוטידיות”.

אחת התעלומות הגדולות שהעמיד הטבע בפני החוקר היא מנגנון ביוסינתזת החלבון. תופעה זו נחקרה מכיוונים רבים, ובשנת 2009 הוענק פרס נובל למדענית במחלקתי בשם עדה יונת, שהצליחה לפענח את מבנה הריבוזום, שהוא ”בית החרושת” של יצירת החלבון בטבע. בתקופת המחקר שלי, שנעשה בשנות

הששים של המאה העשרים, היו שלבי הסינתזה כבר מוכרים בחלקם, וחומרי ביניים בודדו והוגדרו. מובן שכל התהליכים הם אנזימתיים, אך התרכובות הקשורות בסינתזה מעניינות גם בזכות עצמן, אפילו כשהן מחוץ למערכת האנזימתית. מחקרי עסק בתרכובת המופיעה בשלב הראשון של ביוסינתזת החלבון, והיא האמינו אציל אדנילט.

זו הנוסחה של המולקולה הזאת:

אנהידריד מעורב זה קשור במערכת הביולוגית לאנזים, ואיננו מופיע חופשי בתמיסה. מעניין היה לראות כיצד יתנהג במבחנה כשהוא מחוץ למערכת האנזימתית. אדנילטים סינתטיים היו ידועים כבר כ-10 שנים לפני שהתחלתי את מחקרי, אך רוב המחקרים שנעשו בהם היו ביוכימיים. מטרת עבודתי הייתה להרחיב את הידע הכימי-פיזיקלי הנוגע לחומר טבע זה. לבדוק את תהליכי הפולימריזציה וההידרוליזה שהוא עובר, לחשב את קבועי הריאקציות הללו ולתאר את מנגנוניהן.

העבודה במעבדה היא תובענית מאד. ברוב שעות היום, ליד המכשירים, עומדים על הרגליים, ולעיתים החומרים הנדרשים למחקר הם מסוכנים ורעילים. מובן שיש לנקוט אמצעי זהירות, אך מפעם לפעם קורות תקלות. היה חומר שגרם לי לקונטקט דרמטיטיס, שמשמעותו פגיעה בעור ע"י מגע, ונזקקתי לטיפול רפואי של נטילת קורטיזון. במחקר שלי הייתי צריכה לפעמים לעבוד עם חומר רגיש בחדר הקור, שזה חדר גדול שבו הטמפרטורה היא כמו במקרר הביתי, ז.א. 4 מעלות צלסיוס. על איך שנכלאתי פעם שם אפשר לקרא בכתבה "תבונה נשית" מעיתון "כיוון חדש" בעמוד 211 **בנספחים**.

מכיוון שקוראיי אינם כימאים ברובם, לא ארחיב יותר בצד המדעי של התוצאות שקבלתי, עת בחנתי את החומר בתנאי מעבדה שונים. היה תחום בסיסי (ההיפך מחומצי) שבו נתקבלו פפטידים (שרשראות חלבון קצרות) והדגש היה על הצד המתמטי של היווצרותם. ונמצא כזה.

האם אלוהים הוא מתמטיקאי?

הוא לא רק מתמטיקאי אלא גם גדול הפיזיקאים והכימאים. הוא גם מחולל תהליכים גרעיניים, פצצות מימן לו לרוב (חום השמש נוצר מהן) וחוקי האסטרונומיה שלו מופלאים.

את עבודת הדוקטורט שלי הדפיסה במחלקתנו מזכירה צעירה וחרוצה, שסיפור מעניין קשור בה. היא עבדה בתחילה כשוטפת כלים ומבחנות במעבדות המחלקה, והמזכירה הבכירה, ששמה כשמי - רות, התרשמה מטוב שכלה ואישיותה הנעימה. היא האיצה בה ללמוד להדפיס על מכוונת כתיבה, ועזרה לה להשתלב בעבודה המשרדית, אותה ביצעה בכישרון רב. לדעתי היה זה מעשה יפה ומיוחד, שראוי לציון.

האדם שהופיע עלי אדמות משתדל בכל מאודו לפענח את חוקי הבריאה, ובכל דור ודור נוסף ידע רב, אך עדיין רב הנסתר על הגלוי. יש מי שיקרא לאלוהים "הטבע", איש איש על פי אמונתו.

הטבע גם עשה את שלו אצלי באופן אישי, ובמהלך עבודתי במכון ויצמן יצרתי חיים חדשים. כארבע שנים לאחר נישואי לגבי, נולדה לנו בתנו הבכורה דפנה, ושנתיים וחצי אחריה נולדה רונית. ההריונות היו קלים להפליא, וכמוהם גם הלידות, ולא הפריעו כלל למהלך עבודת המחקר. בשתי הפעמים הרגשתי מצוין, עבדתי עד ליום האחרון לפני הלידה, וחודש אחד בלבד לאחריה חזרתי כבר למעבדה. התמזל מזלי, והודות לעזרת הוריי הטובים, ומטפלות במשרה מלאה, הרגשתי חופשיה להשקיע בעבודה את כל הזמן הנדרש, בלי שום מגבלות. להולדת הבנות פרק מיוחד בגלל חשיבות הנושא בחיי.

הנכדות הקטנות מלאו את חייהם של הסבים בשמחה, והרגשתי שהבילוי איתן תורם לאיכות חייהם. בשנה שדפנה נולדה אבי יצא לגמלאות מעבודתו כמפקד משטרת רחובות, והמעבר החד דיכך אותו. ברגע שלקח פיקוד על הטיולים עם הנכדה המתוקה, פעמיים ביום, חזרה אליו שמחת החיים. גם אמי שעברה ניתוח גדול, התאושה ממנו במהירות, כי הנכדות הפיחו בה רוח צעירה. היא אהבה מאד לעשות להן אמבטיות ולהאכיל אותן, וניכר היה כי פעולות אלה גורמות לה עונג רב.

הורי גבי באו לבקרנו כמעט בכל ערב, ליהנות מהנכדות המתוקות, אך אלה היו ביקורים מסוג אחר. לאחר שסיימו את עבודתם במרפאה הביתית, אהבו לבלות אצלנו שעה קלה (ולפעמים גם "כבדה") עם כוסית ברנדי ביד, וסיפורים על אירועי היום המיוחדים במרפאה הגינקולוגית, בלי שמות כמובן. היינו משפחה מאד מלוכדת ומגובשת, וחגגנו יחד כל יום הולדת וכל חג, גם עם אחיי ובני ביתם.

בדרך כלל היו המסיבות אצלנו, אך פעמיים בשנה הוריי הזמינו את כל בני המשפחה המורחבת אליהם, בליל הסדר ובחג החנוכה.

חיי החברה שלנו באותם ימים כללו בעיקר פגישות עם ידידים משני מקומות העבודה, שלי ושל גבי. לפעמים "ערבנו" את הרופאים עם הכימאים, אך בדרך כלל עדיף היה לשמור על אחידות תחומי העניין. לא יאומן כמה הרופאים אוהבים לשוחח על נושאים רפואיים גם בזמנם

היפי וציידת פרפרים בפורים

החופשי, במפגשים חברתיים. השתדלתי שישבו עם הנשים "בתפזורת", אך די מהר יצרו "גוש" גברי ושוחחו על עבודתם. עד מהרה הבנתי שרפואה איננו מקצוע ככל המקצועות, אלא דרך חיים המשתלטת לגמרי על העוסק בה. היום מספר הסטודנטיות לרפואה משתווה למספר הסטודנטים הגברים ואף עולה עליו, אך אז הנשים היו מיעוט במקצוע התובעני הזה. במסיבות ישבו האורחים לרוב במעגל גדול, היה מזנון עשיר של מאכלים טובים, כי כל מארחת השתדלה להפגין את יכולותיה בבישול, ובר של משקאות קלים ואלכוהוליים. הישראלים אינם מרבים בשתייה חריפה, וכך קרה שרופא אחד הגזים בשתיית וויסקי במסיבת פורים, ונאלץ כבר בתחילת האירוע החברתי לפרוש לחדר אחר ולישון, עד למחרת בבוקר! לפעמים ישבנו סביב שולחן ערוך, והארוחה הייתה חגיגית ורבת מנות. עד היום, כשאני רוצה לפנק את בני ביתי אני מכינה להם פשיטת פטריות שלמדתי באירוח חגיגי אצל רעיית רופא שעלה מצרפת. המתכון **בנספחים** בעמוד 212.

נשף ריקודים ב"אסף הרופא"

הרופא הזה שהגיע מפריס, הביא איתו ארצה בקבוק יין אדום מכרם רוטשילד, שקיבל בירושה. זו הייתה הפעם הראשונה, ואולי גם האחרונה, שהתאפשר לי לשתות יין באיכות כזאת. חוויה קולינרית בלתי נשכחת. יינות כאלה נמכרים במכירות פומביות באלפים רבים, לא משנה סוג המטבע... לעיתים הייתה המסיבה בחוץ, כמו לכבוד יום העצמאות למשל, או נשף חג פורים - עם תחפושות וריקודים.

לפחות פעם בשנה נערכה מסיבה גדולה מטעם בית החולים, וכך גם במכון ויצמן, ואז התכנסו כל העובדים, לאירוע מושקע, עם תכנית שהוכנה מבעוד מועד, וכללה לעיתים גם אמן מבחוץ. מטבע הדברים, במקום שיש בו נשים

וגברים, יש גם רומנטיקה, וזוגות לא מעטים הגיעו לחופה מבין המדענים הצעירים במכון ויצמן. היו גם פרשיות רומנטיות בין אנשים נשואים, ולא זה לזה... מיד עם הגיעי למכון סופר לי אחד מהסיפורים הכי עסיסיים, על מדענית, אשת פרופסור אחד, שניהלה רומן עם פרופסור נשוי אחר, ובעוד כולם מרחמים על בני הזוג הנבגדים, הפתיעו הללו, ונישאו זה לזו...

במיוחד זכורים לי שני אירועים מוצלחים ומהנים: האחד של כל מדעני המכון באולם ויקס, והשני של מחלקת הפולימרים. בשני האירועים האלה גבי ואני השתתפנו באופן פעיל בהופעות על הבמה וקבלנו מחמאות.

פרק ג

איִקָה אֵין

כשעובדים כמה שנים באותה מעבדה, בת חדר אחד, מרגישים כמו משפחה. למזלי היו שתי המדעניות, שחלקן אתי את המעבדה, נשים מיוחדות ונעימות מאד, וידידות חמה נרקמה בינינו. כל אחת מאיתנו עבדה על נושא אחר, שקבלה מהפרופסור אהרון קציר, ולא היה קשר בין שטחי המחקר שלנו. אחת לשבועיים-שלושה נפגשנו עם הפרופסור, ובחנו את תוצאות הנסיונות. הוא היה מתמטיקאי בחסד, והודות לו למדנו איך למצוא את הנוסחאות המתארות תהליכים כימיים בשפה מתמטית.

איקה (שמה האמיתי סופיה, שם חיבה סופיקה, ובקיצור איקה) עלתה לישראל מבוקרשט שברומניה, שנים אחדות לפני שהגעתי אני למכון ויצמן. בהשכלתה הייתה רוקחת, אך אין בעיה לעשות הסבה מרוקחות למחקר כימי. היא הייתה בשנות הארבעים לחייה, מבוגרת ממני בעשרים שנה ויותר, ולמרות פער הגילים מצאנו שפה משותפת. בעלה היה עורך דין במקצועו, אך לא היה יכול לעבוד במקצוע זה בארץ, ונמצאה לו עבודה בסוכנות היהודית. לא היו להם ילדים. איקה סיפרה לי שהיא ושתי אחיותיה החליטו להימנע מלהביא ילדים לעולם, מבחירה. גרמו לכך התנאים הפוליטיים והכלכליים הקשים ששררו ברומניה, והדיכוי של האזרחים שם. מספיקה אפילו דוגמא אחת קטנה לכך: בעיתונים כתבו שמחיר החמאה ירד, אך חמאה לא הייתה כלל בנמצא... הכתבות השקריות בעיתונים נועדו ליצור במערב רושם של שפע במדינה, כביכול. כאשר נפגשו כמה זוגות בבית חברים, נזהרו לא לצאת יחד בדרכם הביתה, כדי ששוטרי החרש לא יחשדו שבאותו בית התקיימה אסיפה חתרנית. הספר "הנסיך הקטן" מאת אנטואן דה סנט-אכזופרי הוצא אל מחוץ לחוק, ואפשר היה לקראו רק בסתר. משום מה השלטונות מצאו שהוא מכיל משמעויות נסתרות, ושהוא מסית נגדם... נוסף לכל שררה ברומניה גם אנטישמיות, שעליה אמרה איקה: "מכיוון שלא ידענו מצב אחר, התייחסנו אליה כמו אל גשם, שמש, וכל תופעת טבע אחרת".

העברית של איקה לא קלחה, ולכן שוחחנו באנגלית. היא שלטה גם בצרפתית ובגרמנית, והייתה בעלת ידע נרחב בתחומים רבים. אני מגדירה אותה כ"ליידי גדולה" (בצרפתית גרונד דאם) וכאלה הכרתי רק מעט בחיי. נוסף להשכלה רחבה בתחומים רבים, צריכה "ליידי גדולה" להיות חכמה, בעלת אופי נוח לבריות ונימוסים מושלמים. היא איננה מרימה את קולה אף פעם, מתייחסת לסובבים אותה בכבוד, ויש לה גם חוש הומור מעולה.

למכלול התכונות האלה מצטרפות גם חמימות, נדיבות ומסירות למשפחה ולחברים. כזאת הייתה איקה.

איקה ואני

כשנה לאחר שהתחלתי את עבודתי במכון הגיעה למעבדה שלנו אן, היישר מלונדון שבאנגליה, לפוסט דוקטורט. היא מבוגרת ממני רק בשנים מועטות, כך שמהיום הראשון לבואה התיידדנו. גבי ואני נסענו לשדה התעופה לקבל את פניה, והזמנו אותה לסעוד איתנו את הארוחה הראשונה שלה בישראל. מכון ויצמן סיפק לה דירה למגורים בימים הראשונים לבואה, ואנחנו עזרנו למצוא דירה לשכירות עם שותפה, בהמשך. בכל השנים שעבדנו יחד, פתחתי את ביתי בפניה. הזמנתי אותה לערבי הנגינה המשפחתיים בלילות שבת, ולהתארח אצלנו בחגים, בעיקר בליל הסדר וערב ראש השנה. במשך הזמן חברה אן למדענים דוברי האנגלית במכון, שהגיעו מארה"ב ואירופה, ורכשה לה חוג ידידים משלה. היה לה גם חבר רומנטי, חוקר צעיר אמריקאי, שבא למכון לתקופה מסוימת, וארבעתנו יצאנו יחד לבילויים. פעם נסענו, שני הזוגות, לפיקניק על חוף הים באשקלון, והיינו עדים לאירוע נורא: בעוד אנו יושבים על שמיכה שפרשנו בחוף, וסועדים את ליבנו בצידה שהבאנו איתנו, נכנסו לים מולנו בקולות צהלה, שלוש בחורות צעירות, שאך זה עתה הגיעו. הים היה אמנם שקט, אך חוף אשקלון ידוע בזרמים החזקים והלא נראים מתחת לפני המים. היה זה חוף ללא מציל, כי עדיין לא נפתחה עונת הרחצה באופן רשמי, ולנגד עינינו התחילו הבחורות לטבוע ולקרוא לעזרה. גבי והחבר של אן זינקו למים להצילן, אך הם בעצמם החלו להיסחף בצורה מסוכנת ע"י המערבולות, וידם קצרה מלהושיע. בקושי רב חזרו לחוף וכך גם שתיים מהבחורות, אך השלישית טבעה למוות. נתנו את שמיכת הפיקניק שלנו כדי לעטוף את גופתה. היינו מזועזעים מהקלות והמהירות שבה איבדה אישה צעירה את חייה. הרי אך לפני דקות אחדות הייתה כל כך מלאת עליצות ושמחה!

אביה של איקה ושתי אחיותיה עלו לישראל כמה שנים אחריה, אך כל עוד היו ברומניה היא שלחה להם חבילות מהארץ, בעיקר ביגוד. המסירות שלה למשפחתה הייתה ראויה לכל שבת, וכשהגיעו לארץ תמכה בהם באופן כלכלי וחברתי. את האב הקשיש והחולה לקחה אליה, וסידרה לו בדירתה הקטנה פינה משלו. שוחחתי איתו פעם, באחד מביקורי בביתה של איקה, והוא התלונן בפניי על ששלוש בנותיו לא העניקו לו אף נכד. את הסיבה לכך אנו כבר יודעים.

אן הייתה בת יחידה להוריה, והם ביקרו אותה בישראל. הם ידעו על העזרה הרבה שגבי ואני הושטנו לה, ולאות תודה הוזמנו לארוחת ערב במלון המפואר בו שהו בתל אביב. בימים ההם לא הומצא עדיין ה-ג'י.פי.אס, וגם לא קרוב משפחתו ה-וויז, ואנו הסתבכנו קצת בדרך. הגענו יחד עם אן, שנסעה איתנו מרחובות, באיחור של למעלה מחצי שעה, והתקבלנו על ידי אביה של אן בנזיפות והטפת מוסר. מסתבר שהאנגלים דייקנים אף יותר מהייקים. כאשר הסברנו שהייתה לנו טעות בדרך, הוא אמר שאם לא בטוחים במסלול, ונוסעים בו בפעם הראשונה, צריך לקחת מקדם ביטחון של שעה, ובמקרה שמקדימים - יושבים במכונית ומחכים! למדנו ממנו דייקנות אנגלית מהי, והוא "למד" מאיתנו שקביעת שעה למפגש בישראל, היא לעיתים בגדר המלצה בלבד...

קראתי לאחרונה ראיון עם שף מפורסם, בעל מסעדה ידועה בתל אביב. הוא הסביר כמה קשה לנהל מסעדה, ואחת הסיבות הייתה שהישראלים אינם מדייקים בבואם, לאחר שהזמינו שולחן לשעה מסוימת. מכיוון שיש משמרות בארוחה, איחורים משבשים את העבודה במטבח, וגורמים תסכולים אצל הבאים בתורם אחרי המאחרים.

המקרה שלנו הוא דוגמא למה שהתכוון השף. לא נעים.

בפתח המעבדה עם איקה ואן (מימין)

פרק ד

אני יוצרת חיים בשיתוף פעולה הדוק עם גבי, כמוכן

כבר הזכרתי שבמהלך עבודתי במכון נולדו דפנה ורונית, שתי הראשונות משלוש בנותינו. מכיוון שהולדת הבנות היא הדבר החשוב ביותר בחיי, מן הראוי להקדיש לו פרק מיוחד. חמי הגניקולוג היה רופא הנשים שלי, וליווה את שלושת הריונותיי מתחילתם ועד הלידה. אז עשו הרבה פחות בדיקות של מעקב אחרי תקינות העובר, כי לא היו המכשירים שיש היום: אולטרה סאונד תלת ממדי לסריקת מערכות, בדיקות גנטיות, ועוד. נוסף לסטטוסקופ (מסכת) היה לרופא מתקן קטן מעץ, בו היה מאזין לפעילות הלב של העובר, והייתה גם בדיקה ידנית של ההתפתחות והמצג שלו בבטן. גם לנו היה בבית מתקן העץ הקטן לשמיעת פעימות לב העובר, ע"י הצמדתו לבטן מצידו האחד, ולאוזן המאזין מצידו השני. כל ערב לפני לכתנו לישון, גבי היה מאזין בהנאה לפעילות הלב הסדירות של העובר בבטני, ואמרנו לו/ה לילה טוב. מובן מאליי שלא ידענו אז את מין היילוד עד שהגיח לאוויר העולם. היכולת הזאת הגיעה רק עם כניסתו לשימוש של מכשיר האולטרה סאונד ברפואה, הרבה יותר מאוחר.

חמי הגניקולוג אמר לי שלא נתקל באשה שהריונה היה כה קל כשלי. 70 אחוז מהנשים סובלות מבחילות בחודשים הראשונים להריון, ובהמשך מתגלים לעיתים קשיים נוספים, אפילו כשהמהלך הוא תקין ונורמלי. היה בביתנו ספר רפואי על מחלות הריון ולידה, ואני קראתי אותו. נאמר לי שעדיף להימנע מלקרוא על כל הסיבוכים האפשריים, אך אני לא דאגתי. הייתי צעירה בת 23, ספורטאית וחסונה, ושמרתי על תזונה נכונה כדי לא לעלות במשקל מעבר לדרוש. נמנעתי מלאכול עוגות, גם לחם ופחמימות אחרות צרכתי במשורה, וכאשר לבשתי את חלוק המעבדה, לא נראה עלי שאני בהריון, אפילו כשהייתי בחודשים הגבוהים. פעם נשאלתי במחלקה על ידי מנהל המשק, מה נולד לי, ואני הייתי בחודש השמיני!

הלכתי ברגל למעבדה כל יום, כאשר בחלק גדול מהזמן עבדתי בעמידה ליד המכשירים, ולא חשתי בבעיה כלשהי.

במשך שנים רבות סעדנו את ארוחת הצהריים בשבת על שולחנם של הורי גבי, וזה היה נוח מאד, כאשר לפני הארוחה רופאי הפרטי בדק אותי לפי הצורך. כשהייתי בהריון הראשון שלי התקיימה בבית לוינסון (ההורים) מסיבת ראש השנה האזרחית המסורתית, כמה שבועות לפני הלידה, ואני עם הבטן רקדתי אפילו ואלס ופסדובלה סוערת. האורחים השתאו.

ביום ששי, י"ד בשבט, שנת 1963, עבדתי במעבדה כרגיל. תאריך הלידה המשוער היה צפוי לעוד

שבועיים, ולכן לא התרגשתי במיוחד כאשר חשתי שמים מרטיבים את רגליי לאורכן. זו הייתה כבר שעת סיום העבודה בצהריים, ולי נועדה עוד משימה: יום ההולדת של אמי הוא בט"ו בשבט, למחרת, ועלי ללכת לעיר לקנות לה מתנה, לפני סגירת החנויות ביום ששי הקצר.

אני מאד אוהבת ללכת ברגל, וצעדתי למרכז העיר, מרחק של שני ק"מ לערך ממכון ויצמן. קניתי חולצת סריג שחורה הדורה, בעלת מפתח V לצוואר, דגם שהיה אהוב על אמי, והיה לו גימור עם בד סאטן חגיגי בשוליו. אני זוכרת היטב את כל הפרטים בדוגמת החולצה, כי קנייה זו הייתה עלולה לגרום לאסון. רק כשחזרתי הביתה וסיפרתי לגבי את קורותיי בשעה האחרונה נודע לי, שאחרי ירידת המים בהריון אסור באיסור חמור לעשות טיולים! הוא נחרד מהסכנה אליה נקלעתי, כי עם ירידת מי השפיר מהרחם, יש חובה לשכב ולנוח, ולהודיע מיד לרופא המטפל. כאשר העובר נשאר ברחם ללא המים המקיפים אותו, הוא עלול להינזק בתנודות וטילטולים, והפגיעות בו עלולות להיות חמורות. במקרה קיצוני עלול היילוד גם למות. קראתי כל כך הרבה על הריון ולידה, ודווקא דבר כה חשוב לא ידעתי. למזלי הגדול התברר שלא נגרם כל נזק.

נכנסתי למיטה בביתי והקפדתי על מנוחה מלאה. תוך כמה שעות החלו להופיע צירים, וכשהזמן בין ציר לציר הלך והתקצר, גבי ואני נסענו למחלקת היולדות בבית החולים "אסף הרופא".

כאן המקום לספר שבמהלך ההריון עברתי קורס של לידה בהיפנוזה. מנהל מחלקת היולדות היה אז פרופסור הירש, וסגנו ד"ר כספי. שניהם היו המדריכים בקורס ההיפנוזה. כבר במהלך הקורס היה אפשר להבחין על מי מהנשים משפיעה ההיפנוזה, ועל מי לא. אני לא נמנית על המתאימות ביותר, אבל נהנית מהרוגע ושחרור המתח שההיפנוזה משרה על הגוף ועל הנפש. למדנו גם לעשות היפנוזה עצמית, וזאת טכניקת הרפייה, שכדאי תמיד לעשות כשהולכים לנוח, ביחוד אם עומד לרשותנו זמן קצר.

מכל האמור לעיל אפשר כבר להבין, שלא ילדתי בהשפעת היפנוזה, האמורה לפטור את היולדת מהזדקקות לתרופות משככות כאבים. מכיוון שהגעתי למחלקת היולדות בלילה שבין ששי לשבת, הפרופסור וסגנו לא נכחו, והרופא שיילד אותי לא ידע להפנט... ניסיתי בתחילה את תרגילי ההיפנוזה העצמית, אך עם הופעת הצירים החזקים והתכופים זנחתי חיש מהר את רעיון הלידה בהיפנוזה, ובקשתי וקיבלתי פטידין. היום מקובל לתת זריקת אפיידורל לחוט השידרה לכל יולדת המבקשת זאת, אך בזמני סופר על נשים שהאפיידורל גרם להן לשיתוק ברגליים שלא חלף, ומעט מאד השתמשו בו. היום גם מקובל שהבעל יושב ליד אשתו בזמן הלידה, אך ממני נמנע הפינוק הזה, כי גבי היה תורן באותה שבת, ועשה ביקור בוקר במחלקה הפנימית בה עבד. הוא אמנם בא לבקר אותי, שניים או שלושה ביקורי נימוסין קצרים, כדי לראות מה קורה ואיך מתקדמת הלידה, אך לא היה לצידי כאשר בתנו הבכורה, במשקל שלושה וחצי קילו, הגיחה לאוויר העולם, ב-9.2.1963 והפכה אותנו בבת אחת להורים - אמא ואבא.

זה היה בט"ו בשבט, יום ההולדת של אמי.

השמחה המשפחתית הייתה גדולה. נכדה ראשונה להורי גבי ושנייה להוריי. אחיינתי טלי, בתו של אחי שבתאי, הייתה הנכדה הראשונה שלהם. שלושה ימים לאחר הלידה חזרתי הביתה עם דפנה, כך קורא לתינוקת, והבית היה מלא בזרי פרחים וברכות הגיעו מכל עבר. אמי שעברה ניתוח גדול חודשים מספר

קודם, נתמלאה רוח צעירה והתלהבות למשימות שהצטיינה בהן: רחצה והאכלה של התינוקות. היא עשתה אמבטיה לקטנה במומחיות ובטחון, בעוד שאני חששתי שתחליק מידיי ותטבע, חלילה וחס. היום מושיבים את התינוק באמבטיה בכיסא פלסטיק דמויי כסא נוח, כך שאין צורך להחזיקו, ושתי הידיים פנויות לחפיפה, סיבון ושטיפה. אז לא היה קיים המתקן הזה, הכל-כך פשוט אך חכם, ולכן אני מודה ומתוודה שאמבטיות לא עשיתי אף פעם, והן נשארו תחום בלעדי של אמי, עיסוק שהיא אהבה ביותר.

בקשר להאכלה, כאן הייתה בתחילה בעיה. ניסיתי להניק את בתי הקטנה, אך נתקלתי בקשיים, שגרמו ל"מחלבה" הצנועה שנפתחה להיסגר חיש מהר. ברגע שעברנו לבקבוקי חלב נשמתי לרווחה, והתחלתי ממש ליהנות מחוויית האימהות. כעת גם גבי היה יכול לקום בלילה להאכיל מבקבוק, שהוכן מבעוד מועד במקרר, והיה צריך רק לחממו. מאד אהבתי להציץ עליו מתחת לשמיכת הפוך (דפנה נולדה בחורף) ולראותו משעין את דפנה על כתפו, טופח לה קלות על הגב לגרפץ המיתולוגי, לאחר שהחליף לה חיתול, וסיים את ההאכלה.

חודש לאחר הלידה חזרתי כבר לעבודה במעבדה, והרגשתי כמו סטודנטית חופשיה. שכרנו עוזרת - מטפלת ליום שלם, והוריי, שגרו קרוב, באו והלכו כרצונם, ופיקחו על הנעשה בביתנו. אבי שיצא באותה תקופה לגימלאות מהמשטרה, לקח את דפנה פעמיים ביום לטיולים באוויר הצח של גני מכון ויצמן הנפלאים.

הדשאים הנרחבים במכון ויצמן

גרנו קרוב מאד למכון, והיה צריך רק לחצות את הכביש כדי לבוא בשעריו. את הדירה המוצלחת הזאת של שניים וחצי חדרים, קנו לנו הורי גבי, זמן מה לפני הולדת נכדתם, בהכריזם שעדיף לעזור לילדים ולתת "בידיים חמות".

חברותיי בעבודה איקה ואן החמיאו לי מאד על הדרך בה הבאתי לעולם את בתי. אן אמרה שמעולם לא ראתה מישהי שעברה את תהליך ההריון והלידה "so gracefully" כפי שזה היה אצלי.

כאן מצולמת דפנה בשמלות שאיקה ואן קנו לה במתנה לימי הולדת

אני חושבת שגילי הצעיר (23) תרם לכך. היום נשים אקדמאיות נישאות לרוב בגילים מאוחרים יותר, ודוחות את הבאת הילדים לעולם עד לאחר התבססות בקריירה. הצרה היא שעם ההתבגרות יש יותר בעיות רפואיות לאם ולעובר. אצלי היו תנאים אופטימליים מכל הבחינות, כך שיכולתי להמשיך בעבודת המחקר כמקודם.

עם היונים בככר מרקו בוונציה

כשדפנה הייתה בת שנה וחצי, קיבלנו הזמנה מהורי גבי להצטרף אליהם לטיול לחו"ל. הייתה זו הפעם הראשונה בה יצאנו מגבולות הארץ. היום קשה לתאר זאת, כשכבר בגיל צעיר בני נוער מבקרים בארצות רבות במסגרת חילופי משלחות, או תחרויות ספורט, או הופעות אמנותיות כגון מחול, שירת מקהלה ועוד. קיימת גם המסגרת של ערים תאומות, ואירוחים הדדיים של תושבי "הערים האחיות", כולל תלמידי בית ספר. עכשיו העולם נעשה "כפר קטן" אך אז הנסיעות לחו"ל היו יקרות, ולא רבים יכלו להרשות לעצמם את התענוג הזה.

הפלגנו ארבעתנו באניית המעבורת "ביל"וי" לנאפולי, עם המכונית של הורי גבי, ונסענו צפונה עד שווצריה. עצרנו בערים אורביטו, סיאנה, רומא, ורונה, פלורנץ, פיזה, מילנו וסטרזה, שבה שמענו קונצרט קאמרי קסום בארמון על אי קטן סמוך. ראינו הרבה אמנות נפלאה במוזיאונים ובחצרות, מבנים עתיקים דרמטיים וכמובן את הריסות פומפיי. שנחרבה בהתפרצות הר הגעש זזוב.

כל מה שהכרתי מספרי אמנות והסטוריה קרם עור וגידים לעיניי, ועד היום הקפלה הסיסטינית בוותיקאן עומדת לנגד עיניי. בשווצריה בילינו שבועיים עם ההרים המושלגים, האוויר הצח והנופים הנראים כמו גלויות מצוירות, ששבו את לבי. היינו באינטרלקון, ברן, ובעיירה שאסור להכנס אליה עם מכונית - צרמט. לשם הגיעה לבקר אותי, על פי תכנון מוקדם, חברתי מאנגליה אן. שמחתי לפגוש אותה שוב, היא טיילה יחד איתנו, כולל בעלייה להר המרשים מטרהורן. כשחזרנו לאיטליה ונסענו דרומה לאנייה בנאפולי, עצרנו במקומות נוספים, ואני אהבתי מאד את וונציה. האוכל האיטלקי היה נהדר, ביחוד אני זוכרת את הפסטה המיוחדת במסעדת אלפרדו ברומא, טעימה כמוה לא אכלתי מאז אף פעם. קיצרתי בתיאור הטיול הראשון שלנו לחו"ל, כי בספרו האוטוביוגרפי של גבי "סיפורו של רופא ישראלי" נמצא תיאור ארוך ומפורט שלו בפרק יד. אזכיר רק עוד שתי חוויות, אחת נעימה ואחת לא. החוויה הנעימה הייתה הזמנה לשולחן של קפטן ה"ביל"ו" בערב ריקודים חגיגי באולם המסיבות. הוא כיבד אותנו בשתיית שמפניה איכותית בשפע, ודאג שלמחרת קצין בצוות יעשה לנו סיור כולל באנייה. שם הקפטן היה איתי בארי (בנו של איסר בארי הידוע ממשפט טוביאנסקי) ואנו זכינו לכבוד הזה כי הבאנו לו ד"ש מכן קיבוצו עינת, קרוב משפחה שלנו.

החוויה הפחות נעימה קרתה כאשר חמי הייקה, שרגיל כל חייו לשנת צהריים (שלף שטונדה) נהג בזמן הזה בכניסה לסטרזה, נרדם והתנגש במעקה בטיחות. אז לא השתמשו עדיין בחגורות בטיחות, ואני שישבתי במושב האחורי, הוטחתי אל משענת המושב הקדמי. קיבלתי מכה בפניי, ונאלצתי לבקר בסטרזה אצל רופא שיניים, שייצב שתי שיניים תחתונות שקיבלו מכה. אילו הייתי חגורה, דבר לא היה קורה לי. אבל אני תמיד מתנחמת במקרים כאלה, שהיה יכול להיות יותר גרוע, ומקפידה לזכור רק את הטוב.

עם הורי גבי בשווצריה, בפסגת הר היונגפראו. הם אהבו אותי כבת

כשנוכחנו שהולדת דפנה שימחה ושידרגה את חיינו, ולא הקשתה עלינו כלל, גבי ואני החלטנו לחזור על המבצע הזה שוב. ההריון השני היה אפילו קל יותר מקודמו, וגם במהלכו עבדתי עד ליום הלידה. משך הלידה היה שעתיים בלבד, ועל התינוקת, ששקלה קצת מעל 4 ק"ג, אמרו הרופא והאחות, שאפשר לרחוץ אותה ולשלוח מיד לגן...

במהלך האירועים האלה השתלב סיפור חיים נחמד:

חברתי חנה ורון (תזכורת בספרי השני "נעורים" עמוד 61) שבעלה מוט (מרדכי ורון) למד רפואה יחד עם גבי, ובאותה תקופה עבד גם הוא ב"אספ הרופא", ילדה אף היא באותו יום, 5 לספטמבר 1965. שוכנו באותו חדר, מיטה ליד מיטה, ואת התינוקות הביאו אלינו בעגלה של תאומים. רונית (שלנו) ויאיר (של חנה ומוט) הרי הם בתמונה לפניכם:

רונית (משמאל) ויאיר עם האימהות

היה נעים מאד לבלות יחד עם חברתי הטובה את שלושת הימים לאחר הלידה, אך כשעזבתי את בית החולים לא חזרתי מיד הביתה. ידעתי שדפנה תרצה את תשומת ליבי, ובלילה אי אפשר לישון רצוף עם התינוקת החדשה, ולכן נסעתי לשבוע של מנוחה, בפנסיון מיוחד לאם ולתינוק בהוד השרון. שם היו מטפלות מוסמכות אחראיות על התינוקות בלילה ורוב הזמן גם ביום, כי אני אפילו לא ניסיתי להניק. חמי, שנהג במכוניתו, בא יחד עם אבי ל"אספ הרופא" כדי להסיע אותי עם התינוקת לפנסיון. זה היה נחמד לראות את שני הסבים שמחים בנכדתם החדשה, והיא מצידה פקחה את עיניה ובחנה אותם בעניין. אני ידעתי שסבים טובים מהם אינם בנמצא בכל העולם כולו, וגם היא נוכחה בזאת עם הזמן.

באותה שנה, 1965, נבחרו בישראל מלכת היופי וסגניתה, ששמותיהן היו דפנה ורונית. מכיוון שדפנה כבר הייתה לנו, קראנו לאחותה החדשה רונית. מאוחר יותר, כשבגרה, החליטה לשנות את שמה במרשם התושבים ולמחוק את האות ת משמה. גם אני אעשה זאת בספרי ואקרא לה רוני, כשתגיע לגיל שהחליפה.

דפנה, רונית וההורים

דפנה ורונית

האימהות הצעירות שהתארחו יחד איתי בפנסיון עם תינוקותיהן, היו רובן ככולן אחרי לידה ראשונה. אני הייתי כבר אם לשתיים, ולכן התייחסו אלי בכבוד הראוי. אחרי גידול דפנה במשך שנתיים וחצי, יכולתי לייעץ מנסיוני "העשיר" לכל מי ששאלה אותי בנושאים הקשורים לטיפול בתינוק. כמובן שלא סיפרתי, שבמשך כל הזמן הזה לא עשיתי לדפנה אפילו אמבטיה אחת בעצמי. הייתה בפנסיון גם הדרכה, ובשיעור שניתן שם בנושא רחצת התינוק, אני המנוסה, נקראתי להדגים מהידע שלי... על הבובה שקיבלתי זה היה קל מאד. אפילו עשיתי לה את ההיפוך משכיבה על הגב במי האמבט לשכיבה על הבטן, מהלך שאמי ביצעה במומחיות ראויה להערצה.

על הימים היפים שביליתי בפנסיון העיבה ידיעה מעציבה מאד שהביאו איתם גבי, הוריו והוריי, שבאו לבקרני, עם דפנה הקטנה, שעכשיו עלתה בדרגה, ונעשתה האחות הבכירה. הכנתי לה צעצוע יפה, כדי להקל עליה את הפגישה הראשונה עם המתחרה שלה (לדעתה, אולי) על תשומת הלב של ההורים ואהבתם. שמענו סיפורים על קנאה קשה מצד הילד הראשון כאשר נולדים אחים, אך לזכותה של דפנה יאמר, שמן הרגע הראשון היא קיבלה את אחותה במאור פנים, והתייחסה אליה כאמא קטנה. זה לא השתנה אף פעם.

כאשר דפנה הייתה שקועה במשחק עם הצעצוע החדש שהכנתי לה, והתרחקה קצת מאיתנו, סופר לי שביום חגיגת ברית המילה של "התאום" לתינוקת שלנו, בנם של חברינו חנה ומוט, נפטרה הסבתא, אימו של מוט, בפתאומיות. היא הייתה אשה מיוחדת ואני אהבתי אותה.

ארנה ווכר

ארנה ווכר, זה היה שמה, ניהלה בהצלחה רבה את מסעדת סן-מרטין במכון ויצמן, יחד עם בעלה, ופגשתי אותה לעיתים קרובות, בעת שאכלתי שם על בסיס יום יומי. מוט הוא בן יחיד, ולמסירות של ההורים אליו, ושלו כלפיהם, לא היה גבול. ביום הברית הוכנה חגיגה גדולה בסן מרטין, אך האורחים (ביניהם הורינו) קיבלו כבר בכניסתם בשער המכון הודעה על האסון, וחזרו על עקבותיהם.

אבל גדול ביום המאושר - תמהיל רגשות כבד מנשוא.

חזרתי לעבודה חודש לאחר הלידה. כנהוג באירועים כאלה במכון, הבאתי כיבוד וערכת מסביבה לכל אנשי המחלקה. נאסף כסף מכולם (לפי התעריף המקובל) והמתנה שקיבלתי הייתה נדיבה. אך יותר מכל שימחו אותי דברי השבח שקיבלתי על הופעתי. נאמר לי שאני נראית כמו בחורה צעירה, שרק עכשיו מתחילה את דרכה, ולא כמו אם לשתיים. מחמאות תמיד מתקבלות בברכה.

כשרונית נולדה, קנו לנו הורי גבי את המכונית הראשונה, פיאט 850 בצבע תכלת. הם היו מאד נדיבים אלינו בכל מובן, ואנחנו גמלנו להם בהקדשת זמן רב לבילויים משותפים, באופן שלא היה לו אח ורע בין כל חברינו. הנגינה הקבועה בלילות שבת של הרביעייה הקאמרית, משחקי הברידג', ארוחות משותפות בשבתות ובחגים, ביקורי ערב יום יומיים שלהם על כוסית משקה ועוד, ועוד.

שתי האחיות היו שותפות בחדר הקטן (חצי חדר) מיטה מול מיטה, ודפנה מונתה לפקח על רונית, תפקיד שמילאה בשמחה ובאחריות.

בריכת החבצלות והדגים ליד בניין הפיזיקה במכון ויצמן.
יעד אהוב לטיולים של בנותיי הקטנות

פרק ה

יורק, דני, נורברט, והמלחמה שנכפתה על כולנו. מלחמת ששת הימים

אן כבר חזרה לאנגליה, ואני התקרבתי לסיום עבודת הדוקטורט שלי, כשלמעבדה שלנו הגיעו שלושה תלמידי מחקר צעירים. יורק היה עולה חדש מפולניה, שהשתלט על השפה העברית במהירות, ונקלט יפה בחברה החדשה. הוא היה בחור נאה ועליוז, עם חוש הומור נהדר, וכולם חיבבו אותו. התברר שאימו בפולניה היא כימאית, וכשבאה לבקרו בארץ פגשתי אותה. בסך הכל פגשתי אותה פעמיים: בביקורה בביתי, כשהזמנתי אותה לקפה, עם יורק, ובפעם השנייה אחרי האסון, שעליו עוד יסופר.

נורברט גם הוא עלה לארץ מפולניה, אך לפני שנים, והיה כבר ישראלי לכל דבר. הוא גר בתל אביב, ונהג כל יום למכון ויצמן במכונית משלו. בתקופה ההיא רק למעט צעירים בגילנו הייתה מכונית. הוא הפתיע אותנו גם בכך שהתחתן בנישואי בזק עם צעירה שהכיר, כאשר באה מחו"ל לביקור במכון ויצמן עם אביה המדען, שהיה גם תורם חשוב למכון.

דני היה צבר ששירת בצבא בצנחנים, בחור רציני, גבוה ויפה. הוא חיבב מאד את שתי בנותיי הקטנות, אהב לשמוע סיפורים עליהן, ותמיד עצר לשחק קצת איתן, כאשר טיילו עם אבי בגני המכון. דני הוא שצילם את התמונות הבאות:

דפנה ורונית

סבא שלמה עם דפנה ורונית

גם אמי אהבה מאד לטייל עם הנכדות הקטנות:

אני לא הייתי מעורה בנושאי המחקר של שלושת הדוקטורנטים הצעירים, כי הם עבדו ישירות עם ראש המחלקה, הפרופסור אהרון קציר. ביני לבנינו שררו קשרי ידידות, וביחוד ליורק הייתה דרושה תמיכתי ואוזני הקשבת, כי הוא היה בארץ בלי משפחתו. הוא סיפר לי הרבה על חייו בפולניה, על הקשר הרופף בין אביו לאמו, וכתוצאה מכך גם על הרגשת חסרון אב שהייתה לו. יום אחד ביקר במעבדה שלנו אביו של דני, מרשים בהופעתו ולבוש באלגנטיות. יורק אמר לי אז, כמה היה רוצה שיהיה גם לו אבא ייצוגי כזה. הוא אהב לשתף אותי בחוויותיו מהבילויים עם חוג הצעירים הרווקים במחלקתנו ובמחלקות אחרות, היו לו כמה סיפורים עסיסיים במיוחד, אך לא אכנס כאן לרכילויות.

למכון ויצמן, ששמו הולך לפניו בכל העולם, הגיעו מדענים צעירים מארצות רבות: ארה"ב, אנגליה, שוודיה, הולנד, יוון, הודו, המזרח הרחוק, ועוד. חלקם הגיעו לתקופה קצרה של שנה - שנתיים, כמו אן, וחלקם לזמן ארוך, ואף לתמיד. מבחינה זאת היה המכון מיקרוקוסמוס, ואפשר היה להכיר בו אנשים מלאומים שונים. כשהתברר לי שהמדען מהודו במחלקתי, שמו רם, הוא חובב מוסיקה קלאסית, הזמנתי אותו לערבי הנגינה הקאמרית בבית הורי גבי. הם היו מארחים לבביים, ואמרו לי להזמין אותו גם לארוחת הערב המשפחתית שלפני הקונצרט הביתי. כשאני כותבת שורות אלה, אני חושבת על זובין מהטה ההודי, שניצח שנים רבות על התזמורת הפילהרמונית הישראלית, ושגם אביו היה מנצח על מוסיקה קלאסית מערבית בהודו. לעומת זאת, אני נחשפתי למוסיקה הודית, והיא לא ערבה לאוזניי. היה זה כאשר מדען הודי אחר במכון, שהיה בעל משפחה, הזמין אותי ואת גבי לביתו, להכיר אוכל הודי, ולהשלמת התמונה השמיע כל הערב ברקע, מוסיקה של ארצו. לפחות עצמת הקול הייתה נמוכה...

בחדש מאי 1967, בעוד מדינת ישראל חוגגת את יום העצמאות ה-19, הורה שליט מצרים עבדול נאצר לצבאו להיכנס בכוחות גדולים למדבר סיני. הוא דרש ממזכ"ל האו"ם לפנות את כוח החירום של האו"ם שהיה שם, והכריז על סגירת מיצרי טיראן לשייטת ישראל. שנה קודם לכן חתמה מצרים על הסכם הגנה הדדי עם סוריה וירדן, והמצב החדש שנוצר היווה איום ברור ורציני על מדינת ישראל.

תגובת ישראל למהלכים האלה של נאצר הייתה גיוס כללי של כל מערך המילואים של צה"ל. גבי, שהיה הרופא הצבאי של גדוד טנקים, גויס מיד ביום הראשון, והחטיבה שלו התמקמה בדרום ליד צאלים, לחכות לבאות.

החלה תקופת "המתנה" שנמשכה שלושה שבועות, כדי לתת זמן למהלכים דיפלומטיים. היה ברור שישראל אינה יכולה לשאת מצב שבו צבא אויב גדול ניצב לפתחה, והיא מנועה מלחזור לשיגרה. אי אפשר היה להחזיק לאורך זמן את כל אנשי המילואים מגויסים ומוצאים ממעגל הפעילות הכלכלית. שר החוץ שלנו אבא אבן נשלח להיפגש עם ראשי מדינות בעולם, אך דיווח על כתף קרה מצידם, ונשיא צרפת דה גול אף דרש במפגיע שלא נירה את הירייה הראשונה. ליתר ביטחון הוא אף הטיל אמברגו נשק על ישראל, ממש הפקיר את דמנו.

איך מדינאי כמוהו לא הבין שסגירת מיצרי טיראן על ידי המצרים, סילוק האו"ם (שבחוסר תבונה מיהר מאד לעשות זאת) מחצי האי סיני, והכנסת צבא אדיר לתוכו - הם כבר הכרזת מלחמה על ישראל - ופעולות אלה הן הן הירייה הראשונה.

המדינות הערביות סביב ישראל איימו בבוטות ובשחצנות בהשמדתנו ובהרס מדינת ישראל, והנסינות הדיפלומטיים למנוע את המלחמה כשלו. בשנת 2017 מלאו 50 שנה למלחמה ההיא, ומתרבים הפרסומים שרוסיה דחפה את הערבים לפתוח בה, ומטרותיה העמידו את ישראל בסכנה גדולה. הרוסים דיווחו לערבים שישראל מרכזת בגבולה הצפוני צבא, דבר שלא היה ולא נברא, וכך החל כדור השלג להתגלגל.

היה ברור שישראל עומדת לבדה במערכה בהגנה על עצמאותה.

מצב הרוח הלאומי היה ירוד באותה תקופת המתנה. המתח והדאגה היו נחלת הכלל. "למזלנו" לא הייתה קיימת אז טלוויזיה בישראל, ורק מאוחר יותר סופר לנו שבשידורי הטלוויזיה בעולם נראו השליטים הערבים במצרים, סוריה וירדן מצחצחים חרבות ונושאים ביהירות נאומי שנאה ורהב (נשחט את היהודים, נשמד את ישראל) כאשר בישראל מכינים את המקלטים, חופרים שוחות וממלאים שקי חול להתגוננות.

חלק מהמדענים הזרים במכון חזרו לארצותיהם, כי היה ברור שהולכת לפרוץ מלחמה בין ישראל לשכנותיה הערביות. קשה להאשים אותם, אבל בכל זאת הלב נצבט כאשר משאירים אותנו לגורלנו ומסתלקים. הגדיל לעשות מדען צעיר שטס לקפריסין, והמתין שם לראות מה ילד יום. יורק סיפר, שהבחור הסביר לו שאיננו רגילים למלחמות כמוהו, ששרד בפולין את מלחמת העולם השנייה...

דני הצנחן במילואים גויס לגדוד שלו, וצעירים אחרים במכון, ויורק ביניהם, התנדבו למלא שקי חול ולחפור שוחות. אצלנו בבית שררו מתח ודאגה לשלומם של גבי המגויס כבר מהיום הראשון, כי ידענו שילוה את הגדוד שלו כרופא, כאשר תפרוץ המלחמה. כולנו האזנו לשידורי הרדיו, קראנו את הניתוחים של המצב בעיתונים, והיה ברור שהמלחמה היא בלתי נמנעת. ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול נתפס כהססן, ביחוד אחרי נאום שלו לאומה, שבו נשמע מגמגם. התברר אחר כך, שהסיבה הייתה תיקון

1.6.67

לרותי והבנות היקרות והאהובות שלום

שלשום קיבלתי את מכתבך מן ה- 28.5 ונראה לי עכשיו שהדואר הצבאי החל לעבוד כהלכה. כמובן שהתמלאתי נחת מכל הכתוב בו בעיקר לגבי פונקיהו, שלא לדבר על ה"נמר" הגדול. התנאים אצלנו משתפרים וזה הן בגלל שהצבא דואג יותר ויותר לצורכי החיל, והן בגלל שבמשך הזמן מפסיקים לשים לב לפרטים קטנים של נוחיות. יש אמנם "חברה" כאן שקיבלו חבילות מן הבית, אך לי נראה שאין צורך שתשלחי משהו, טרנזיסטור קנינו באופן קיבוצי (כל אחד נתן 4 ל"י) מכשירי גילוח אפשר לקנות בשקם וכמו כן שתיה וממתקים.

אתמול ביקרה אצלנו להקה שכללה 3 כוכבים:

אורי זוהר, אריק לביא ושייקה אופיר. כמובן שהבידור היה מאד המוני אבל נחמד. חבל שאין באפשרות הצבא להביא כל יום להקה דומה מכיוון שזה חשוב ביותר למורל הכללי.

אני מסכים איתך לגבי הניתוחים הפוליטיים, הממשלה הלכה בדרך קשה ובלתי פופולרית לנסות ולהגיע להישגים בדרכים דיפלומטיות בעזרת ידידים כמו ארצות הברית, בריטניה וכו'. לצערי נראה לי שדרך זו לא תביא להשגים מכיוון שהיריב שלנו הוא נאצר שרק שפת כוח הזרוע מובנה לו היטב. נקוה שאתבדה.

השעה עכשיו 6:00 בבוקר, כולם מסביב ישנים, רק אני ער מכיוון שמספר נודניקים העירו אותי משנתי בגלל בעיות רפואיות כביכול. השמים כחולים, רוח קלה נושבת והשמש עדיין אינה מחממת, כך שמזג האוויר הוא מצוין, ממש בית הבראה לולא המציאות הקשה.

מותק, שוב לצערי אין אני יכול להגיד דבר על מועד חזרה הביתה, או אפילו על קפיצה קטנה הביתה על מנת לנשקך ולחבקך. נצטרך להשאיר הכול לעתיד ואני מקווה שהוא בכול זאת יהיה קרוב למרות שהוא עדיין לא נראה באופק.

תמסרי דרישת שלום להורים שלנו וכמובן לידידים כמו יורק, איקה, ג'רי, נורית וכו'. דרך אגב, ביקשתי השבוע מידיד לטלפן אליך למעבדה, אך את לא היית וקיבלה את השיחה אישה שהבטיחה למסור לך ד"ש. נשיקות רבות לך ולילדות, חבל שאיני יכול להוכיח לך כמה אני אוהב אותך וכמה את חסרה לי.

באהבה, גבי

של מילה שנמחקה בנוסח הכתוב, לידה נכתבה מילה אחרת, והוא התבלבל בקריאה בשידור חי, אך הנזק כבר נעשה. הופעל עליו לחץ למנות את משה דיין לשר הביטחון, ומהלך זה הכריע את הכף.

אן שלחה מכתב מאנגליה, בו הביעה את נכונותה לארח אצלה בלונדון את בנותינו דפנה ורונית, עד יעבור זעם. משהו בדומה ל"קינדר טרנספורט" של הילדים היהודים שנשלחו מגרמניה הנאצית לבריטניה, להצילם לפני שפרצה מלחמת העולם השנייה.

לא קיבלנו את ההצעה הידידותית, למרות שלא התעלמנו מהסכנה הגדולה שמדינת ישראל ניצבה בפניה. ניתנה הוראה לשלוח את ילדי הגן עם פתק על דש בגדיהם, שבו יכתב שמם והכתובת שלהם במקרה ו... אני משאירה לקוראיי להשלים את המשפט הזה בעצמם. דבר חיובי אחד קרה בתקופת ההמתנה: קיבלנו מכשיר טלפון לביתנו! היום זה נשמע דמיוני, אך בתקופה ההיא היה צריך להמתין שנים(!!!) מהזמנת הטלפון ועד לקבלתו. והנה דווקא באותם ימים הגיעו שני טכנאי "בזק" והתקינו את המכשיר הנכסף. למרות ששלחתי מיד לגבי המגויס מכתב עם בשורת הנס הזה ומספר הטלפון שלנו, לא זכיתי לקבל ממנו אף שיחה, כי לו לא היה טלפון בחולות הדרום, שם המתין עם הגדוד שלו לפקודה הצפויה. וזו אכן הגיעה.

בבוקר יום שני, 5 ליוני 1967, תקפו מטוסי חיל האוויר שלנו בהפתעה גמורה את מטוסי מצרים, סוריה וירדן, שחנו בשדות התעופה שלהם, חשופים לעיני הטייסים שלנו. מטוסינו המריאו בגובה נמוך ובדממת אלחוט, כדי להתחמק מרדאר האויב, ותקפו בבת אחת את כל שדות התעופה של המצרים, ובהמשך גם את מטוסי בני בריתם, כולל ריסוק מסלולי ההמראה שלהם. תוך שעות מעטות הושמדו המטוסים של המדינות שקמו עלינו להשמידנו, והמלחמה בעצם הוכרעה. צבאות האויב נשאר ללא חיל אוויר, ותוך ששה ימים השיג צה"ל את הניצחון ההיסטורי. לנו היו רק 200 מטוסים, מכמה סוגים, לעומת 450 מטוסים למצרים ב-11 שדות תעופה, ועוד כמה מאות לסורים לירדנים ולעירקים. כשחזרו המטוסים שלנו מגל ההפצצות הראשון, הם חומשו מיד ובמהירות ע"י הטכנאים שעל הקרקע, ויצאו לסיבוב נוסף. כך הכפלנו ושילשנו את מספר המטוסים שברשותנו. להישג הכביר שהכריע את המלחמה כבר בשעותיה הראשונות היה מחיר כבד: 24 טייסים נהרגו כאשר מטוסם הופל מאש נ.מ. מהקרקע.

טנק מנדוד גבי

חיילי הגדוד ליד טיל מצרי שנפל שלל

קבוצת שבויים מצריים (יושבים)

גדוד השריון של גבי קיבל פקודת "נוע נוע" כשעה לאחר תחילת המתקפה האווירית, כשהושמעה הסיסמה להתחלת המלחמה: "סדין אדום".

לא אכנס לפירוט של מהלכי המלחמה, שמאז נלמדים בבתי הספר הצבאיים בעולם, ואפשר לקרוא עליהם באתרי האינטרנט ובספרים רבים, כולל ספרו האוטוביוגרפי של גבי, "סיפורו של רופא ישראלי". אספר רק איך נראתה המלחמה בעורף הישראלי:

בסוף השבוע שקדם לפתיחת המלחמה, קיבלו חופשת שישי - שבת אלפי חיילים מגויסים, שהמתינו בגבולות הארץ להחלטת הדרג המדיני. היה זה תרגיל הטעייה מחוכם לאויבינו, שראו חיילים במדים מטיילים עם משפחותיהם בערי הארץ, והסיקו מזה שהמתח בצה"ל התרופף, ואין נשקפת פעילות צבאית קרובה מצד ישראל. כך הונחתה מכת המחץ על חילות האוויר שלהם כשהיו שאננים.

על זה נאמר בתנ"ך: **"בתחבולות תעשה לך מלחמה"**. (משלי, פרק כד, פסוק ו').

הביקור של גבי בבית יומיים לפני פרוץ המלחמה, היה כמובן משמח מאד, כי שלושה שבועות חלפו מגיוסו, מיד עם תחילת תקופת ההמתנה, ולא ראינו אותו מאז. אך שמחה זו הייתה מהולה גם בעצב, כי כולנו ידענו שללא מלחמה לא יהיה פתרון למצב הקשה בו נתונה ישראל. כשבאתי למעבדה ביום ראשון רצו כולם לשמוע מה סיפר גבי בחופשתו, אך מראה פניי המודאגות לאחר הפרידה ערב מלחמה, אמר הכל.

ביום שני, יום פרוץ המלחמה, הכנתי את דפנה לגן, הצמדתי לשמלתה את הפתק שעליו רשומים שמה וכתובתה, אך במקום ללכת לגן ירדנו כולנו למקלט, כי נשמעה אזעקה. ברדיו הודיעו שצה"ל יצא להדוף את צבאות האויב בדרום, וידענו שממש ברגעים אלה גבי נכנס לתוך המלחמה. תוך כמה שעות החלו להגיע שמועות על מה שעולל חיל האוויר שלנו לחילות האוויר של האויב, ועד הערב היה ברור גם לעורף יד מי תהיה על העליונה במערכה הזאת. למחרת כתבתי לגבי את המכתב הבא:

גבילה שלי, אהוב שלי,

אנא, באשר הנך, כתוב מהר כמה מילים. הודע לי אם שלום לך ואם הנך בריא ושלם. כולם כאן שכורי ניצחון, גם ליבי עולה על גדותיו בשמעי על הגבורה הנפלאה ועל הניסים שמחולל צה"ל - נין למכבים - אך אינני יכולה להימנע מלחשוב על המחיר שאנו משלמים עבור זה. מובן שאין בעיתון וברדיו אף רמז לאבדות שלנו, אך אפשר לתאר לבד כמה עלולים ליפול נגד אלפי חילי האויב. כל הזמן אני חושבת עליך, ומתפללת לשלומך. אני נודרת נדרים שונים שאקיים כשאפגוש אותך שוב. אנא, כתוב אפילו שורה אחת אם אין לך יותר זמן, אך עשה זאת במהירות. אני כה דואגת לך.

אצלנו הכול בסדר. מרגישים טוב וחיים ממהדורת חדשות אחת לשנייה. לפתע קרה מה שציפינו לו במשך ימים כה ארוכים, והלב מתפעם בגאווה וחרדה. ביום הראשון למלחמה אתמול רצנו די הרבה פעמים למקלט, אך היום כבר שקט, וכאן אין אנו מרגישים כלל שבמרחק לא גדול מאתנו מתחוללת מלחמה ממש. הילדות שמחו מאד לשמע האזעקות, והירידה למקלט הפכה להן לשעשוע ומקור לא אכזב לשמחה ומשחקים. לאחר כמה שעות שקט היום דפנה כבר התלוננה ושאלה: "נו, מתי כבר תהיה שוב אזעקה?"

ורוני כבר יודעת לצעוק "אקקה", זאת אומרת אזעקה, כאשר נשמעת הצפירה, והיא כולה צהלה.

פשוט קשה להאמין למה ששומעות האזניים וקוראות העיניים. אם באמת נכון הכול (וכי איך יכול להיות אחרת!) כי אז פותחת המדינה דף חדש בהיסטוריה שלה, מכול הבחינות. רק שהמחיר לא יהיה גבוה מדי.

חמוד שלי, אני רוצה כבר שתחזור הביתה לתמיד, שזוף ויפה כמו שהיית בשבת, ושלא תלך יותר. אני מצפה בכיליון עיניים לאיזו ידיעה ממך. אולי תצליח למסור פריסת שלום טלפונית? אל תשכח את המספר שלנו: 952235.

איקה טלפנה היום, וגם חיים. יורק ביקר, הוריך באים מידי ערב.

שבתאי עבר אתמול והיום לוילה החדשה שלו, ואבא נסע לשם לעזור לו. מצא לו יום! הוא לא רצה לדחות זאת, כי בבית הישן אין מקלט. היום אבא חזר וסיפר שהעברה עברה בשלום. היום חזר שבתאי לצבא. חמודי, נשיקות אין ספור ואהבת אין קץ. אנא הודע מהר מה שלומך!!!

מרותי שלך .

נכתב ביום השני למלחמה, במכתב כבר מורגש הניצחון

למרות שידענו כי צה"ל מתקדם במהירות במדבר סיני, תוך עליונות על הצבא המצרי הנמצא בו, בכל זאת הייתה זו מלחמה עם הרוגים ופצועים, והדאגה לא פסקה. איזה מחיר אנו משלמים? כמה נפגעים יש לנו? מה קורה עם הגדוד של גבי? שום ידיעה מהסוג הזה לא הגיעה לעורף. אחר כך התברר שתוך ארבעה ימים בלבד הגיעו חיילינו לתעלת סואץ, ואז התפנה הצבא לכבוש את רמת הגולן מהסורים, ואת יהודה ושומרון מירדן. במהלך תקופת ההמתנה הועברו מסרים לחוסיין מלך ירדן, שאין בכוונתנו להילחם איתו, אך הוא פתח בירי תותחים על ישראל לאורך כל הקו, כולל ירושלים, כבר ביום הראשון למלחמה. זה היה האות למתקפה ישראלית נגדית על שטחי יהודה ושומרון ומזרח ירושלים.

העיר העתיקה נכבשה, הכותל המערבי שוחרר, וצה"ל השתלט על עזה וכל יהודה ושומרון, עד לגשרי הירדן. רמת הגולן הסורית נכבשה ביומיים האחרונים למלחמה, שהסתיימה ב-10 ליוני.

היינו כחולמים.

טיול לאחר מלחמת ששת הימים, ליריחו

על מדרגות מערת המכפלה

ליד הבניאס

אין לתאר במילים את ההרגשה הנפלאה של הסרת עניבת החנק בה היינו נתונים, ויציאתנו לחופשי על כנפי הניצחון הגדול, שהשיג צה"ל האמיץ. מי שחווה את התחושות שפיעמו אז בליבות הישראלים הוא בר מזל, ולא ישכחן לעולם. גם העולם עמד אז משתאה לנוכח גבורתם של חיילינו, ואהד אותנו, לשם שינוי.

זו הייתה שעתה היפה של ישראל.

שרל דה-גול נעלב כי לא צייתנו לו, והמשיך את האמברגו של הנשק עלינו. הוא גם נקט בנימה אנטישמית כשדיבר עלינו, וקרא לנו עם יהיר ומתנשא, בדומה להמן האגגי במגילת אסתר. אפילו ספינות טילים שקנינו מצרפת וכבר שילמנו עליהן, נאלצנו להבריא מנמל שרבורג באישון לילה בגלל האמברגו.

במלחמת ששת הימים נהרגו 779 חיילי צה"ל, מהם 25 טייסים, ו-2500 נפצעו. 16 חיילים נפלו בשבי, והוחלפו ב-6000 שבויים של המצרים. אבדות האויב מנו למעלה מעשרים אלף הרוגים, וארבעים וחמישה אלף פצועים. הפער הוא אדיר, אך אנו עם קטן וכל חלל אצלנו הוא עולם ומלואו. כשהתפזר ערפל הקרב, התברר שדני, מהמעבדה שלי במכון ויצמן, לחם בחזית הסורית בצפון, ובאשר נקלע עם גדודו לשדה מוקשים, נפצע קשה ורגלו נכרתה עד הברך.

ביקרנו אותו בבית החולים, והוא סיפר לנו על הקרב הלילי שבו השתתף, והכאבים העזים הכרוכים בפציעתו. לסיפור של דני יש סוף טוב, כי הוא השתקם ונישא לפיזיותרפיסטית שטיפלה בו.

לסיפור של יורק אין סוף טוב. הוא אמנם לא השתתף במלחמה, אך נפצע מאד קשה. באחד מביקוריו אצל דני בבית החולים, התנגש עם קטנוע הווספה שלו ברכב חקלאי כבד, שיצא לכביש הראשי מדרך צדדית, מבלי לכבד את זכות הקדימה של האופנוע. יורק נפל על הלהב הגדול שבקדמת הכלי החקלאי, וצווארו נחתך עמוקות. היה נורא לראות אותו בבית החולים חבוש ומחוסר הכרה, שרוי בין חיים למוות.

ומשהו למי שמאמין במיסטיקה: זמן מה לפני המלחמה טייל יורק בנגב, והגיע לאתר ארכאולוגי. שם ראה מזבח עתיק ששימש להקרבת קורבנות ונשכב עליו, כשצווארו במקום המיועד לשחיטה... לי קשה להאמין שאיזה אל קדמון קיבל את הקרבן של הבחור המקסים הזה, אך זה סיפור אמיתי, ויורק גם הראה לי צילום שלו שוכב על המזבח.

פרופסור אהרון קציר, ראש המחלקה שלנו, השיג לו מקום בבית חולים בניו יורק, מהטובים בעולם לטיפול במצב כשלו, והפעם הבאה שפגשנו את יורק הייתה בארה"ב. על כך עוד יסופר.

כמה ימים לאחר תום המלחמה צלצל בדלת ביתי גבר גבוה ורזה, כהה פנים ופרוע שיער. חלפו כמה וכמה שניות עד שזיהיתי את הגיבור הפרטי שלי חוזר מן המלחמה. כל האבק של סיני היה בפניו, בשערו ובבגדיו של אהובי, שנסע על נגמ"ש מתעלת סואץ הביתה. את השמחה למראהו אין צורך לתאר...

רק אחרי האמבטיה החמימה, שמימיה השחירו, וחפירת השיער (כמה פעמים) אפשר היה להכיר את גבי, שאיבד מספר ק"ג ממשקלו במאמץ המלחמתי. הוא סיפר שהגדוד שלו היה תחת אש, שפעם הגיעו אליו בבת אחת ארבעה הרוגים ועשרה פצועים, וכמה קשה היה לטפל בהם לבדו בתנאי שדה. הניצחון היה גדול, אך היה לו גם מחיר. באותו יום כתבתי את השיר הבא:

שיר אחרי מלחמה

למדתי להסתפק במועט

בחיוך ילדתי,

בקרן של שמש ביום טרי.

בים החיים מסביב

הרבה ספינות נטרפות

ואם שלי עוד שטה,

ואם שלי עוד לא טבעה,

על כך אני מודה

בכל ליבי.

לקראת שובו של גבי קניתי לבנותינו, שמאד התגעגעו לאביהן, בובות יפות, והוא נתן להן אותן כ"מתנה מהמלחמה". נכון שבמדבר סיני לא היו חנויות צעצועים (הן לא ידעו זאת) אבל היה ניצחון אדיר, ואין כמו בובות חדשות לשמח את הלבבות הצעירים.

בגדוד של גבי התארגן טיול, עם בנות הזוג, לכל השטחים החדשים שנוספו למדינת ישראל, חוץ ממדבר סיני, שממנו היה לגדוד הזה די והותר... כך הגענו למקומות ביהודה ושומרון, שקראנו עליהם בתנ"ך, אבל עינינו לא חזו בהם אף פעם. היום קוראים להם "השטחים הכבושים" ושוכחים שהגענו אליהם במלחמת מגן שנכפתה עלינו. למרות כל זאת, ישראל הייתה מוכנה מיד למשא ומתן נדיב לשלום, אך הערבים, הלומים מהתבוסה הצורבת והמשפילה, התכנסו והכריזו בוועידת חרטום על שלושה לאווים: לא להכרה בישראל, לא למשא ומתן עם ישראל, ולא לשלום עם ישראל.

כמו במלחמת העצמאות, כך גם במלחמת ששת הימים הנוכחית, קמות כמה מדינות ערביות עלינו ביחד, להשמידנו, ואחר כך הן מתבכיינות על השטחים שנלקחו מהן כשניצחנו במלחמה. הערבים דורשים שניסוג מכל השטחים שכבשנו, וגם נחזיר את הפליטים, כדי שיקל עליהם לעשות נסיון נוסף להשמיד את מדינת ישראל.

לטיול הצטרפו מדריכים בקיאים בהיסטוריה ובארכאולוגיה, ואירועי התנ"ך קמו לנגד עינינו. מפליא איך הכירו כל אתר ואתר מבלי שהיו במקומות האלה אף פעם. זה כוחה של השכלה. הרגשתי שעם ישראל חזר לצור מחצבתו.

גם עם הוריי עשינו טיול להר הבית ולקחנו איתנו את דפנה בת הארבע וקצת, כדי שתחוש את משק כנפי ההיסטוריה. סיפרנו לה על המסורת האומרת, שאם מכניסים פתק לחריץ בין אבני הכותל, הבקשה הכתובה עליו מתממשת. דפנה הכתיבה לנו את הבקשה, שהיא רוצה שתהיינה לה שערות בצבע נחושת, ועל מימושה יכתב בהמשך הסיפור.

סבתא צפורה, רותי ודפנה בכותל המערבי

ביקור בהר הבית לאחר מלחמת ששת הימים, עם הוריי ודפנה. גבי צילם

חיש מהר מלאו חנויות הספרים באלבומי ניצחון עם תמונות הלוחמים, וסיפורים מרתקים מששת הימים ההיסטוריים. אנחנו הספקנו להשתתף בכמה חגיגות, אך זמן קצר לאחר שהמלחמה הסתיימה כבר טסנו לבוסטון בארה"ב, לתקופה של שנתיים. כל ההכנות לנסיעה זו, לצורך השתלמותו של גבי במחלות ריאה, נעשו זמן רב לפני המלחמה, אך עכשיו אפשר היה לממשן ולצאת לדרך. לי נועדה עבודת פוסט-דוקטורט אצל מדען ידוע בבוסטון, בהמלצת פרופסור אהרון קציר, אך אני החלטתי על מהפך בחיי, ועל כך - בפרק הבא.

פרק ו הנסיעה לבוסטון והשינוי בחיי

בגיל 27 הוכתרת בתואר דוקטור ממכון ויצמן למדע, לאחר הרצאה בה "הגנתי על עבודת המחקר שלי" בטקס מסורתי חגיגי, בנוכחות מדענים (ששאלו שאלות) בני משפחה וקהל מוזמן. בנספחים בעמוד 218 תעודת הדוקטורט, צילום נוסף, וגם תקציר הפרסום בעיתון מדעי נחשב בנספחים בעמוד 214.

לקראת הנסיעה לבוסטון גמלה בי ההחלטה לנטוש את המחקר המדעי ולעבור לאמנות. מילדות התרוצצו בי שתי נשמות: האחת עם סקרנות גדולה להבין את חוקי הטבע, ולחקור את סדרי העולם, והנשמה השנייה נמשכת בכל מאודה לאמנות על כל תחומיה. ציור, פיסול, מוסיקה, ספרות ועוד. העבודה המדעית אינה משאירה מקום לעיסוק באמנות, ביחוד אם משקיעים זמן גם בטיפוח חיי משפחה. "הנשמה המדעית" נתמכה כל השנים על ידי מורים ששיבחו את הישגיי, הקפיצו אותי כיתה בבית הספר היסודי, ואף המליצו לעשות זאת בבית הספר התיכון. גם ההורים בבית שמו דגש על לימודים ועודדו למצוינות, כאשר לא נחסך ממני שום דבר שהיה קשור לרכישת ידע והשכלה. כך הגעתי לתואר דוקטור מבלי להרהר אפילו באפשרות של דרך אחרת. אבל המלחמה שזה עתה הסתיימה, והנסיעה לשנתיים לארה"ב, שעמדה על הפרק, עוררו את "הנשמה האמנותית" מתרדמתה. היו גורמים נוספים שנתנו לה רוח גבית:

בראש ובראשונה הרגשתי שאינני ממצה את חוויית האימהות. רציתי לבלות יותר עם בנותיי הקטנות, ולא רק לשחק איתן קצת כאשר אני חוזרת עייפה מיום מתיש במעבדה, ראשי עדיין נתון למה שהתרחש במחקרי, ואני חושבת איך להמשיך למחרת. היו ימים במכון ויצמן, במיוחד כשמזג האוויר היה יפה, שהייתי מסתכלת מחלון המעבדה על הנוף והשמים הכחולים, וכל כך רציתי לצאת לטיול, ולהשתעשע על הדשא עם ילדותיי.

הסיבה השנייה הייתה טכנית. בגלל מחסור בגן ילדים בבוסטון, לגיל של רונית בת השנתיים, והשעות הקצרות (עד 12 בצהריים בלבד) של גן פרטי אצל דפנה, היה צורך לקחת אתנו מטפלת מהארץ, כי יום העבודה שלי ושל גבי מסתיים רק בשעות הערב. לא אהבתי את הרעיון לגור עם אדם זר בבית, ועוד בארץ אחרת. מה גם, ששמעתי מאנשים שעשו זאת, על בעיות שהיו עם המטפלת שהביאו מהארץ, שלפעמים אפילו עזבה אותם.

הרגשתי גם שאחרי הרבה שנות לימוד ועבודה מדעית מאומצת, מגיעה לי חופשה עם רגיעה, שבה לא אצטרך לקום מוקדם בבוקר.

הסבר ב"להיות ינשוף, ציפור לילה", כתבה מהעיתון "כיוון חדש" בעמוד 215 **בנספחים**.

עכשיו אוכל לפנות לתחום האמנותי, אליו לא היה לי פנאי עד כה.

בטלתי את התייצבותי במכון המחקר בבוסטון, וטסתי לארה"ב עם משפחתי בהרגשה של שחרור וחופש שכמותם שלא חשתי מעולם. אף פעם לא התחרטתי על הצעד המשמעותי הזה שעשיתי בחיי. נודע לי שמנהל בית הספר התיכון בו למדתי אמר פעם שאני אביא פרס נובל למדינת ישראל בעתיד (תזכורת למה שמכונה בספרי השני "נעורים" בעמוד 23 "**הסיפור הקטן השני**"), אז זה היה נכון, אבל לא מדויק... תמיד יהיה לי זיכרון נעים, שעבדתי באותה המעבדה, ממנה יצאה המדענית הראשונה בארץ, שקיבלה פרס נובל. צפיתי שאחרי הפסקה של שנתיים, כנראה שלא אחזור למחקר מדעי, ולא אדע לעולם מה היה קורה ב"דרך שלא נבחרה", אך שמחתי על האפשרות לפתוח דף חדש בחיי.

לקראת הנסיעה מכרנו את מכונית הפיאט התכולה שלנו, שהחזקנו בה פחות משנתיים. היא הייתה מכונית יפה ומצוינת, וקוניה עשו עסקה טובה. שמענו אחר כך שהם החזיקו בה שנים רבות, וברכו אותנו בכל יום...

בני המשפחה באו ללוות אותנו לטיסה בשדה התעופה, ולהוריי הייתה הפרידה קשה מאד, כי הנכדות הקטנות והחמודות היו בשבילם ריפוי בעיסוק. הם הקדישו להן הרבה זמן, לשמחת כל הצדדים הנוגעים בדבר, ביחוד לאמי.

היא דאגה שרונית האכלנית הבעייתית, לא תקבל את כל המזון הדרוש להתפתחותה, כי צריך לשבת לידה בסבלנות רבה, ולהשגיח שתסיים את ארוחתה. כל המכתבים, ששלחתי להוריי מבוסטון במשך השנתיים שגרנו שם, נשמרו על ידם ונמצאים בידיי. כתבתי באריכות כל שבועיים, ואני נהנית לקרוא בחמישים ושניים המכתבים כביומן מסע. אני מגלה שחלק ניכר מהתוכן מוקדש לתפריט של רונית, ואיך שאני מצליחה במשימת ההאכלה שלה. ידעתי שאמי תשמח על כל ביס שהיא אוכלת...

החלטנו לחלק את הטיסה הארוכה לשני חלקים, כדי להקל על הנוסעות הקטנות. טסנו קודם ללונדון, שם אירחה אותנו אן בלבביות רבה, ורק למחרת, לאחר שנת לילה במלון טוב הסמוך לשדה התעופה, המשכנו לבוסטון. בלונדון אן לקחה אותנו משדה התעופה לדירתה, שם היא הכינה לילדות חוברות מצוירות וצבעים, לפעילות שהייתה מאד חביבה עליהן. מאז שעזבה את מכון ויצמן ביקרה אותנו ברחובות פעם אחת, ולנה כמה ימים בביתנו, אך מאז עברו כבר שנתיים, והיה מאד נעים לפגוש אותה שוב. במכתב שלי

להורי, המתאר את נסיעתנו כתוב: "המטוס נחת בלונדון ביום מעונן וגשום, ובמקום שמש זרחו לקראתנו פניה העגולות והמחייכות של אן". סעדנו יחד ארוחת ערב במלון שלנו, ובאותו מכתב כתוב שהבנות התנהגו כמו שתי גברות קטנות.

הנחיתה בארה"ב הייתה אף היא נוחה ונעימה. אני בררתי מבעוד מועד במכון ויצמן, מי מגיע למכון מבוסטון, וכך יצרתי קשר עם מדען, שהוא ומשפחתו עלו לישראל. סודר עם בעל הבית של הדירה בה גרו בשכירות, ברחוב סטדמן מס. 86, שאנחנו נכנס לדירה הזאת.

הם השאירו לנו ריהוט כמעט מלא, וצעצועים ומשחקים לבנות. יותר טוב מזה לא היה יכול להיות. גבי מצידו יצר קשר עם רופא, שהתמחה בבוסטון בניתוח ילדים, בשם אברם, ורעייתו עפרה הגיעה לשדה התעופה, במכונית אמריקאית גדולה, לקבל את פנינו. בדרך לדירתנו עצרנו בסופר-מרקט ענק, ומילאנו עגלת קניות גדולה במזון ובכל הדרוש לימים הראשונים.

המחיר הפתיע אותנו: כל הטוב הזה עלה עשרים דולר בלבד! לארוחה הראשונה בארה"ב קנינו פיצה בחנות הסמוכה למקום מגורנו. הזמנו שתי פיצות משפחתיות, וכשהן יצאו מהתנור נדהמנו מגודלן. אפשר היה להשתמש בכל אחת מהן כשטיח לסלון!

ישראלים שהגיעו לארה"ב מיד אחרי מלחמת ששת הימים, התקבלו בכבוד מלכים. כולם ראו ושמעו בכלי התקשורת על המצב הקשה והמתוח בישראל בתקופת ההמתנה, ועל הניצחון המזהיר של צה"ל. יהודים אמריקאים שפגשנו אמרו לנו, שקומתם גבהה לאחר שהעולם נוכח בגבורתה של מדינתנו, והישראלים השוהים בבוסטון למטרות לימודים ועבודה, הזמינו אותנו לביתם למסיבות, אחת אחרי השנייה.

באחד האירועים פגשתי בחור שלמד אתי בתיכון, וירד מהארץ. הוא סיפר לי איך היה מרותק יומם ולילה לטלוויזיה בתקופת ההמתנה, וממש סבל מחוסר שינה ומדאגות לעתיד להתרחש. הוא כל כך הדגיש את סבלו, ומה שעבר עליו כל אותו זמן, שלא יכולתי להתאפק מלספר לו את הבדיחה הבאה:

אב טרי מתלונן כמה היה קשה לו לחכות בחוץ, בזמן שתהליך הלידה של אשתו מתארך מעבר לצפוי. סוף סוף יצאה אליו האחות המיילדת ובישרה כי נולדה לו בת.

"תודה לאל" הוא אמר, "לפחות היא לא תצטרך לעבור בעתיד את כל הסבל שעברתי אני בציפייה הממושכת כאן"...

הבחור הבין את הרמז, ואם קצת נעלב, לא נורא.

פרק ז

אמריקה, אמריקה, השנה הראשונה במזסטון

נקלטנו במקום החדש במהירות, וכל אחד מאתנו הסתגל לסביבתו בלי בעיות. לבית ששכרנו הייתה שייכת חצר ובה ארגז חול עם אפשרות לשים בריכה קטנה, והבנות השתעשעו שם בהנאה רבה.

ברוקליין, האזור של בוסטון בו גרנו, נחשב למשובח: מרכזי, שקט ובטוח. בבית שגבל בחצר האחורית שלנו, גרה בעבר משפחת קנדי, וכמה מבניה, כולל ג'ון, הנשיא לשעבר שנרצח, נולדו בו.

בתקופה שגרנו לידו, הבית הוכרז כמוזיאון, ואני הייתי בקהל שצפה בטקס חנוכתו, בו השתתפו מפורסמים רבים. אם המשפחה רוז קנדי נכחה ונשאה דברים, דקת גיזרה למרות הלידות הרבות. בתוך חדרי הבית אפשר היה בלחיצת כפתור לשמוע הקלטות שלה, בקולה הגבוה והמעט צורמני, בהן היא הסבירה את צורת החיים אז, כולל הלידות הביתיות.

שמו ודמותו של הנשיא קנדי ליד בית הולדתו

זוהי תמונת הבית שלנו בבוסטון

ישנן בחזיתו שתי דלתות: בשמאלית הוביל גרם מדרגות לקומה השנייה ושם אנו גרנו. הימנית הייתה כניסה לדירת קרקע קטנה יותר, ובה התגוררה קשישה אלמנה גויה. הייתה לה בת נשואה ללא ילדים, והיא כל כך כמהה לנכדים. היא סיפרה לי פעם בכאב, שאמרה לבתה ולחתנה כמה נחמד זה יהיה אם יוולד להם ילד, ואז החתן אמר לה כך: Mind your own business (התעסקי בענייניך בלבד). הבנות שלנו היוו עבודה במשך שנתיים פיצוי מה לחסר הזה, והיא ממש התאהבה בהן. מפעם לפעם הזמנו אותה להיות בייביסיטר, כאשר הנערה הצעירה מהבית השכן לא יכלה לבוא (הבנות העדיפו כמובן את בת העשרה) ואז כשבאה הביאה לנו גם תבשיל טעים, בדרך כלל קציצות סלמון, שהיו המומחיות שלה. היא אפילו רחצה כלים שהיו בכיור...

בעליית הגג גר רווק מבוגר, ידידותי וחייכני, גם הוא לא יהודי, שעבד במשמרות לילה, ולכן נפגשנו איתו לעיתים רחוקות. הבנות קראו לו משום מה

"כוכבטול", על שם דמות מספרי הילדים שלהן. במשך כל השנתיים החלפנו איתו משפטים ספורים בלבד, ואחד מהם שאמר וזכור לי היטב היה, שבאמריקה שולט ה-All mighty Dollar (הדולר הכל יכול). כנראה שהשיחה הקצרה נסבה על נושא חברתי-כלכלי...

מעבר לכביש גרה משפחת כהן, שאותה קיבלנו ב"עסקת חבילה" עם שכירת הדירה. מרים וג'רי כהן היו חברים טובים של הדיירים שגרו בדירתנו לפני עלייתם לישראל, והם אימצו אותנו אל ליבם מיד עם הגיענו. היו להם ילדים בגילאים דומים לגילאי בנותינו, כך שהתראינו הרבה, ותמיד הוזמנו אליהם בחגים. קיבלנו מהם עצות טובות, בכל שאלה שהייתה לנו נעזרנו בהם, ומהרגע הראשון הרגשנו נוח במקום החדש. לימים, אחת מבנותיהם תגור בישראל עם משפחתה, והם יבקרו בארץ כל שנה, וכך ניפגש איתם ונבלה גם במועדון הספורט שלנו.

גם בעל הבית ואשתו, יהודים אמריקאים חמים, היו ידידותיים מאד כלפינו, ואף הזמינו אותנו לביתם לארוחת ערב חגיגית.

מרים וג'רי עם גבי במועדון הספורט שלנו

כשהכרנו עוד ישראלים שהגיעו להשתלמות, התברר לנו, ששכר הדירה שנגבה מאתנו היה נמוך בהרבה ממה שהם שילמו עבור דירות פחות טובות. אולי תרמה לכך הגאווה שהרגישו היהודים בחו"ל אחרי מלחמת ששת הימים, והרצון להודות למי שתרים לה. בלילה מושלג אחד פסקה ההסקה המרכזית בביתנו לעבוד, ובעל הבית מר ספרסטיין, הגיע מיד כשהודענו לו על כך, אחרי חצות, ופעל לתיקונה.

הגענו לארה"ב מארצנו האהובה, שבתקופה ההיא היה צריך להמתין בה שנים להתקנת טלפון, והנה קרה הלא יאומן כי יסופר: באותו יום (!!!) שהתקשרנו לחברת הטלפונים בבוסטון, הגיע אלינו טכנאי והתקין כמה מכשירי טלפון בביתנו, אחד לכל חדר, ובצבעים שבחרנו. קיבלנו עצה, שנקבע את התשלום החודשי על פי מרחק של רדיוס מסוים מהבית, בלי להתחשב במספר השיחות ואורכן, וכך עשינו.

הטלפונים הצבעוניים, שנתלו על הקירות מאד מצאו חן בעיני רונית, והיא אהבה "לשוחח" בהם. כדי לשעשע אותה, ולהקל על ההתאקלמות, קישרנו אותה עם תחנה המשדרת את תחזית מזג האוויר, שם היה מענה אוטומטי רצוף. היא קשקשה בטלפון כאילו היא מדברת באנגלית, שעדיין לא ידעה, ושמחה שמהצד השני ענתה לה אישה בקול נעים ובאנגלית רהוטה. השמחה הזאת לא ארכה זמן רב, כי כאשר קיבלנו את חשבון הטלפון הראשון, התפלאנו לראות שהוא הרבה יותר גבוה מהתשלום הקבוע עליו סיכמנו, בלי הגבלת מספר השיחות. אז התברר לנו שתחזית מזג האוויר משודרת מאזור שדה התעופה, מרחק הרבה יותר גדול מהרדיוס שהתחייבנו לגביו. בלית ברירה נאלצנו להפסיק את השיחות הממושכות והיקרות האלה, וכאשר רונית ביקשה שנקשר אותה עם "דודה אזג אוויר" (החלפת ה-מ' ב-א' במקור) אמרנו לה שהיא נסעה לבלי שוב...

בבוסטון הייתה קיימת אגודה של הסטודנטים הישראלים, שהגיעו להשתלמויות במקצועות שונים, אך היו רשומים בה גם ישראלים יורדים, שנמצאים בארה"ב כבר שנים רבות. הם היו צמאים לכל דבר הקשור לישראל: חדשות מהארץ, חברים, עיתונים, וחגיגות משותפות עם המשתלמים. מיד עם הגיענו צרפו אותי לוועד האגודה, וכך היינו מעורים בנעשה, השתתפנו בכל אירוע, ובילינו בנעימים.

תמונות נחמדות מבילויים בבוסטון:

אני והבנות
על חוף
האוקיינוס
האטלנטי

דפנה ורונית
מבקרות בכפר
הממחיש
את ראשית
ההתישבות
האמריקאית

ראינו הרבה הצגות תיאטרון, כי לפני שהופיעו בברודווי בניו יורק, ולפני שהוזמנו שם המבקרים לחרוץ את הדין, רוב ההצגות עשו קודם הרצה בבוסטון. נהגנו לבקר גם בהצגות של תיאטראות עם שחקנים צעירים בתחילת דרכם, ומופע אחד היה מיוחד במינו: באותה תקופה בוצעה השתלת הלב הראשונה בעולם, ומחבר המחזה "טרנספלנט" לקח את הרעיון הנועז צעד נוסף קדימה. הוא כבר תיאר השתלת מוח, כאשר המנותח מקבל את האישיות של תורם המוח. אולי בעתיד יקרה הדבר, שלא קרה עדיין עד היום, אך המחזה היה הומוריסטי, כי הגבר קיבל מוח של אשה, והתנהג בהתאם. עשרה שחקנים השתתפו בהצגה, אך באולם הגדול ישבו שני זוגות בלבד... אנחנו ועוד זוג. הקהל המצומצם לא גרע מהתלהבות השחקנים על הבמה, ובהפסקה הם ירדו אלינו לאולם, כיבדו אותנו במשקה סיידר תפוחים, ושוחחו איתנו. הם רצו לדעת מה דעתנו על ההצגה, וקיבלו מאיתנו ביקורת טובה. אמרנו את האמת. עובדה שעד היום אני זוכרת כל פרט מאותו מחזה שהרשים אותנו, למרות שעברו מאז למעלה מחמישים שנה!

נהג ההסעות של דפנה לגן
מיימונידס

דפנה ורונית מאכילות ברבורים
באגם, בפארק אנדרסון

ביקור בכפר
היסטורי נוסף

רכשנו מנוי לתזמורת הפילהרמונית של בוסטון, שנחשבה אז לאחת הטובות בעולם, ובאחד הקונצרטים הסולן היה כנר צעיר מישראל, בשם יצחק פרלמן...

את דפנה רשמנו לגן יהודי פרטי ויקר בשם "מיימונידס", כי גן חובה ציבורי טרום בית-ספר, היה רק מגיל 5. לרונית בת השנתיים אפילו הגן היהודי לא התאים, כי קיבל לשורותיו רק מגיל 3. כך הייתי בשנה הראשונה בבוסטון אמא במשרה מלאה. גן "מיימונידס", כפי שמוכן משמו (על פי רבי משה בן מיימון, הרמב"ם) היה גן דתי, ודפנה שלנו חזרה משם חדורה כולה מסורת יהודית. נרות שבת אני הדלקתי תמיד ביום ששי בערב, אך עכשיו היא ביקשה שאבא גבי יעשה קידוש, ושתי חלות מכוסות במפית יפה, תושמנה על השולחן בארוחת ליל שבת. מובן שמילאנו את כל בקשותיה. בבית בו אני גדלתי כך קיבלו את פני השבת, וזה מצא חן בעיניי. לפעמים היא ברכה לפני האוכל: "ברוך אתה אדוני אלוהינו מלך העולם שהכל נעשה בדברו" כפי שלמדה בגן. כל כך קל להשפיע על ילדים.

דפנה עם הדוור לני

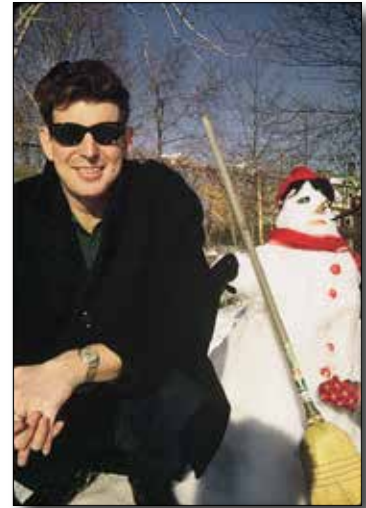
בברוקליין גרו יהודים רבים, ואנו התקבלנו בחום. במרחק קטן מאיתנו גרה משפחת סיגל, שעזרה לנו בהרבה מובנים, כולל שמרטפות, אך העזרה החשובה ביותר תואר בהמשך. בסביבתנו הייתה חנות קטנה של עיתונים וצעצועים, וכשחלפתי על פניה, מובילה את רונית בעגלת הטיול, שהשאירו לנו הדיירים שעלו ארצה, בעלת החנות יצאה לקראתי, ובידה פחית שמן סיכה. היא קלטה שגלגלי העגלה קצת חורקים והציעה, במחווה יפה, לשמן את הצירים. לני, הדוור ארך הרגליים, איש עליו ולבבי, היה מכריז כבר מקצה הרחוב שהגיע אלינו מכתב מישראל.

הוא ידע כמה דואר כזה משמח אותנו. אני שלחתי להוריי כל שבועיים מכתב ארוך ומפורט, כולל צילומים שלנו, בעיקר של הבנות. גם גבי כתב להוריו, אך בגלל שהיה עסוק בעבודתו, מכתביו היו קצרים ולא תכופים. אי לכך נוצר ברחובות הנוהג הבא: כאשר הוריי קיבלו מכתב ממני, הם טילפנו והזמינו לביתם את המחותנים, ויחד קראו אותו, צפו בצילומים, ונהנו מהקורות אותנו. כמובן שקיבלנו תשובות, וגם אנו בלענו כל מילה שהגיעה מהם.

הוריי שמרו את צרור המכתבים, ועכשיו כשאני קוראת בהם אני מתרשמת מהפעילות החברתית הרבה שלנו, בניצול סופי השבוע והחופשות לטיולים בחיק הטבע, ובמיצוי החוויה האמריקאית עד תום.

היום בתקופת המחשבים ויתר אמצעי התקשורת האלקטרונית, קשה לתאר כמה צנוע ואיטי היה פעם הקשר, שנסמך על מעטפות ובולים בלבד. הצד החיובי הוא שהמכתבים משמשים לי עכשיו כיומן מסע, ואחרי חמישים שנה שחלפו מאז, הם מזכירים לי כל פרט מהימים היפים ההם.

השתלמותו של גבי בבית החולים למחלות כרוניות ע"ש "למואל שאטק" (Lemuel Shattuck) לא הייתה תובענית במיוחד, כי התבססה בעיקר על עבודת מחקר, שבמסגרתה אין צורך לעשות תורנויות. כך היו לנו סופי שבוע ארוכים (שישי-שבת-ראשון) כמקובל בעולם המערבי, פנויים לטיולים ובילויים. החורף הבוסטוני היה קר, עם כמויות גדולות של שלג, אבל מאד חווייתי למי שבא מארץ נטולת שלג.

לא סבלנו מהקור כי בבית היה חם, במכונית חם, ובכל חנות ומסעדה חם מאד. האמריקאים מחממים יותר מדי בחורף, ומקררים יותר מדי בקיץ. אין פלא שהם צרכני האנרגיה הגדולים בעולם, עם המכונות הענקיות שלהם, בתוספת להגזמה במיזוג האוויר.

יחד עם גבי השתתפו בעבודת המחקר שני רופאים מארגנטינה. התיידדנו איתם ועם נשותיהם, ובילינו יחד לעיתים.

באחד מסופי השבוע באביב, הזמנו את יורק לבקר אצלנו. הוא שוחרר ממרכז השיקום המצוין, בו טופל חודשים אחדים, ועבר לגור עם אימו בניו יורק. היה זה עצוב מאד לראות את הנזק שהותירה בו הפציעה הקשה. הוא נעשה נכה, אפילפטי, משותק ביד אחת, והיה עליו ללמוד מחדש לקרוא, לכתוב ולעשות פעולות חשבוניות. השפות הרבות שידע חזרו אליו במשך הזמן, לפי הסדר בו רכש אותן במהלך חייו, אך אבדה לו לתמיד היכולת להיות מדען. השתדלנו לבדר אותו, הלכנו איתו לקונצרט ולסרט, וגם הבנות התייחסו אליו בחמימות.

בהמשך שהותנו הוא התארח אצלנו כמה פעמים, וגם אנחנו נסענו לבקר אותו בביתו.

ארה"ב היא ארץ נפלאה לטיולים. הנופים נהדרים, הכבישים מצוינים, יש בה המון פארקים ואגמים, ומוטלים לא יקרים ללינה משפחתית. כמעט בכל סוף שבוע יצאנו לטיול בסביבה, ומפעם לפעם ערכנו גם טיולים למרחקים גדולים.

רונית בדשא המאד ירוק בבוסטון

עמודי קרח בחלון ביתנו

אחת לכמה חודשים נסענו לניו יורק, לבקר את הדודה אדית והדוד וילי, שפינקו אותנו מאד. הם הכינו לנו כרטיסים לאופרה המצוינת של ניו יורק, וראינו גם הצגות טובות בברודוויי. באחת הפעמים חזרנו לבית הדודים ברכבת התחתית מאוחר מאד בלילה, לאחר ההצגה. היו מעט מאד אנשים ליד פסי הרכבת, והם נראו שיכורים או מסוממים. כשסיפרנו את הדבר, נאמר לנו שאנו ברי מזל שלא הותקפנו. אין נכנסים למנהרת הרכבת התחתית בשעה כה מאוחרת! ואכן מאז נהגנו ללכת להצגות בברודוויי בצהריים. כשקונים כרטיס ברגע האחרון בקופה, משלמים חצי מחיר, וגם חוזרים מוקדם הביתה.

דודה אדית מבקרת אצלנו עם אלזי, קרובת משפחה מאד נחמדה

אנחנו מבקרים אצל דודה אדית בקווינס, ניו יורק

עם הבנות ביקרנו באתרים הידועים בעיר הגדולה, כולל המוזיאונים הנהדרים, שעניינו אותן למרות גילן הצעיר. בזמן הביקורים בקיץ, שמענו קונצרטים בסנטרל פארק, תחת כיפת השמים. ההופעות היו חינם אין כסף, ובתור למופע השתרכו מאות אנשים. האמריקאים הם אלופים בעמידה מסודרת ומנומסת בתורים. נוכחנו בזה בכל מקום, והתפעלנו מהתופעה הזאת, שלא היינו רגילים לה בארץ. בינתיים גם אנו בישראל התקדמנו, ובכל קיץ יש אירועי חינם אמנותיים שעורכות העיריות לתושבים, בגנים הציבוריים.

הנזל ואדושה ארקנד

פגישות משפחתיות נעימות היו לנו גם עם קרובינו ביאטריס ופול גרייסון. הנזל, אמה של ביאטריס, שגרה בשווייץ עם בעלה השני אדושה ארקנד, אדם עשיר ונדיב במיוחד, הייתה בת דודה של חמותי אלזה (האמהות שלהן היו אחיות) וגם היא ביקרה אותנו פעם אחת בבוסטון. היא הייתה אשה מאד משפחתית וחמה, והמפגשים איתה היו נעימים ביותר, גם כאשר באה להתארח בישראל. היא ובעלה הורישו לגבי ולי מגרש בן דונם בירושלים, ויש לנו אפילו נסח טאבו שלו, אך הוא בעייתי מאד, בהמצאו בחלקה גדולה רבת מגרשים, שלא עברה פרצלציה (חלוקה), יש לה בעלים רבים, והקו הירוק עובר במרכזה. אדושה קנה את המגרש הזה עוד לפני קום המדינה, ואז לא היה כמובן גבול של קו ירוק. בשטח שנמצא ברשות הפלסטינית, הערבים כבר בנו (הם מצפצפים על חוקי הפרצלציה של מדינתנו) והשטח בצד שלנו נמצא בשליטת האפוטרופוס הצבאי. מבוי סתום.

הנזל היא אחת מה"גראנד דאם" - "ליידי גדולה", שהכרתי בחיי. (איקה, דודה אדית והנזל).

עבודת טלאים של ביאטריס

ביאטריס ופול גרו בבית מפואר, בפרבר יוקרתי של בוסטון, בשם וינצ'סטר, והזמינו אותנו להתארח בביתם כמה פעמים. בנם היחיד דייוויד הוא בגיל של דפנה, אך מילדות ועד היום, בעל צרכים מיוחדים. הוא קיבל ומקבל טיפול, שאי אפשר להעלות על הדעת טוב ממנו, וגם עתידו הכלכלי מובטח.

ביאטריס היא אמנית ויוצרת עבודות טלאים אמנותיות מבדים (קילטים) שמוצגות גם במוזיאונים. בארה"ב תחום זה מפותח מאד, גם כאמנות שימושית, שמיכות למשל.

לצערנו, פול שהיה ארכיטקט במקצועו, נפטר לפני שנים אחדות. פעם אחת הוא וביאטריס ביקרו אותנו בישראל, ואנו ערכנו להם טיולים בכל הארץ. עם ביאטריס יש לי קשר עד היום, בעיקר דרך מיילים במחשב.

ביאטריס ופול בביקורם בארץ. התמונות מטאבה שהייתה אז בדינו

רופאה שלמדה עם גבי בירושלים השתלמה בושינגטון, ואיתה עשינו חילוף דירות לשבוע. כך הכרנו היטב את העיר היפה הזאת, ובנוחיות רבה, כי הדירה הושינגטונית הייתה מודרנית הרבה יותר משלנו, ומצוידת במיטב החידושים.

ליד מונומנטים בושינגטון

ליד הבית הלבן

בתום השנה הראשונה לשהותנו בבוסטון, הגיעו אלינו הורי גבי לביקור. איתם ערכנו טיול גדול נוסף. הם לנו במוטל קרוב לביתנו, ואנו הראינו להם את יופייה של העיר. אחר כך יצאנו איתם לטיול ארוך לקנדה, והגענו עד לעיר מונטריאל.

נסענו צפונה דרך ניו-אינגלנד, עצרנו במקומות עם נוף מרהיב במדינות וורמונט ומיין, והשיא היה לחזות במפלי הניאגרה השוצפים.

גם מזג האוויר היה מושלם

עם הורי גבי ופסל אינדיאני

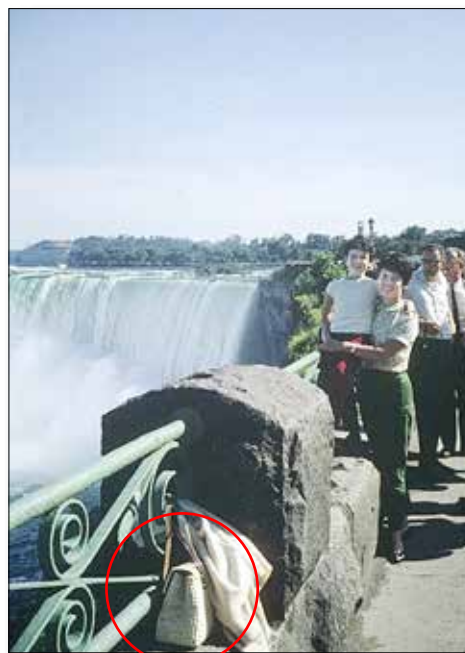
בצד האמריקאי ירדנו לבסיס המפל ובצד הקנדי כמעט "נפלנו" אנחנו בתקלה לא נעימה.

מעשה שהיה כך היה: בצד הקנדי למפל הניאגרה צורת פרסה, מרשימה יותר מהמפל בקו ישר שבצד האמריקאי. קשת רבת צבעים יפה מקשטת את המראה המרהיב באופן קבוע, תאווה לעין המצלמה. מובן שרציתי להנציח במצלמתי את המראה הנפלא, והנחתי את התיק שלי על מעקה הבטון.

צילמתי כמה תמונות, ותליתי את רצועת המצלמה על כתפי. זה המקום הקבוע של רצועת התיק, ולכן לא הרגשתי בעזבנו את המקום, שהתיק נשאר על המעקה. רק כשהתרחקנו מהמפל במכוניתנו, נתגלתה התקלה הגדולה. מיד חזרנו למקום בו צילמתי, אך התיק כבר לא היה שם...

כשירדנו למרגלות המפל התעטפנו במעילי גשם שניתנו במקום

אני ודפנה והתיק שנשכח על מעקה מפל הניאגרה

נסענו למשטרה המקומית לדווח על האבדה, ולמסור את שם המלון שלנו במקרה שהתיק יגיע לשוטרים. הצרה הייתה גדולה במיוחד, כי נוסף לכסף, היו בתיק הדרכונים שלנו, ובלעדיהם אין אפשרות להיכנס בחזרה לארה"ב! בצאתנו מתחנת המשטרה מדוכדכים למדי, כי היינו צריכים לעבור את הגבול למחרת בדרך לביתנו בבוסטון, הגיעה ניידת לחניה, ומתוכה יצא שוטר, והתיק שלי תלוי על זרועו! התברר שאשה מצאה את התיק ומסרה אותו לו. דבר לא חסר בתוכו. אכן שומר פתאים אדוניי... קיבלתי מהשוטר את שמה וכתובתה של האשה המושיעה, וכשחזרנו לבוסטון כתבתי לה מכתב תודה וגם שלחתי לה

מתנה - סיכה משובצת באבן אילת ירוקה. היא ענתה לי וסיפרה שמוצאה מאיטליה, תמיד חינכה את ילדיה להיות ישרים, והנה נפלה לידיה הזדמנות להראות להם דוגמה אישית... הזמנתי אותה לבקר אותי בישראל, אם תגיע כתיירת.

בשנת 1968 התרחשו בארה"ב שתי רציחות מזעזעות של פוליטיקאים: באפריל נרצח מרטין לותר קינג, לוחם גדול למען שוויון זכויות השחורים במדינה, שנאמו המפורסם "יש לי חלום" מוכר לכל. חלומו זכה להתגשם כעבור 40 שנה, עם בחירתו לנשיא של ברק חוסיין אובמה, האפרו-אמריקאי חובב המוסלמים, אך הפך ל"חלום בלהות" עבור מדינת ישראל, כאשר אובמה חתם על הסכם הגרעין עם אירן. ראשי המדינה הזאת מכריזים השכם והערב שהם מחויבים להשמדת ישראל, על פי צו אלוהי, ולמרות זאת אף מדינה בעולם אינה נמנעת מלסחור איתם על פי החוזה שטווה אובמה, כולל הסרת הסנקציות. הסכם הגרעין מעשיר אותם במאות מיליארדי דולרים, שיופנו גם לטרור נגד ישראל, בו הם עוסקים באופן קבוע. בהמשך הדרך יורשו על פי החוזה לפתח פצצה גרעינית באופן חוקי, ובינתיים הם עושים ניסויים בטילים ארוכי טווח.

חודשיים אחרי רצח מרטין לותר קינג, נרצח רוברט קנדי, אחיו של הנשיא המנוח ג'ון קנדי, במהלך מסע בחירות לנשיאות. צפינו בתגובות של האמריקאים לפשעים האלה, והבנו עד כמה מפולגת החברה הזאת. כשנודע רצח רוברט קנדי, נוכחתי כמה מודאגים היהודים האמריקאים באומרים: "רק שהרוצח לא יהיה יהודי". הם חששו כמובן, מפני גל אנטישמיות שעלול להתעורר, ו"למזלם" הרוצח היה ערבי.

בערב הפרידה מאתנו, בדרכם חזרה ארצה, רצו הורי גבי להביע את תודתם למרים וג'רי, על העזרה הרבה שהושיטו לנו, והזמינו אותם לחגוג יחד איתנו, בארוחת ערב במסעדה מפוארת, אחת הידועות ביותר בארה"ב. שמה "אנטוניז-פיר-4", היא ממוקמת על המזח בנמל, והיא בלתי נשכחת הודות לרמתה הגבוהה. צילומים של כל המפורסמים שסעדו בה תלויים על הקירות מסביב, ובהמתנה לשולחן שהוזמן, מלצריות בסינרי תחרה לבנים הסתובבו וכיבדו אותנו ואת יתר הממתינים במתאבנים מצוינים. אפשר היה ממש לשבוע משפע הכיבוד הטעים - בתופעה כזאת לא נתקלתי אף פעם במסעדות. נוסף למלצר שלקח את הזמנותינו בארוחה היה גם מלצר יינות, שענד שרשרת ארוכה ומרשימה על צווארו, והקינוחים היו אגדה.

כך הסתיימה לה בנעימים השנה הראשונה בבוסטון.

פרק ח

השנה השנייה באוסטון

המשימה העיקרית שלי לקראת השנה השנייה הייתה להכניס את דפנה לבית הספר הציבורי (Public School) למרות גילה הצעיר. ילדים שגילם פחות משש שנים חייבים בבחינה כדי להתקבל לביה"ס, וזו נעשית בשפה האנגלית, בנוכחות אנשי חינוך ופסיכולוגים. דפנה, ילידת פברואר, הייתה רק בת חמש וחצי, ורשמתי אותה לבחינה הזאת. היה לנו חשוב מאד שתתקבל, בעיקר בגלל שהיא הייתה בעלת ידע רב לגילה, ושנה נוספת בגן טרום-חובה הייתה משעממת אותה. נוסף לכך שמענו, שבית הספר המדובר, Devotion School הוא אחד מעשרת בתי הספר הטובים ביותר בכל ארה"ב. הוא שכן קרוב מאד לביתנו, ואי לכך קרוב גם לבית בו נולד הנשיא האהוב, ג'ון קנדי המנוח, שלמד בו. לכן הוחלט להשקיע בו ולעשותו בית ספר לדוגמא. נסעתי עם דפנה לבחינה, אך לא הורשיתי להיות נוכחת. נאמר לי שאקבל בדואר את התשובה.

המתח היה רב, והמכתב בושש להגיע. החלטנו בבית, שאם דפנה תידרש ללכת, על פי גילה, לגן טרום-חובה ציבורי, שגם הוא ללא תשלום כמו ביה"ס הציבורי, אנו נשלח אותה לכתה א בבית הספר היהודי הפרטי, למרות ששכר הלימוד בו היה מאות דולר לחודש! שנה נוספת בגן לא באה בחשבון מבחינתנו.

יומיים לפני תחילת הלימודים, ראינו את לני, הדוור הלבבי שלנו, שידע למה אנו מצפים, מנופף מקצה הרחוב במעטפה גדולה. פתחנו אותה בהתרגשות, ולשמחתנו המכתב בישר שדפנה עברה את המבחן בהצלחה, ונמצאה ראויה להיכנס לכיתה א בבית הספר בו חפצנו. במכתב נרשם גם שם המורה, שלכיתתה יש להביא את דפנה ביום הראשון ללימודים.

סיפרתי לשכנתי, גב' סיגל, את הבשורה הטובה, אך כשהיא שמעה את שם המורה המיועדת, הזהירה אותי נמרצות מפניה.

גב' סיגל הייתה אם מתנדבת בביה"ס הזה, כי גם שני ילדיה למדו בו, והכירה את כל המורים. היא אמרה לי שבית הספר אמנם מצוין, אך המורה המסוימת הזאת מאד מבוגרת, עומדת כבר על סף יציאה לגמלאות, היא חסרת סבלנות, עצבנית וצעקנית, הילדים ממש בוכים בכיתתה, ועלי לעשות כל מאמץ להעביר את דפנה לכיתה אחרת.

בו ביום טלפנתי לביה"ס ובקשתי פגישה דחופה עם המנהל. השגתי את הפגישה ללא כל קושי, אך הבעיה הגדולה הייתה איך להציג את הבקשה, מבלי להעליב את המורה הוותיקה, ומבלי לפגוע בכבוד בית הספר.

החלטתי להיעזר בסעיף במכתב שבו נאמר, כי קבלתה של דפנה לכתה א היא על תנאי, ואם ימצא

שאיננה עונה על הנדרש ממנה בכתה, תשלח לבלות את השנה בגן טרום חובה, שיכין אותה ללימודים.

אמרתי למנהל (שלא היה יהודי) שאנו מישראל, ודפנה למדה אנגלית רק שנה קודם, וצריך לתת לה את מירב הסיכויים בתקופת המבחן, להיקלט בכתה של מורה בעלת סבלנות רבה. הוא כמובן ידע, כמוני, על מה אני מדברת, אך ניסה לשכנע אותי שהמורה המבוגרת (העצבנית והצעקנית, אך הס מלהזכיר זאת) דווקא בעלת נסיון רב עם ילדים שבאים לארה"ב מארצות אחרות. חשבתי לעצמי שהורי הילדים המקומיים בוודאי נזהרים ממנה, ולכן כיתתה מאוכלסת בעיקר בילדי זרים... במשך דקות ארוכות אני שטחתי את בקשתי (מבלי להזכיר, כמובן, את שמה של שכנתי, גב' סיגל) והוא התנגד, באמרו שזה גם עלול להיות תקדים לדבר, שאיננו מקובל בבית ספרו. לבסוף נואשתי מהסיכוי שיסכים, וקמתי ללכת לכיוון דלת היציאה ממשרדו. כנראה שמראה פניי העצובות נגע לליבו, או שהייתה איזו סיבה אחרת לשינוי דעתו, כי כאשר הושטתי כבר את ידי לידית הדלת, שמעתי אותו אומר "בסדר, נחליף כיתה, אבל תראי שתתחרטי על כך". יש!!! הבנתי שהמשפט האחרון היה מס שפתיים, והודיתי למנהל מקרב לב.

לא רק שלא התחרטנו, אלא שבכל יום ויום שמחנו מחדש על השנה הנפלאה שדפנה זכתה לה. הכתה מנתה 15 תלמידים בלבד, ובנוסף למורה הצעירה והנעימה, מיס שרה שמה, נכחו בה, באופן קבוע, סייעת ואם מתנדבת שעזרו לה. חדר הכיתה היה גדול ומואר, מלא באביזרי לימוד, והייתה בו אפילו פינת חי. בהפסקה המורה נשארה עם התלמידים בחצר להשגחה, וגם הובילה אותם בטור, בסוף יום הלימודים אל שער ביה"ס. הבנות בכתה התבקשו ללבוש שמלות (עם גרביונים בגלל הקור) במקום מכנסיים, לא מטעמים דתיים, אלא כדי שהופעתן תהיה יפה וחגיגית. דפנה הלכה כל יום לבית הספר בהתלהבות, כמו למסיבה. היא העריצה את המורה, והתקדמה מהר מאד בלימודים. קניתי לה מעיל צמר אדום, חם והדור (ויקר) שהחמיא לה מאד, והיא נראתה כנסיכה קטנה.

דפנה עם שפן לבן וידידים

כשראיתי את המורה המבוגרת, העצבנית והרגזנית, מובילה את תלמידיה לשער היציאה בסיום יום הלימודים, נוכחתי מאיזו צרה ניצלנו. אימהות שחיכו בשער סיפרו לי, שילדיהן סובלים מצעקותיה, פוחדים ממנה, וחלקם ממש בוכים ומסרבים ללכת לביה"ס.

הארכתני בסיפור הכניסה של דפנה לכתה א, כי אני חושבת ששלב זה בחייה התברר לימים כמשמעותי ביותר. הבסיס המצויין לשפה שרכשה בבוסטון, והשמירה עליו אחר כך בחזרתנו לארץ, בקבוצות לימוד פרטיות, הקנו לה שליטה באנגלית כמו בעברית.

שמרנו על קשר עם משפחת סיגל שנים רבות. כולם בקרו אותנו בארץ, כולל הבן אדוארד והבת רוברטה, שלמדה זמן מסוים באוניברסיטה בירושלים, והתארכה בביתנו מספר פעמים.

תודה לגבי סיגל

בשנה השנייה לשהותנו בבוסטון חל שינוי מבורך גם בחייה של רונית. מלאו לה 3 שנים, והיא התקבלה לגן ילדים יהודי סמוך לביתנו. בגן זה היו שתי גנות: אחת מבוגרת, לילדים מגיל 4 עד 5, ואחת צעירה, לילדים מגיל 3 עד 4. רונית התלהבה מהגנת הצעירה והחמודה, מיס פרייס, ואהבה אותה מהרגע הראשון. היא הלכה לגן בשמחה והאנגלית שלה השתפרה במהירות רבה. לאחר זמן מסוים עברה לדבר רק אנגלית, והמבטא שלה היה ללא דופי. מעניין כמה מהר נוטים ילדים בגיל צעיר להשתלב בסביבתם.

עכשיו היה לי חצי יום חופש, עד הצהריים, דבר שלא חוויתי כבר שנים רבות. ניצלתי את הזמן הפנוי לקריאה וכתובה, ובעת ההיא העליתי על הכתב את השירים הראשונים שלי וכמה סיפורים. כל השנים שכן בקרבי רצון עז לצייר, ובבית הוריי היו תלויים ציורים שלי, אך אף פעם לא היה לי זמן לפתח את היכולת הזאת, שאותה שיבחו המורים לציור. עתה היה לי זמן לחשוב על תכניותי לעתיד, וגמלה בי ההחלטה, שכאשר אשוב לארץ ארשם ללימודי ציור, ואפתח פרק חדש בחיי.

וכך היה.

התקופה בה שהינו בארה"ב הייתה תקופה מאד סוערת לאמריקאים. מלחמת וייטנאם הייתה בעיצומה, והיו נגדה מחאות סוערות מצד המתנגדים לה. זו הייתה גם תקופת שיא של פעילות "ילדי הפרחים" ההיפים, חובבי עישון הסמים, ומארגני הפגנות מחאה נגד המלחמה. הם נתמכו ע"י זמרים ואמנים מפורסמים, והביעו את סלידתם מהדרך בה מתנהלת המדינה. ראינו אותם שרועים בגנים הציבוריים, שערם מגודל ופרוע, והיו גם כאלה שחבקו תינוקות, פרי אהבה חופשית, לה הטיפו.

תרבות הקניות בארה"ב ראויה אף היא להתייחסות: אמריקה היא גן עדן לחובבי קניות. הכי בולטת היא תופעת הסיילים (sales) המכירות הכלליות. בכל חג יש מכירות מוזלות, וכמובן בחילופי העונות. המחירים יכולים לרדת בעשרות אחוזים, לפעמים ליום אחד, ולפעמים לפרקי זמן ארוכים. האמריקאים עוקבים אחרי הפרסומים בעיתונות ובטלוויזיה, ולפעמים נדמה שההנאה בקניה היא בעיקר בשיעור ההנחה מהמחיר המקורי. בבוסטון שכן בזמני מרתף מציאות בכל-בו ענק ומפואר, בן קומות אחדות, "פיילינס" שמו, שאליו נהרו מרחבי ארה"ב. במרתף היו גם מותגים יקרים, שבתקופת הסייל נמכרו ברבע ממחירם ואף פחות. כשהיה שם סייל של פרוות לדוגמא (לפני שהתחיל מסע המחאה נגד השימוש בהן) היה משתלם לקנות אפילו לטוס ממרחקים, כי מחיר הטיסה הפנים-ארצית התגמד לעומת ההנחה.

הייתי עדה למראות שלא קרו אף פעם בארץ: קהל רב צובא מבעוד מועד על פתח חנות שהכריזה על מכירה מיוחדת, וברגע שנפתחות הדלתות האנשים מתפרצים פנימה, כל אחד מוריד - חוטף מהקולבים מספר גדול של בגדים, ככל שהוא יכול לשאת, ופורש עם הערימה לתא מדידה או הצידה, כדי למדוד ולמייין. אז מי קונה במחיר הרגיל (regular price)? מי שלא אכפת לו כל כך מהו המחיר (עשירים) ומי שאולי זקוק למשהו באופן דחוף, כמוני, עם המעיל האדום של דפנה בעמוד 61. המחזאי ארתור מילר כתב פעם, שאם החנויות באמריקה תהיינה סגורות לשבוע, התושבים יחספו התמוטטות עצבים.

לפני תקופת חג המולד קונים את המתנות ההכרחיות לכל בני המשפחה והחברים במחיר מלא, אך מיד למחרת החג המחירים יורדים פלאים. הייתה לי מכרה שלבשה תמיד בגדי מעצבים הדורים. היא סיפרה לי על שיטתה: עם פתיחת העונה היא מסיירת בחנויות האהובות עליה, ומאתרת את המלתחה בה חפצה. היא מבקשת מהמוכרת לטלפן אליה כשמחירים מתחילים לרדת (לא שאלתי אם השרות הזה ניתן לה תמורת תשר כלשהו, כנראה שכן) וכך היא רוכשת את בגדיה היפים במחירים מוזלים.

במשך השנתיים שלנו בבוסטון למדתי איך ואיפה לקנות, ולא רק בגדים כמובן. זכורה לי למשל, מערכת יפה של תריסר ספלי קפה עם תחתיות, בתוספת אותו מספר של צלחות לעוגה, שעלתה 15 דולר בסך הכל. וכמה חמודות היו בנותיי הקטנות, כשרקדו בעליזות לבושות בכותנות לילה ארוכות עם הדפסים יפים, שעלו 95 סנט האחת!

במשך השנים אימצו גם הסוחרים בארץ חלק משיטות השיווק האמריקאיות, אך עדיין אין מה להשוות למקור. הגיע גם הזמן, שתהיה פה כמו בארה"ב, החזרת דמי הקנייה במקרה שהקונה מתחרט תוך שבועיים, ולא רק קבלת זיכוי לקנייה חלופית. עכשיו מתחיל להיעשות משהו בכיוון זה.

אין זה פלא, שישראלים המגיעים לארה"ב, מתפתים להמשיך עוד ועוד את שהותם, ו"שוכחים" לחזור לארץ. אין ספק שהגורם הכלכלי מאד משפיע.

אנחנו מתחזקים פה את מדינת ישראל, נלחמים ושומרים עליה גם בשבילם, כדי שלא ירגישו כפליטים, ושיהיה להם לאן לחזור בעת צרה.

ישנה עוד סיבה המונעת מישראלים לשוב ארצה והיא קשורה למצבנו הביטחוני. הנה סיפור אמיתי: שהתה יחד איתנו בבוסטון משפחה שהגיעה מישראל, לרגל השתלמות האב הרופא. במקור הם היו יהודים מאנגליה, ולהם בת ובן בגיל העשרה. בתום ההשתלמות החליטו לחזור לאנגליה ולא לישראל, בגלל הדאגה לשלום הבן, שתחול עליו חובת הגיוס לצה"ל. שנים מאוחר יותר, קראתי עליהם בעיתון בישראל כתבה עצובה מאד. הבת שלהם נורתה ונרצחה בלונדון בידי אדם מעורער בנפשו, כשטיפלה בו כעובדת סוציאלית.

אכן, נפתלות הן דרכי הגורל. בכתבה **בנספחים** בעמוד 216 התייחסתי למקרה העגום הזה.

כמה חודשים לפני החזרה ארצה, התחלנו כבר לתכנן את הטיול מחוץ לחוף. זה היה טיול מקובל אז בקרב הישראלים המשתלמים, ונדרש לו חודש לפחות. יש לזכור שטיסה לרוחבה של ארה"ב אורכת 4 שעות (כמו מישראל לאירופה) כדי להעריך את הגודל העצום של המדינה הזאת. אין לי ספק, שאנשים

הגרים במדינה כה ענקית, אינם חשים את המצוקה שלנו במדינתנו הקטנטונת, כאשר אנו נדרשים לתת שטחים תמורת חוזה מפוקפק של הסדר עם הפלשתינאים.

אינני מזכירה אפילו את המילה "שלום", כי הערבים אינם טורחים להסתיר, שהם פועלים בשיטת השלבים: לקחת בלחץ דיפלומטי, בסיוע האו"ם, ארצות אירופה ואמריקה (בתקופת אובמה) מה שאפשר כדי להחליש אותנו, ואחר כך בכח, כשאנחנו נהיה בגבולות שאינם ברי הגנה.

אבל נחזור לנושא הטיול. שאלנו את דפנה ורונית מה הן מעדיפות: להשתתף איתנו בטיול, המחייב נסיעה ממושכת במכונית במשך כמה שבועות, או לטוס לביתנו בישראל, שם יטפלו בהן ויפנקו אותן סבתא צפורה וסבא שלמה, עד לשובנו.

התשובה הייתה חד משמעית ומהירה - הן רוצות הביתה, לישראל.

נשארה רק הבעיה, שילדות בגילן (4 ו-6) חייבות לטוס בליווי מבוגר. הוצע לנו ב"אל-על" לשלם עבור כרטיס טיסה לדיילת שתטפל רק בהן, אך אנחנו החלטנו לחפש מישהי שטסה לישראל, ותהיה מוכנה להיות המלווה הרשמית שלהן בעת הטיסה.

התחלנו לברר בקרב הקהילה היהודית בבוסטון, והגענו אל קרול, בחורה נחמדה ועדינה, שמועד טיסתה לטיול בישראל תאם את הזמן שלנו. היא הסכימה ברצון, ואנו הזמנו אותה לארוחות בביתנו, לצאת יחד לפיקניק בסוף השבוע, ועוד פעילויות, שנועדו להעמיק את ההיכרות בינה לבין הבנות, ולחבב אותה עליהן. זה לא היה קשה, כי היא מצאה חן בעיניהן מהרגע הראשון, ואנו שמחנו מאד על שהצלחנו למצאה. אך התברר שהשמחה הייתה מוקדמת מדי. אחרי שהרגשנו שהיא והילדות מיוודות, הודיעה לנו קרול, שמסיבות משפחתיות היא נאלצת, לצערה, לדחות את מועד טיסתה לישראל בכמה שבועות. מכיוון שהיה לה לא נעים לאכזב אותנו, היא טרחה ומצאה מחליפה, בחורה בשם רחל, שמוכנה להיות המלווה של הבנות.

התחלנו שוב בפעילויות ההיכרות בין הבנות והמלווה המיועדת. שוב ערכנו ארוחות משותפות ופיקניקים בחיק הטבע, ואז הודיעה לנו רחל שהכסף העומד לרשותה לטיול לישראל איננו מספיק, ועליה לעבוד ולהשתכר עוד כמה חודשים. הצענו לה הלוואה, אך היא סירבה לכך בכל תוקף. היא המליצה על חברה שלה שתאים לנו ומוכנה למשימה, וכך הכרנו את אלן. הפעם התוכנית הגיעה בהצלחה למימושה. שוב הופעלה תכנית הארוחות המשותפות והפיקניקים, וכאן אף היה חידוש נעים, הוזמנו להתארח בבית הוריה של אלן!

משפחתה גרה בניוטון, בבית מאד יפה בפרבר יוקרתי של בוסטון, ואירחה אותנו בלבביות ובחמימות רבה. ההורים היו מרוצים שהקשר של אלן איתנו יקל עליה את השהות בישראל, כי יהיו לה ידידים, אליהם תוכל תמיד לפנות בשעת הצורך. ואמנם במשך כל השהות של אלן בישראל, ביתנו היה פתוח בפניה, היא התארכה אצלנו פעמים רבות וגם הזמנו אותה לטיולים בארץ.

טיול לירושלים עם אלן והבנות

גם כשחזרה שוב לביקור בארץ לאחר שנים, באה אלינו לסופי שבוע, ואנו תמיד זוכרים בהנאה את המפגשים איתה. למרות שקרול, המתנדבת הראשונה, לא זכתה "במכרז" לליווי הטיסה עם בנותינו לארץ, בכל זאת נקשר עמה קשר של ידידות ארוכת שנים. היא הגיעה לישראל כמה חודשים אחרינו, ושהתה פה כשנה. אביה האלמן בא לבקרה, והזמין אותנו לארוחה חגיגית במלון המהודר בו שהה. כשנסענו כעבור כמה שנים להשתלמות השנייה בארה"ב, ביקרנו את קרול בניו יורק. היא כבר הייתה נשואה לעורך-דין יהודי, וכולנו הוזמנו לבלות איתם יום שלם: תחילה במסעדה, ואחר כך באופרטה עליזה. במכתבים ששלחה אלינו בהמשך, סיפרה שהם אימצו ילדה, ועברו לגור מחוץ לניו יורק, לאחר שקרול הייתה עדה לרצח בחניון בית הדירות שבו התגוררה, ולעוד כמה אירועי אלימות.

חברינו בבוסטון ערכו לכבודנו מסיבות פרידה לקראת חזרתנו לארץ. בכל החודש האחרון לפני עזיבתנו היינו מוצפים בהזמנות לאירועים בבתיים או במסעדות טובות.

גבי קיבל הצעות להישאר במקום עבודתו בבוסטון כרופא בכיר, אך הוא לא שקל אף לרגע את האפשרות הזאת, למרות שהמשכורת בבית חולים בארה"ב גבוהה לאין ערוך מהמשכורת בארץ. המזכירה במחלקתו אפילו לא הבינה איך אפשר לחזור לישראל מוקפת האויבים, שנלחמים בה כל הזמן. היא לא ידעה כמה אנו ציונים ואוהבים את ארצנו. לאחר אלפיים שנות גלות קמה מדינה ליהודים וצריך לשמור עליה!

הצלחנו להעביר את הדירה שלנו על כל תכולתה לישראלים חדשים, שהגיעו לבוסטון להשתלמות, ושמחנו לעזור להם.

דור הולך ודור בא.

פרק ט הטיות הגדול מחוץ לחוף

אלן יצרה קשר מצוין עם הבנות, והטיסה שלהן איתה לישראל עברה בלי בעיות. בבית קיבלו אותן בהתרגשות ובאהבה שני זוגות הסבים והסבתות, ואנחנו חיכינו לטלפון שיאשר את "הנחיתה הרכה" של הנכדות. הטלפון בושש להגיע, כי תאריך הטיסה של בנותינו, ה-16 ליולי 1969, היה גם תאריך היסטורי לאנושות כולה: היה זה יום שילוח החללית אפולו 11 עם 3 אסטרונאוטים אמריקאים לירח. בפעם הראשונה הגיע האדם להישג עצום כזה, לצעוד על הירח. כל קווי הטלפונים בין ישראל לארה"ב היו תפוסים באותו יום מיוחד, ולכן אבי שלח טלגרמה מדברת (מקריאים את הטלגרמה בטלפון, והמסמך הכתוב יכול להגיע אפילו למחרת) לביתה של הדודה אדית, כי כתבנו במכתב קודם, שנישאר אצלה בניו יורק לכמה ימים נוספים. שמחנו לשמוע שהנחיתה בישראל עברה בהצלחה, וכי כולם מרגישים מצוין. בהמשך קיבלנו דיווח שהילדות כל הזמן במצב רוח טוב, והלכו כבר לעיר עם סבא שלמה לקנות סנדלים. לא יאומן כי יסופר, אבל בתקופה ההיא אי אפשר היה למצוא סנדלים לילדים בבוסטון, דבר שהוא כה מובן מאליו בישראל.

את יום הנחיתה על הירח, ב-20 ליולי, בילינו בביקור פרידה נעים במיוחד, בבית ליד אגם פרטי. המזמין היה רופא יהודי אמריקאי שעבד עם גבי, ובמשך השנתיים של שהותנו בבוסטון התארחנו אצלו כמה פעמים, גם עם בנותינו. כשהורי גבי ביקרו אותנו בקיץ הקודם, הם השתתפו איתנו גם באירוע גדול שערך בחצר ביתו, ושאלו הוזמנו כל הרופאים ומשפחותיהם. היה זה אירוע מאד אמריקאי, שבמרכזו B.B.Q. (מכונה במקומותינו "על האש") משובת. הבשר הושרה לילה שלם קודם במרינדה, והיה רך וטעים במיוחד. כנהוג באירוח אמריקאי שתיית האלכוהול הייתה כדת וכדין.

בשידור הנחיתה על הירח צפינו בטלוויזיה, יחד עם המשפחה המארחת, והתרגשנו מהתמונות של "צעד קטן לאדם - צעד גדול לאנושות", המשפט הבלתי נשכח של האסטרונאוט ניל ארמסטרונג. מארחנו היה נשוי אז לאשה יהודייה יפה ונחמדה מאד, ואב לשלושה ילדים. לכן הופתעתי והצטערתי לשמוע מאוחר יותר, שהזוג התגרש, ואשתו השנייה הייתה לבורנסית גוייה, שעבדה איתו באותה מחלקה בבית החולים (איך הוא היה יכול לעשות זאת?!). גם חברינו הישראלים הזמינו אותנו לאירועי "ברכת הדרך", כי רובם נשארו בבוסטון, לא עמדו בפיתוי האמריקאי, ולא חזרו לארץ.

ביקור פרידה נוסף ערכנו בביתה של האחראית על המכשירים במעבדה של גבי, שהזמינה אותנו לסוף שבוע, כולל לינה. היא גרה בבית גדול, עם משפחתה המורחבת, כולל אב קשיש, בתוך יער מחוץ לעיר. הם לא היו יהודים, והבילוי במחיצתם היה מעניין אולם לא מהנה במיוחד. אפשר לומר שהייתה זו משפחה

ידידותית, אך מוזרה למדי. לחדרים בבית הגדול לא היו דלתות, אפילו לא לחדר השירותים! גבי ואני קיבלנו ללינה את החדר היחידי עם דלת... מצאתי אצלם אקורדיון ישן, וניגנתי עליו. זה תמיד מחמם את האווירה, כי מוסיקה היא שפה בינלאומית. המארכת החביבה הביאה עבורנו מבוסטון כלי מיטה נקיים ומגוהצים, ישר מהמכבסה, כנראה לא סמכה על כך שיימצאו כאלה בבית. כמה בני משפחה טרחו רבות על הכנת הארוחה החגיגית, אך למרות ההשתדלות, האוכל לא ערב לחיכנו, ולכל המנות היה טעם דומה ולא מוגדר... לעומת המעדנים שהכינה אשת הרופא בביתה (עם דלתות לחדרים) ליד האגם, היה פער גדול בהשוואה של הרמה הקולינרית. בעלה של המארכת לקח אותנו לטיול ביער במכוניתו, והנהיגה שלו הייתה ממש מסוכנת. הוא סיפר לנו שיש בין העצים בור גדול מכוסה בצמחיה שקשה לאתרו, והוא מקווה שלא ניפול לתוכו. הוא גם צחק מפעם לפעם צחוק מוזר... שמחנו לחזור הביתה בריאים ושלמים, ולמחרת כבר יצאנו במכוניתנו לטיול הגדול.

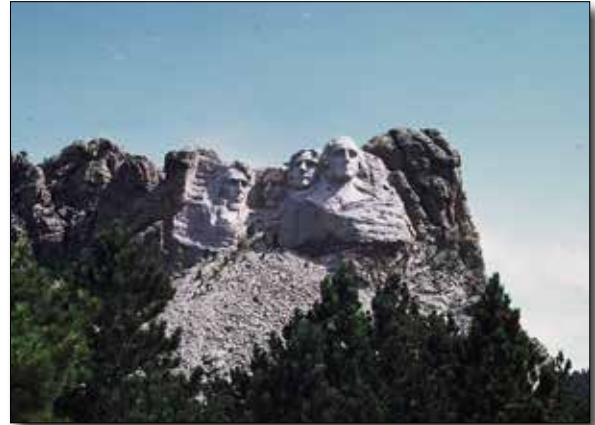
ביום שעזבנו את בוסטון ירד גשם שוטף, אך אחר כך, במשך כל חודש הטיול מערבה, לא ירדה אפילו טיפה אחת. ההתאחדות האמריקאית למכוניות, הידועה בשם AAA (טריפל A) עזרה לנו לתכנן את המסלול וציידה אותנו במפות ובעצות. קנינו מצלמה משובחת כי ידענו שאנו יוצאים לטיול של פעם בחיים. חופשיים מטיפול ודאגה לבנותינו, היינו רוח מרומם לקראת החוויות הנכונות לנו. אף לא אחד מהאמריקאים שהכרנו במשך השנתיים האחרונות עשה טיול כזה מחוץ לחוף. המקומיים דוחים זאת לעתיד, אולי לגיל הפרישה מהעבודה, אך לפעמים זה כבר מאוחר מדי.

ארה"ב היא ארץ נפלאה לטיולים. יש בה פארקים לאומיים מרהיבים, נופים מקסימים וערים יפות. הכבישים נהדרים, מוטלים (מלונות קטנים) לא יקרים פזורים לאורך הדרכים, ואין צורך להזמין בהם מקום מראש. נוהגים עד שמתעייפים, ובוחרים מוטל נחמד ללינת לילה. הם מדורגים באופן מדויק במדריך הטיולים, לפי מחירם ומה שהם מציעים לאורחים, ואף פעם לא התאכזבנו. הכרנו את המוטלים האמריקאים, הנוחים כל כך למטיילים, בנסיעות שערכנו עם בנותינו בשנתיים האחרונות, וגם הן אהבו את הלינות בהם. לרובם יש בריכה צמודה, ואפילו אם רק שתיהן נכנסו לטבול בה, נקרא מיד המציל למקום, ושהה בו עד שסיימו את ההשתכשות במים להנאתן. בסוף יום טיולים ארוך גם אנחנו שחינו לפעמים כדי להתרענן במהלך המסע הגדול שלנו.

ביוטה ארץ המורמונים

הר רושמור עם פסלי 4 נשיאים

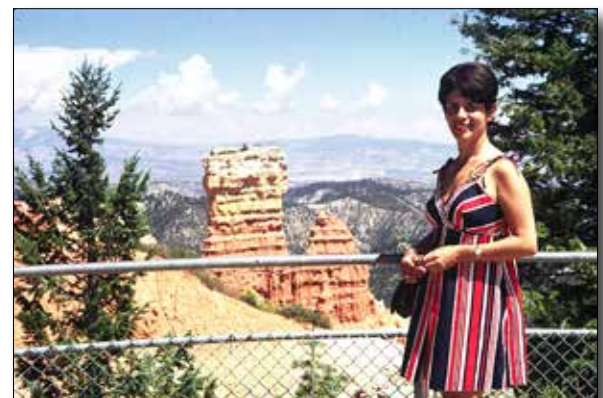
ביקרנו בפארקים הלאומיים הנהדרים: ילוסטון, הגרנד קניון רב ההוד, ציון קניון וברייס קניון.

מאחרי גבי משתרע
הגרנד קניון

משקיפה על הברייס קניון המרהיב

הברייס קניון במלוא הדרו

בזה האחרון עברנו חוויה של קרבת תאונה מפחידה, וכך כמעט נהרגנו: אחרי שסיימו את ביקורנו בבריסי קניון, ונהנינו מאד מהפסלים שהטבע הפליא לעצב בסלעים האדומים בעזרת מים ורוחות, נסענו להנאתנו בדרך העפר של היציאה מהקניון. בהמשכה ראינו משאית ענקית לפנינו, והיה צורך לעקוף אותה, כי היא דמתה להר בתנועה איטית. מכונית גדולה כזאת לא ראיתי מימי. תא הנהג היה בגובה של כמה מטרים, ומכוניתנו האמריקאית הלא קטנה, נראתה כחגב לעומת המשאית. התחלנו לעקוף את האוטו המסחרי הארוך ומרובה הגלגלים, כשלפתע ראינו שהוא מתחיל לפנות שמאלה לדרך צדדית, מבלי שאותה תחילה. אני ישבתי כמובן בכסא ליד גבי הנהג, והיינו בערך באמצע המכונית המפלצתית בגודלה, כשהיא התקרבה מאד אלינו בפנייתה שמאלה, ואיימה למעוך את רכבנו. מובן שגבי צפר ללא הפסקה, אך חלונות הנהג היו סגורים, והוא כנראה האזין לרדיו, כי לא הגיב.

בתושייה של הרגע האחרון לחץ גבי בכל כוחו על דוושת הגז, ובתאוצה המכסימלית שמכוניתנו יכלה לייצר, הצלחנו לסיים את העקיפה חלקיק שניה לפני שהמשאית השלימה את פנייתה שמאלה לדרך הצדדית. לו היינו עדיין לצידה היא לבטח הייתה רומסת אותנו. ניצלנו ממוות על חוט השערה. שנינו היינו חיוורים כשעצרנו לצד הדרך כדי להירגע, והסתכלנו על המכונית האימתנית ממשיכה את דרכה הלאה ומתרחקת מאיתנו, מבלי שנהגה היה אפילו מודע, כנראה, לאסון שעמד להתרחש. מפעם לפעם אני קוראת בעיתונות על מטיילים ישראלים בחו"ל, שחוזרים ארצה בארונות, ואני חושבת כמה קרובים היינו גבי ואני לגורל מר כזה.

כחמישים שנה חלפו מאז הטיול הנפלא הזה, והמראות הקסומים והחוויות המרתקות עדיין איתי בבהירות רבה. סולט לייק סיטי, עיר הקווקרים הדתיים, ולעומתה לאס ווגאס "עיר החטאים", המדבר הלוהט בדרך מנוואדה לקליפורניה, סן פרנסיסקו היפה, על עליותיה ומורדותיה, ועוד ועוד. בלוס אנג'לס ביקרנו כמובן בהוליווד, ושם הצטרפנו לטיול מודרך באולפני "יוניברסל", שחשף סודות של מאחורי הקלעים, וגילה איך עובדים עלינו בפעלולי הסרטים. לדוגמא: הסלעים הכבדים שאנו מניפים בקלילות עשויים מגומי ספוגי:

פעלול בהוליווד

חזיתות הבתים כמו אלה בסרטים "חלף עם הרוח" או "פסיכו" הם רק קיר שאין מאחוריו דבר, וכאשר שחקן מטיח כביכול אגרוף בפרצופו של יריבו, הוא נעצר לפני שנגע בו. זווית הצילום גורמת לצופה לראות פגיעה כביכול, ומשמיעים צליל של חבטה אדירה. עולם הסרטים הוא עולם של אשליות.

למרות שהיינו בלי הבנות לא ויתרנו על "דיסני לנד". במקום הזה אפילו מבוגרים הופכים שוב לילדים, והקסם של יצורי דיסני והמצאותיו עובד על כולם, מילד ועד זקן. הבטחנו לעצמנו שעוד נשוב לכאן עם בנותינו, ונפצה אותן על שהחמיצו את הבילוי המרהיב הזה. ואמנם עשינו זאת בשבתון השני של גבי בארה"ב, שש שנים מאוחר יותר. זה היה ב"דיסני וורלד" בפלורידה, היתה לחלוטין לאחיו התאום בקליפורניה. במקומות שיש בהם קהל רב בא לידי ביטוי הכישרון של האמריקאים לעמידה בתורים. אין אצלם מי שמנסה "לגנוב" את התור. התורים שם בכל מקום "דקים", עם רווח בין אדם לאדם, בניגוד למה שקורה בארצנו, שהתורים "עבים" וצפופים, ואנשים מנסים לעקוף את העומדים לפניהם.

אחת התחנות בטיולנו הייתה העיר בולדר, קולורדו. לבית הדואר שם היה אמור להגיע מכתב מהוריי, המתאר את הימים הראשונים של בנותינו בבית, ברחובות. כל כך ציפיתי לקבלת המכתב הזה, אך לא זכיתי לקבלו. התברר שאבי אמנם שלח לכתובת הזאת מכתב ארוך ומפורט על כל הקורות את הילדות, מרגע בואן ארצה ועד שמלא שבוע לשהותן בבית, אך הדואר היה מאד מהיר (בניגוד להיום) והמכתב המתין לנו 10 ימים בדואר בולדר. על פי הנהלים, מעבר לזמן זה הוא נשלח חזרה לכתובת השולח, במקרה שלנו, לישראל. מאד התאכזבנו, כי באותו פרק זמן היה המכתב צריך להיות מזור לגעגועינו. קראנו אותו כבר ברחובות כשחזרנו הביתה, והוא שמור עמי עד היום, ארוך ומפורט ושופע אהבה.

בסן פרנסיסקו נפגשנו עם בברלי, מדענית אמריקאית צעירה, שעבדה תקופה מסוימת במכון ויצמן למדע. היא הייתה חברתה של אן, דוברי האנגלית במכון היו מלוכדים, וכך התיידדתי גם אני איתה.

עם בברלי בסן פרנסיסקו

באחד מלילות סדר פסח הנהדרים שערכו הוריי, פנתה אלי אן, שהייתה כמובן מוזמנת, בבקשה לצרף גם את בברלי לרשימת האורחים לחג, כי נשארה בודדה. ברוח "כל דיכפין ייתי ויאכל, כל דיצריך ייתי ויפסח" חגגה איתנו בברלי אז, בבית הוריי, ועתה הרגישה כנראה צורך לגמול לנו על הכנסת האורחים ברחובות. היא ערכה לנו סיור באוניברסיטת ברקלי בה עבדה, ובעוד אתרים מעניינים בעיר, כולל חממת פרחים מקסימה.

חבל שאי אפשר
להעביר בספר
את ריח הפרחים
הנפלא בחממה

את המסעדה הסינית שבה סעדנו איתה לא אשכח לעולם, כי שם אכלתי את המנה הכי חריפה שבאה לפי אי פעם. החריפות הייתה כה גבוהה, עד כדי שיתוק שרירי החיך!

סן פרנסיסקו היא אחת הערים היפות בעולם. היא בנויה לחוף ים על גבעות, וכתוצאה מכך יש בה רחובות תלולים עם עליות וירידות חדות. צריך להשתמש הרבה בבלמים, ולכן מריחים גומי שרוף במכונית, רוב הזמן. הייתה אז בעיר מתירנות רבה, ונדהמנו לקרוא בעיתונים הצעות מאד נועזות בענייני היחסים שבין נשים לגברים, וגם בין גברים לבני מינם. הרבה שנים מאוחר יותר הופיעו מודעות דומות גם בעיתוני ישראל...

נסענו על הגשר המפורסם "גולדין גייט" (גשר הזהב) לעיירת האמנים הציורית סוסליטו, ושם אכלתי את הגלידה הכי טובה בעולם: ונילה-תות שדה-עוגת גבינה, בגביע רחב דמוי ופל בלגי. מקומות רבים בטיולים זכורים לטוב גם בזכות מאכל מענג.

בברלי גם עזרה לנו למכור את המכונית לסטודנט במחלקתה, כי משם טסנו לנוי יורק, בדרך הביתה.

בניו יורק בילינו כמה ימים נעימים עם דודה אדית ודוד וילי, וגם קנינו טלוויזיה ומכונת כביסה המתאימה למתח בישראל (220 וולט) מסוחרים יהודיים דתיים בדרום מנהטן. חנויות אלה התמחו בנושא, ושמן וכתובתם עברו מפה לאוזן בין המשתלמים הישראלים החוזרים ארצה. בארה"ב המתח הוא 110 וולט, ולכן מכרנו את המכשירים שהשתמשנו בהם בבוסטון, יחד עם יתר החפצים. לשבים לישראל אחרי לימודים בארה"ב במשך שנתיים לפחות, ניתן פטור ממכס על מכשירים חשמליים שהביאו

איתם. אנחנו קנינו רק שניים והמוכרים טיפלו במשלוח, אבל הכרתי ישראלים שמילאו ליפטים שלמים במכשירים רבים.

הטיסה לישראל כללה חניית ביניים בלונדון, ואנו נשארנו בעיר היפה והמעניינת הזאת ימים אחדים. התיאטרון האנגלי ידוע בטיבו, קונצרט באלברט הול הוא חוויה גדולה, ביקור בטאוור (כולל תכשיטי הכתר) ובעוד אתרים הסטוריים, המוזאונים הנפלאים, וקינוח בקניות מהנות בחנויות המפורסמות.

בדרך הביתה
עוצרים בלונדון

שמחנו מאד לחזור הביתה. מיצינו לפי שעה את החוויה האמריקאית. עוד נשוב לטעום ממנה, ובגדול, ויותר מפעם אחת, אך עכשיו חיכו לנו בבית שתי בנותינו הקטנות, והורים, ובני משפחה שלא ראינו זמן רב. התגעגענו.

הפגישה הייתה נרגשת.

מכונית פורד לבנה חדשה חנתה ליד ביתנו, מתנה לשיבה הביתה מהורי גבי. אולי חששו שנתפתה להישאר בארה"ב, כמו ישראלים רבים, ושמחו שבנם היחיד ומשפחתו לא יתגוררו במרחקים, כשאוקיאנוס מפריד ביניהם.

אין כמו בבית.

בגינה של הורי גבי עם סבתא
עליזה. סבא קורט צילם

פרק י לך חדש בחיי והולדת אורנה

עם שובנו ארצה הצבתי לי שתי משימות חשובות לביצוע: האחת, להתחיל ללמוד ציור באופן מקצועי, כדי לפתוח דף חדש בחיי, והשנייה, להגדיל את המשפחה. מכיוון שההריונות והלידות שלי היו קלים, מבצע הבאת הבת השלישית שלנו לעולם, התנהל על מי מנוחות. תמיד הרגשתי מצוין בזמן ההיריון, נראיתי טוב, והייתי פעילה עד לרגע הלידה.

תחילה נרשמתי ללימודים אצל הצייר סטפן אלכסנדר. הוא גר בשולי פרדס, בבית אריזה לתפוזים ששופץ למגורים, וכלל סטודיו גדול, המתאים לכיתה של כעשרה תלמידים.

המבנה שכן על אם הדרך בין נס-ציונה לראשון-לציון, ולצידו מגדל שמירה, שהספקתי לצייר לפני שהרסו אותו. היום גם ביתו של אלכסנדר אינו קיים, אבל תמיד כשאני חולפת במכונית על פני המקום שבו התחלתי את דרכי האמנותית, אני חושבת על המורה המיוחד, שעודד אותי לעשות את המהפך בחיי. אצל אלכסנדר ציירתי בפעם הראשונה מודל עירום, כשהדוגמנית הייתה אישה צעירה ומשוחררת, עם יכולת מרשימה של ישיבה ללא נוע במשך זמן ממושך. הרישומים היו בפחם חום על נייר, עם אפקט תלת מימדי, ואחרי כל שיעור כזה תליתי בחדר השינה שלי את העבודה. הצד החזק של אלכסנדר היה ברישום, ואת היכולת הזאת הוא הנחיל לתלמידיו. אצלו גם עשיתי את הצעדים הראשונים בציור פורטרטים. באחת הפעמים המודל שישב לפנינו היה אלכסנדר בעצמו, וכשבחן את יצירות הבוסר של התלמידים הכריז שלא ידע שזה מראהו, ושהוא הולך להתאבד...

פעם פרצו גנבים לביתו של אלכסנדר והוא סיפר לנו שממש נעלב שלא נטלו עמם אף ציור משלו. היה לו חוש הומור נהדר.

הקבוצה שלנו מנתה תלמידים בגילים שונים ובעלי מקצועות שונים, ביניהם תלמיד תיכון מוכשר, ואפילו ארכיטקטית עם גישה מצוינת לרישומים. נהניתי מאד מהלימודים, והמשכתי בהם עד ללידה. פעם החניתי את מכוניתי בצורה לא מוצלחת, ושקעתי בתעלה שליד הסטודיו. כל התלמידים, כולל המורה, יצאו לדחוף את המכונית חזרה לכביש - היינו כבר חבורה מגובשת.

לשיעור הבא הגעתי מצוידת בחפיסות שוקולד משובת, וחילקתי לאות תודה לחברי הקבוצה, שהשתתפו במבצע החילוץ. אלכסנדר ביקש שאתן חפיסה אחת למודל העירום שלנו, עבור בנה הקטן, שהיא אם חד הורית לו.

הדבר נגע ללבי, יש אנשים שגורלם לא שפר עליהם.

נהייתי מאד מלימודי הציור, וגם מכך שלא חזרתי לעבודה במעבדה ויכולתי לבלות זמן רב עם בנותיי הצעירות ויתר בני המשפחה. דפנה שובצה ישר לכתה ב, והמורה שבחנה אותה בקריאת עברית אמרה, שהיא קוראת טוב יותר אפילו מילדים בכיתה, שלא חזרו זה עתה מחו"ל, כמוה. ראיתי בזה הישג לי ולדפנה, כי כמה שבועות לפני החזרה ארצה, ביקשתי מאבי לשלוח אלי את ספרי הלימוד של כיתה א, ואני לימדתי אותה קרוא וכתוב בעברית. על האנגלית המצוינת שלה שמרנו על ידי לימודים עם מורה פרטית, במסגרת קבוצה קטנה של ילדות שחזרו ארצה, בדומה לה. המשכנו בשעורים הפרטיים עד לכתה שבה לימדו אנגלית בבית הספר. אז הייתה כבר קיימת תכנית מיוחדת לילדים דוברי אנגלית, וכך הנחנו את הבסיס האיתן לשפה האנגלית המשובחת של דפנה. רונית נכנסה לגן טרום חובה הקרוב לביתנו, והשפה העברית חזרה להיות שגורה בפיה מהר למדי. כשחזרנו ארצה הבאנו לה מתנה מחו"ל, לפי בקשתה, תיק אלגנטי אדום, שבו מוצרי קוסמטיקה (רואים אותו בתמונות בעמוד 65). היא הייתה ילדה גנדרנית שהבינה דבר או שניים בנושא ההופעה, ולכן קניתי את התיק (שהיה יקר) בלונדון, בחנות תיקים אמיתית ולא בחנות צעצועים. הכנסתי לתוכו פודריה, שפתון, לק, בקבוק בושם קטן ועוד. רונית הייתה מאושרת והקפידה ללכת עם התיק לכל מקום, כולל לגן, במשך זמן רב.

הורי גבי והוריי באו לביתנו כמעט כל ערב לשעה קלה, אך היה הבדל באופי הביקור. הורי גבי ישבו כאורחים בסלון, לגמו כוסית ברנדי, וסיפרו על אירועי היום במרפאה, בלי שמות כמובן. ההורים שלי היו כח עזר: אבי תלה כביסה, וגם קיפל את הכביסה היבשה מיום קודם. בדרך כלל קיבל ממני רשימת קניות ליום המחרת. אמי סייעה לי במטבח ובהאכלת הבנות, ושניהם נענו תמיד ברצון לבקשה לשמש כשומר-יטף (בייבי סיטר).

פעם לא יכלו להיענות לבקשה, והזמנו נערה שכנה כשמרטף. היא נרדמה בעצמה, והיינו צריכים להקיש על הדלת זמן רב עד שהצלחנו להעיר אותה...

והנה הגיע מועד הלידה. כבר ביום ששי הבחנתי בסימנים המבשרים זאת, אך רק בשבת התחילו צירים קלים בפרקי זמן לא תכופים. היו לנו כרטיסים לקונצרט של הצ'לן הנפלא פול טורטליה, אותו צ'לן צרפתי שגבי ואני הלכנו לשמוע אותו לפני 14 שנה, בדייט הראשון שלנו! אז הוא גר שנה בקיבוץ מעברות עם משפחתו, והופיע בקונצרטים ברחבי הארץ.

הוא היה אוהב ישראל והגיע לביקור נוסף בארץ, וגם הורי גבי הלכו לאותו קונצרט. מכיוון שחמי הגינקולוג היה הרופא הפרטי שלי, שליווה את ההריון הנוכחי כמו את קודמיו, החלטתי ללכת לשמוע מוסיקה טובה, למרות הצירים. עדיף להיות קרובה לשני הרופאים שלי באולם הקונצרטים, לגבי ואביו, מאשר להישאר בבית בלעדיהם, כשעדיין מוקדם מדי לנסוע לבית החולים. הצלחתי לשמוע את הקונצרט עד תומו, ומיד עם סיומו נסענו גבי ואני למחלקת היולדות בביה"ח "אסף הרופא".

האחיות קיבלו אותי במאור פנים, אשפזו אותי, ומכיוון שהצירים פסקו לזמן מה, הזמינו אותי לצפות בעבודתן, כשהן מקבלות לידות אחרות. ויתרתי על התענוג, וניסיתי לישון קצת לקראת המאמץ הצפוי לי.

עם בוקר הגיע פרופסור הירש, מנהל המחלקה, ועשה מחווה מאד יפה למעני. הוא התיישב ליד מיטתי, ולאורך השעתיים שנמשכה הלידה שוחחנו על מוסיקה, ואמנות. בכל פעם כשהגיע ציר משמעותי הוא

פול ומוד טורטליה
וילדיהם

החזיק בידיו, וגם הקשיב לפעיונות הלב של העובר. העובר הזה הייתה אורנליה, שהגיחה לתוך ידיו במשקל 4 ק"ג ועוד 50 גרם. כאחותה לפניו, היא קיבלה את המחמאה-הלצה השמורה בחדר הלידה לתינוקות גדולים: "לרחוץ ולשלוח ישר לגן". הפרופסור היקר הסיר את החלוק והכפפות, ולחץ את ידי בחגיגות, עם ברכת מזל טוב. לעולם לא אשכח החוויה הזאת שהתרחשה ב-24 לחודש מאי בשנת 1970, ואני תמיד התבדחתי ואמרתי שאורנה היא "מודל 70".

יומיים לאחר הלידה הקצרה והקלה (אך נא לא לטעות, הצירים די כאבו, הרי הייתה זאת לידה טבעית) כבר חזרתי הביתה, ושתי האחיות "הבוגרות" קיבלו את פני הבובה החיה שהבאתי להן בשמחה גדולה.

פרחים הגיעו
מכל עבר

אורנה על
ברכי דפנה

”חיל הישע” שלנו (הוריי) נכנס לכוננות ”תינוקות חדשה” ובתמונה הבאה נראית אורנה בטיול עם אמי.

הורי גבי נענו לצורך שלנו לעבור לדירה גדולה יותר. מכיוון שקנינו דירה ”על הניר”, היה צורך להמתין כשנתיים עד לסיום בנייתה. בינתיים הושמה מיטת התינוקות של אורנה בחדר השינה שלנו, כי בחדרון של אחיותיה לא היה מקום. היא הייתה תינוקת טובה ושקטה, שישנה לילה שלם כבר מגיל חודש, ולא הפריעה לנו כלל וכלל. גם כשהייתה מתעוררת בבוקר לפנינו, שיחקה בצעצוע שהשארנו לה במיטתה ערב קודם, וכשראתה שהתעוררנו, קידמה את פנינו בחיוך רחב.

אורנה רק נולדה וכבר בביקיני

פרק יא

מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים

בעוד שבחיים הפרטיים במשפחתנו התנהלו הדברים על הצד היותר טוב, בחיי המדינה לא היה הדבר כך. טסנו לארה"ב מיד אחרי מלחמת ששת הימים, בשיא האופוריה על הניצחון הגדול, אך חזרנו אחרי שנתיים למציאות הרבה פחות שמחה. מיד עם סיום המלחמה הושיטה ישראל יד לשלום למדינות ערב, והייתה מוכנה לויתורים גדולים, אך אלה השיבו בשלשת הלאווים של ועידת חרטום: לא להכרה בישראל, לא למשא ומתן עם ישראל ולא לשלום עם ישראל.

כל מדבר סיני היה בידינו, וצה"ל בנה מעוזים לאורך תעלת סואץ, אליה הגיע בסערת המלחמה. כך הוקם "קו בר-לב" שכלל 32 מעוזים מבוצרים לאורך 160 הק"מ של התעלה. בכל מעוז היו בין 20 ל-40 חיילים, והמצרים תקפו והפגזו אותם ללא הרף. צה"ל כמובן השיב אש, וזו הייתה "מלחמת ההתשה", שנמשכה שנה וחצי. נהרגו בה 367 חיילי צה"ל ונפצעו 999 חיילים. גבי שירת במילואים כרופא של כמה מעוזים, אך למזלו היה זה לאחר שב-1970 הושגה הפסקת אש לזמן מסוים. רופא מבית החולים שלו שירת שם בזמן ההפגזות, ונפצע קשה. רופא אחר, ידיד שלנו, שעשה מילואים בזמן הירי והתקיפות, סיפר לנו שלא היה בטוח שיצא משם חי, והלך להתפלל "הגומל" בבית כנסת עם חזרתו הביתה, למרות שאינו דתי. כאשר הוקם קו בר-לב הנייח, בהשקעה של הון עתק, היו בצה"ל מי שצידדו בשמירת הקו ע"י כוחות ניידיים, ולא בעזרת בונקרים, מטרות לאש האויב. לצערנו דעתם לא נתקבלה.

אך הרע מכל היה עוד לפנינו. רוסיה בחשה בקדירה, וציידה את המצרים בטילים יעילים נגד מטוסים ובעוד כלי נשק חדישים, שהופנו כלפי צה"ל במלחמת יום כיפור. באוטוביוגרפיה של גבי "סיפורו של רופא ישראלי" מתוארת בפירוט המלחמה הקשה שפרצה באוקטובר, בשנת 1973.

שנה לפני המלחמה הזאת, בשנת 1972, התגלתה אצל גבי מחלת הסוכרת, הפרופיל הצבאי שלו הורד ל-21, והוא שוחרר לצמיתות מהשרות בצה"ל. גודד הטנקים 142, שגבי היה הרופא שלו במלחמת ששת הימים בשנת 1967, נקרא שוב להילחם, וספג אבדות של חיילים וקצינים. הרופא הצבאי שהוצב במקום גבי, נהרג גם הוא במלחמה. הכרנו אותו, הוא היה אדם נפלא ומיוחד, רופא מעולה ואיש משפחה מסור. מחיר יקר אנו משלמים כדי "להיות עם חופשי בארצנו", כמאמר ההמנון הלאומי שלנו.

עכשיו כבר מדברים בגלוי על התכנית, שרקם שר החוץ האמריקאי דאז, הנרי קיסינג'ר, עם ראש ממשלתנו גולדה מאיר ושר החוץ משה דיין. לפי תכנית זו אמורה ישראל לאפשר למצרים ולסורים לתקוף בדרום ובצפון, מבלי להקדימם במכת מנע. "הישג התחלתי קטן" יחזיר להם את כבודם האבוד

ממלחמת ששת הימים, בה הובסו, ויקל על השגת הסכם שלום בתיווך ארה"ב, אחרי שצבאנו יגיב למתקפה, וינצח. הקונספירציה הזאת עלתה לישראל בחללים רבים, ואפשר לכנותה תכנית שטנית, שבעזרתה קיוו האמריקאים (והצליחו) לחזור לעמדת השפעה באזורנו, לאחר שהרוסים דחקו קודם את רגליהם.

מניחים שגולדה מאיר ומשה דיין הסכימו לכך, כי הניצחון המהיר והמזהיר במלחמת ששת הימים גרם להם לחשוב, שצה"ל יתגבר ללא קושי גם על נתוני פתיחה כאלה של הקרבות. היה זה ממש חטא יהירות.

ישנה עדות של אנשי צבא, שחיילים שלנו הונחו לפרק מוקשים שנטמנו כנגד הצבא המצרי, בצד שלנו של תעלת סואץ - צעד אסוני לכל הדעות. כאשר שאלו לסיבת הדבר, נענו שזהו שינוי במדיניות. עד כדי כך הגיעה רמת הזחירות! כשפרצה המלחמה בצהרי יום כיפור, החיילים במעוזים הופתעו, כמו כל עם ישראל, שלא שותף בסוד המהלכים הסודיים של הפוליטיקאים. קו בר-לב, שחייליו הופקרו לגורלם, התמוטט במהירות מול כל הצבא המצרי, ובצפון, מאות טנקים סוריים דהרו והציפו את רמת הגולן. טילי קרקע-אוויר חדישים של המצרים "כופפו את כנף המוטס" וחיל האוויר שלנו ספג מכה כשאיבד 102 מטוסים - מעל לרבע מכוחו המוטס. 53 אנשי צוות אוויר נהרגו, ו-44 נפלו בשבי. היו למצרים גם טילי כתף (נשק מפתיע, שנישא ע"י חיילים רגליים) נגד טנקים, שגרמו אבדות לחיל השריון. למרות כל זאת, בסוף המלחמה, כשהוכרזה הפסקת אש, חנה צה"ל קרוב לקהיר ולדמשק, וזאת ההוכחה שהיה כאן ניצחון עצום של צבאנו למרות נתוני פתיחה כה קשים, בגלל המהלכים הציניים והמקוממים של הפוליטיקאים.

הציור שלי עם 4 המלכים משחקים קלפים, בשם **ועידת פסגה**, משקף את הרעיון הזה.

בראש השנה שלפני אותו יום כיפור שחור, בילינו גבי ואני, עם בנותינו, חופשה בגליל. הייתה לנו אז מכונית **סובארו אדומה**, ובה ערכנו גם טיול לרמת הגולן. כשהיינו בערך באמצע הרמה, חשתי לפתע אי נוחות בלתי מוסברת (חוש שישי?) הצעתי שנחזור לגליל ולא נמשיך הלאה בנסיעה, וכך עשינו. רק לאחר המלחמה התברר לנו, שעקב זאת ניצלו, כנראה, חיינו. באזור בו טיילנו ברמת הגולן נתגלתה מכונית **סובארו אדומה** וכל נוסעיה הרוגים ביריות. הסברה הייתה, שימים לפני פרוץ המלחמה ערכו חיילי קומנדו סורים תצפיות וסיורים לקראת ההתקפה, וכאשר נתקלו במכונית ונוסעיה, רצחו אותם. המחשבה שגורלנו ב**סובארו האדומה** שלנו היה עלול להיות דומה - מצמרר.

אמנם המצרים חוגגים כל שנה באוקטובר את "הניצחון הגדול" על ישראל, אך ארמיה שלמה (השלישית) של המצרים כותרה ע"י צה"ל, ורק הנרי קיסינג'ר הציל אותה, למען קידום האינטרסים האמריקאים באזור, מתבוסה בידינו. במלחמת יום כיפור נהרגו 2569 חיילים, נפצעו 7500 ו-301 נפלו בשבי.

המלחמה גרמה לזעזוע קשה במדינה. ועדת החקירה הממלכתית, שהוקמה כדי לחקור את המחולל של תחילת המלחמה, זיכתה את הדרג המדיני, והטילה את מלוא האחריות על הרמטכ"ל דוד "דדו" אלעזר. בעצם, המנדט שהוטל עליה לא כלל את חקירת תפקוד הדרג המדיני, אלא רק את שמונת הימים הראשונים של המלחמה. דדו דווקא דרש לגייס מילואים לנוכח ריכוזי הצבא הגדולים של המצרים בדרום והסורים בצפון, אך דיין שר הביטחון אסר זאת עליו. הרי הוא וגולדה הבטיחו לקיסינג'ר "ניצחון קטן" לערבים בהתחלה, למחיקת השפלתם במלחמת ששת הימים. דדו ניהל את המלחמה כמצביא גדול, והפך את ההתחלה הנוראית לניצחון גדול בהמשך, אבל את המהפך ממגננה למתקפה נועזת, עם חציית תעלת סואץ לכיוון קהיר, וכיתור הארמיה המצרית השלישית, את זה הוועדה כבר לא חקרה. דדו נאלץ להתפטר, והדבר מראה איזה ערך יש לחקירות של הוועדות האלה... שנים לאחר מכן זוכה דדו מכל אשמה, אך היה זה מאוחר מדי. שנתיים לאחר שהוכרח לפשוט את מדיו נפטר מהתקף לב, ואני אומרת - שיברון לב.

למרות שהשלוש עם מצרים הגיע בסופו של דבר, העם לא סלח לממשלה על מה שקרה במלחמה הזאת, ובבחירות שהתקיימו בשנת 1977 התרחש מהפך והליכוד עלה לשלטון. את השלוש עם מצריים עשה ראש הממשלה מטעם הליכוד, מנחם בגין. בנובמבר שנת 1977 נשיא מצרים אנוואר סאדאת הגיע לנאום בכנסת ישראל, לא לפני שישאל התחייבה לפנות ולהחזיר למצרים את כל חצי האי סיני. הוא הכריז:

No more war, No more bloodshed (לא עוד מלחמה, לא עוד שפיכות דמים).

ב-26 למרץ 1979 נחתם חוזה השלום על מדשאות הבית הלבן, בנוכחות הנשיא קרט. השלום הוא שלום קר, אבל הוא מחזיק מעמד מאז ועד היום. הייתה זו הפעם הראשונה שמדינה ערבית כרתה עם ישראל חוזה שלום, אך המחיר היה יקר, כל כך יקר.

את כל תקופת המלחמה הזאת, שנמשכה כשלושה שבועות, העביר גבי בבית החולים "אסף הרופא", כשהוא מטפל יומם ולילה בפצועים הקשים שהגיעו, וחש את הצורך וההכרח בהקמת יחידה ל"טיפול נמרץ", שלא הייתה קיימת אז ברוב בתי החולים בארץ. אחרי המלחמה נערכו דיונים בנושא החיוני הזה, ובית החולים שלו מינה את גבי לתפקיד הקמת יחידה כזאת. המקום הטוב ביותר ללימוד טיפול נמרץ היה בפיטצבורג - פנסילבניה אשר בארה"ב, ולשם היו מועדות פניו של גבי לשבתון השני, לצורך ההשתלמות. יחד עם כל המשפחה.

פרק יב

תחילת דרכי האמנותית

בשנים שחלפו מאז חזרתנו ארצה מבוסטון, עם שתי בנות, ועד לנסיעתנו להשתלמות השניה בפיטסבורג עם שלוש בנות, חלה התקדמות גדולה אצלי בתחום הקריירה החדשה שלי - הציור. אחרי הלימודים בסטודיו של סטפן אלכסנדר, שקידמו אותי מאד ברישום, בסיס חשוב לכל עבודה אמנותית, עברתי ללמוד אצל הצייר אדם בקרמן. הוא שם דגש על קומפוזיציה וצבע, ועודד אותי מאד, באומרו "שיש לי את זה". אז ידעתי שנבואתו של המורה לציור בבית הספר העממי "רות תהיה ציירת" עומדת להתגשם, ונרשמתי ללימודים בבית הספר לאמנות "מכון אבני" בתל אביב-יפו. אחרי כל "העיכובים" של לימודי כימיה ופיזיקה באוניברסיטה, ועבודת הדוקטורט במכון ויצמן, הגעתי סוף סוף לתחום שגרם לי אושר אמיתי - הציור.

דרכו יכולתי להתבטא ולהציג את רעיונותיי בצורה פלסטית, והצבעוניות של עבודותיי שיקפה את התפעלותי מיפי העולם. המחקר המדעי מבוסס על עבודת צוות, ואילו הציור התאים מאד לאופי האינדיבידואלי.

"איך את יכולה לנטוש את המדע אחרי שהשקעת בו שנים רבות כל כך?" "לא חבל?" "הגעת כבר לתואר "דוקטור" המכובד, למה לא להמשיך?" "בעבודה במוסד מדעי יש, מחוץ לעניין במחקר, גם ביטחון כלכלי, ובציור אין!" שאלות ותגובות מסוג זה זו ניתכו עלי מכל עבר, אך הן לא ריפו את ידי ואני הייתי שלמה עם עצמי. עזרו לי מאד במהפך הזה בחיי - גבי והוריי.

גבי הבין לרוחי ותמך בהחלטתי לפעול על פי נטיית לבי, אולי בגלל שגם הוא, כנגן צ'לו, הינו אמן בנפשו. הוריי נרתמו לעזור לי בטיפול בבנות, ואפשרו לי לחזור להיות סטודנטית, הפעם לאמנות.

בימים שנסעתי למכון אבני ביפו, ואחר כך לתל אביב, כשעבר לשם, הגיעה אמי בבוקר לביתנו, ונשארה עד שחזרתי. היא בישלה לנכדות את המאכלים האהובים עליהן לארוחת הצהריים, והן זוכרות את התקופה ההיא מאד לטובה. הן היו ילדות טובות וממושטעות, היא נהנתה להשיג עליהן, בעזרת אבי כמובן, וכך כל הצדדים היו מרוצים. במכון אבני למדתי תחילה בכיתה של הצייר אבשלום עוקשי, ואחר כך אצל המורה שהשפיע הכי הרבה על סגנוני: הצייר משה פרופס. הוא אמנם חסך מאד בצבע בציוריו הלבנים (קראו לו בהיתול משה נויס, כי נויס באידיש פירושו לבן) בניגוד לצבעוניות החזקה השולטת בציוריי, אך ממנו למדתי את שיטת העבודה בשכבות דקות, עם מכחולים רכים מסייבל (מאד יקרים, עשויים מפרוות צבל) הדרושים

להשגת דיוק המתקרב לצילום.

כך עבדו ה- Old Masters וזה הסגנון האהוב עלי, למרות שהוא הקשה והממושך ביותר. הצייר הנודע סלבדור דאלי אמר פעם, שהוא אוהב את אשתו גאלה אפילו יותר משהוא אוהב כסף, כי היא משיגה לו את המכחולים הכי רכים... על ציירים המניחים שכבת צבע עבה ובלטת על הבד עם שפכטל (מרית) נהג פרופס לומר, שהם לא שיחקו מספיק בבוץ כשהיו ילדים...

בשנות המחקר המדעי שלי הרווחתי משכורת נאה, שפסקה כמובן עם המעבר לאמנות, ובנוסף לכך, היה צורך לשלם שכר לימוד למכון אבני, לקנות בדים, צבעים ומכחולים, והיו הוצאות לנסיעות ועוד. חיפיתי באופן חלקי על העדר המשכורת, במתן שעורים פרטיים בכימיה לתלמידי תיכון לקראת בחינות הבגרות, ולסטודנטים באוניברסיטה שהתקשו במקצוע. מכיוון שאני אוהבת כימיה, וגם אוהבת מאד ללמד, נהניתי לעשות זאת, ושמחתי כשתלמידי הצליחו (מאד) בבחינות.

הפגישה הראשונה שלי כציירת עם קהל, הייתה כשעיריית רחובות ערכה בשנת 1974 יריד אמנותי בגן המגינים, סמוך לבית התרבות ובית יד לבנים. ברחבה גדולה בין העצים, הציגו אמנים רבים את יצירותיהם בימי חג הסוכות, וקהל גדול נהר לצפות בהן. האירוע נמשך ימים אחדים בחול המועד, בשעות אחר הצהריים והערב, אך כבר ביומו הראשון נמכרו כל הציורים שלי! הם כמובן נשאו לתצוגה עד סוף התערוכה ביריד, אך עכשיו נקודה אדומה פארה כל ציור בפינתו התחתונה. למי שאינו מכיר את הנוהל הזה: עיגול אדום קטן מודבק בפינה תחתונה של הציור כדי לסמן שנמכר, ובעיניי זו המחמאה הגדולה ביותר לאמן, שאנשים אחרים רוצים לתלות את עבודתו בביתם. הם יוכלו תמיד לצפות בציור, ותמורת העונג הזה הם מוכנים לשלם במיטב כספם. המראה של ציור שנקודה אדומה מעטרת אותו, הוא מראה זוהר בעיניי, וההצלחה הגדולה כבר בתחילת דרכי האמנותית שימחה אותי מאד. סביב המתחם שהוקצה לי להצגת ציוריי, התגודדו כל הזמן צופים רבים, שהתעניינו, החמיאו, שוחחו איתי וגרמו לי להרגיש שעליתי על הדרך הנכונה. העיתון המקומי הקדיש לי כתבה אוהדת, ראשונה בשורה ארוכה של חשיפות תקשורתיות, שתלווינה את דרכי החדשה, בעיתונות הכתובה הארצית, ברדיו וגם בטלוויזיה. אך בל נקדים את המאוחר, ונלך אחרי צעד צעד.

תוך כדי לימודי במכון אבני לאמנות התחלתי לצייר את רעיונותיי. טכניקת הציור המדויק התאימה מאד לציורים הריאליסטים והסוריאליסטים. כדי לבטא בעבודתי את האהבה למוסיקה וספורט, המצאתי שיטת ציור שקראתי לה "משחקי צבעים". בשיטה זאת הכנסתי תנועה לציור, והצבעוניות העשירה ביטאה היטב את תחושותיי והרגשותיי בנושאים אלה. להלן דוגמאות לציור המדויק:

דוגמאות לציור המדויק כצילום

זיכרונות עם עץ התות

בעליית הגג של הזיכרונות

פרידה

דיוקן עצמי

איה הדוגמנית?

הוריי זכו לחגוג 50 שנות נישואין ולא יספו

דוגמאות לציור "משחקי הצבעים"

הג'ודאית יעל ארד - מדליה אולימפית
ראשונה לישראל (בג'ודו)

ריקוד הפלמנקו

האשה המהירה בעולם -
פלורנס מייג'ור

ג'קי ג'וינר-קרסי אלופה בקרב 7
באולימפיאדת סיאול 1988

אורנה הטניסאית

רקדנית פלמנקו עם גיטריסט

יריד האומנויות, שערכה העיריה בשנת 1974, כבודו במקומו מונח, וטעמתי בו כבר מעט מהטעם המתוק של ההצלחה, אך המבחן האמיתי הוא תערוכת יחיד, ואני כיוונתי עכשיו אליה. ציירתי בעיקר בלילות, לצלילי מוסיקה קלאסית מהרדיו, וסוף סוף יכולתי לחיות על פי השעון הביולוגי (ביוריתמוס) שלי. גבי עזר לי מאד, כי בבקרים הניח לי לישון, והוא טיפל בארוחת הבוקר של הבנות ושליחתן לבית הספר. הגדולות היו כבר לגמרי עצמאיות, ולאורנה הכנתי את הבגדים לבוקר על כסא ליד המיטה. גם את הכריך והפרי לארוחת עשר הכנתי לה במקרר ערב קודם, ונהגתי להכניס לשקית פתק עם בדיחה, כדי לשמח אותה. אורנה סיפרה לי, שילדים בכיתתה היו נקבצים סביבה בהפסקת האוכל, כדי שתקריא להם את הבדיחה היומית. היה זה פיצוי על שלא קמתי אליה בבוקר. אבל מהצהריים, שעת שובן של הבנות מבית הספר, ועד שהלכו לישון, הייתי אמא במשרה מלאה, שותפה לכל דבר ועניין, כל חוג ובילוי שנוכחותי נדרשה לו, וגם הכנתי ארוחת צהריים חמה וטרייה בכל יום.

בנספחים בעמוד 217 יש מאמר בעיתון "מעריב" המתאר את המהפך בחיי: אמא בשתי משרות.

גבי סירב בכל תוקף לאכול במסעדת בית החולים, וטען שכבר הריח של האוכל שם, המגיע לאפו עוד בטרם נכנס פנימה - דוחה אותו. הוא נהג לספר איך פעם אכל שם, ואת הקציצות הלא טעימות הביא לכלב של הוריו (דוגי בָּג אמיתי...) ואפילו הכלב נמנע מלאכול אותן... למען הגילוי הנאות אומר, שבמשך השנים המצב השתנה, ורמת האוכל, המוגש לעובדים וגם למאושפזים, השתפרה מאד, אך בשנים ההן זה היה המצב.

כשהצטבר אצלי מספר מספיק של ציורים, פניתי למנהל בית "יד לבנים" ובקשתי לקבוע תאריך לתערוכה. הוא זכר את הצלחתי ביריד, את העניין הרב שגילה הקהל בעבודותיי, ובא לקראתי בשמחה. קיבלתי את הצעתו להציג בתקופת יום העצמאות של שנת 1976, שבה המקום המיוחד הזה הומה אדם. האולם הגדול של בית "יד לבנים" היה מוזנח למראה, ואני ייפיתי אותו. תיקנתי בקירות מקומות שבהם הציפוי התקלף, הזמנתי ממשלתה עציצים גדולים עם צמחים ירוקים מלבליים, שהוצבו במקומות מתאימים, והעיריה הגבירה את התאורה באולם, שזהר באור יקרות. בפתחה החגיגית של התערוכה נכח קהל רב, גם הודות להכנה תקשורתית טובה. במודעות שהדפיסה העיריה ובהן פירוט אירועי חג העצמאות, פורסמה הזמנה לתערוכתי. נוכחתי שעירי רחובות גאה בי, והפסוק "אין נביא בעירו" לא חל עלי... קיבלתי הרבה זרי פרחים יפים שהשארתי באולם, כדי לקשט את התערוכה.

מנהל "יד לבנים" סיפר לי, שפעם בערב הפתיחה של תערוכה, נכחו במקום רק הוא והאמן...

רוב ציוריי נמכרו כבר בערב הראשון, והיתר במהלך כמה ימים נוספים. אחד לא נותר! ההצלחה הייתה גדולה: Sold out (הכל נמכר) היא המחמאה הגדולה ביותר לאמן. כתבים מכמה עיתונים ארציים גדולים הגיעו לראיין אותי, וכתבות מחמיאות פורסמו עם צילומים. לדוגמא **בנספחים**, בעמוד 218, כתבה עלי בשבועון "העולם הזה". כשנשאלתי איך אני יכולה להיפרד מיצירותיי, ענית, שהמחשבה על ציור שלי תלוי בבית של אנשים שאוהבים אותו ונהנים להתבונן בו, גורמת לי אושר רב. הרי אפילו לבנותיי נתתי לעוף מהקן בבוא העת... גם הציורים וגם הבנות תמיד יישארו שלי, למרות שאין אנו גרים עוד תחת אותה קורת גג.

פרק יג

שנת השבתון הפיטצבורג

נישאת על גבי ההצלחה האמנותית שלי, שמחתי שאוכל לנסות את כוחי גם בחו"ל. תאריך הנסיעה נקבע לזמן קצר לאחר התערוכה, ואני הייתי כבר נלהבת להכין את התערוכה הבאה. גבי שמח לקראת המשימה הרפואית החשובה שהוטלה עליו, ללמוד את נושא הטיפול הנמרץ הנשימתי, להקים יחידה כזאת בבית החולים שלו עם שובו ארצה, ולעמוד בראשה. הבנות שמחו לקראת הנסיעה לארה"ב, שמשמעותה לראות את הארץ הגדולה והיפה הזאת, להרחיב את האופקים ולצבור חוויות מעניינות. יצרנו קשר עם רופא שנמצא בפיטצבורג כבר שנה עם משפחתו, כדי לברר איתו כמה דברים בקשר למקום, והוא הפתיע אותנו בהזמנה לגור בביתו עד שנמצא דירה למגורים בהשכרה. לא הכרנו אותו קודם, ולמרות שידע על בואנו עם שלוש בנות, בנדיבות רבה הוא ורעייתו פתחו את ביתם בפנינו. והקלו מאד על ההתאקלמות בעיר. דרכם הכרנו מיד רבים מהקהילה הישראלית במקום, שאימצה אותנו אל ליבה.

היה מי שעזר לנו לשכור דירה יפה במהירות, בבית דו משפחתי ברחוב מוניטור, אחר הלך אתנו לקנות ריהוט וכלי מיטה, וישראלים שסיימו את ההשתלמות שלהם מכרו לנו בזול מקרר, תנור ועוד חפצים. תוך שבוע היינו מסודרים לגמרי, מוכנים להתחיל ברגל ימין את השנה האמריקאית שלנו. הוצפנו בהזמנות להתארח אצל ישראלים וותיקים במקום, ובהמשך גם אצל משפחות מקומיות. דפנה ורונית כבר ידעו אנגלית, רק אורנה קצת דאגה, כי הייתה בת שש בלבד, ואף פעם לא נחשפה לשפה. הרגעתי אותה שמהר מאד תלמד שם, וכך היה. ביום הראשון ללימודים הגיע צוות טלוויזיה ארצית לצלם את חזרת התלמידים לבית הספר לאחר החופש, ובחר לראיין דווקא את אורנה מכל הילדים בכתה... למרות שלא הבינה מה שואלים אותה, ובחרה בזכות השתיקה, הצילומים שלה הופיעו בשידור הכתבה בטלוויזיה בערב. כנראה שפניה המתוקות, מעוטרות בקוקיות מטופחות, והחליפה התכולה שלבשה, הוסיפו לוויית חן וקישוט לסיפור הטלוויזיוני. המורה שלה אמרה לי לצפות בערב בכתבה, כי ראתה שאורנה צולמה וכך עשינו. חוויה.

לאמיתו של דבר, משפט אחד באנגלית היא כן ידעה, אך הוא לא נועד לשידור בטלוויזיה. יום לפני שהתחילו הלימודים אורנה שאלה אותי, מה יהיה אם תצטרך ללכת לשירותים ולא תדע איפה הם. אמרת לה שתפנה למורה ותאמר לה:

I have to go to the bathroom (אני צריכה ללכת לשירותים).

ואמנם העצה הועילה. אורנה לא חיכתה עד שתצטרך באמת להתפנות, אלא מיד בבואה לכיתה אמרה

את משפט הקסם הזה למורה, שענתה לה: Let's go (הבה נלך) והראתה לה את המקום. מאותו רגע נחה דעתה של אורנה, ועד מהרה, תוך כמה שבועות, היא השתלטה על השפה, והייתה לתלמידה הטובה בכיתה. מורתה סיפרה לי שבבחינות המיצב הנהוגות בכל שנה (גם בישראל) היא השיגה ציונים גבוהים יותר מהתלמידים המקומיים.

לאחיותיה הגדולות לא הייתה כל בעיית שפה, והן השתלבו בכיתותיהן ללא כל קושי. דפנה בת ה-18 הייתה כבר תלמידת בית הספר התיכון אולדרדייס, כי התחילה את הלימודים בבוסטון בגיל 5, וכתבה בקלות חיבורים באנגלית בשפה יפה. פגשנו את המורה שלה באסיפת הורים, והיא נדהמה לשמוע מפינו שהגענו לפני זמן קצר מישראל. לדבריה, היא הייתה בטוחה שדפנה הינה Native American (אמריקאית במקור) פשוט לא הרגישה הבדל בינה לבין התלמידים האמריקאים, בדיבור ובכתיבה. כמה טוב ששמרנו על האנגלית שלה מבוסטון, וגם שיפרנו לה אותה לאורך שש השנים בארץ. בסיום השנה דפנה קיבלה מבית הספר אולדרדייס תעודת הצטיינות שצילומה **בנספחים** בעמוד 226.

גם לרונית לא היו בעיות מיוחדות בכתיבה. עזרתי לה קצת עם הטקסטים באנגלית בספרים, שהיו בשפה גבוהה יותר מזו שלמדה בישראל. בסך הכל למדה רק שנה אחת אנגלית בבית הספר בישראל עד לנסיעה. למזלנו בתי הספר הציבוריים באזור שבו גרנו היו טובים במיוחד, ולכן השנה הזאת תרמה הרבה לבנות.

דפנה לפני בית הספר התיכון "אולדרדייס"

השוטרת שנראית בצילום עמדה בוקר בוקר בצומת בדרך לבית הספר, למרות שהיה שם רמזור, כדי להשיג על מעבר בטוח של התלמידים. בחודשי החורף ירד שלג כבד, והיא הייתה עטופה מכף רגל ועד ראש. רק באביב ראינו כמה חנינית היא הייתה...

אורנה ורונית בבית ספר מינדאו

הבנות עם השוטרת שעמדה כל בוקר להשיג על מעבר התלמידים בכביש

רונית התחילה ללמוד כימיה, ואני הופתעתי כאשר המורה שלה דרשה מהתלמידים ללמוד בע"פ את שמות כל היסודות במערכה המחזורית! אני סיימתי לימודי כימיה באוניברסיטה בירושלים, וקבלתי דוקטורט בכימיה ממכון ויצמן למדע, ואף פעם לא נתקלתי בדרישה מוזרה כזאת. חשוב כמובן להבין איך בנויה המערכה המחזורית, ולהכיר את מקומם ושמותיהם של היסודות העיקריים והנפוצים, אך לזכור בע"פ למעלה ממאה יסודות נדירים, בעלי שמות ארוכים ומסובכים, דבר כזה הוא מיותר לחלוטין. בכל זאת אמרתי לרונית שנמלא אחר ההוראה הזאת כתרגיל למוח ולזיכרון. כל יום שיננתי איתה שמות של עשרה יסודות, והיא השתלטה על כל המערכה המחזורית. כשפגשתי את המורה הצגתי את עצמי עם התואר שלי בכימיה, אמרתי לה את דעתי בנושא, היא נראתה נבוכה למדי, ובצדק.

האזור בו גרנו נקרא Squirrel Hill ובאמת היו בו הרבה סנאים. ראיתי אותם חולפים בריצה בחצר האחורית של הבית, והיה זה מראה משובב עין, ביחוד כשמרבד שלג כסה את כל השטח.

מבט על הרחוב היפה שלנו מהחלון

בשתי התקופות שגרנו בארה"ב, שנתיים בבוסטון (1967-1969) ושנה בפיטצבורג (7-1976) היו חורפים קשים וארוכים. לישראלים כמונו, שארצנו כמעט נטולת שלג, חורף כזה הוא דווקא חוויה, אבל איננו רגילים לקור העז, וגם הנהיגה עלולה להיות מסוכנת.

פעם חזרנו מניו יורק לפיטצבורג בסופת שלג, אי אפשר היה לראות את שולי הכביש, והנתזים של מכוניות גדולות על השמשה הקדמית שלנו, חסמו את הראיה, ביחוד כשירד הערב. עד היום אינני מבינה איך הגענו הביתה בשלום...

מיד עם בואנו לפיטצבורג חיפשנו מורים לנגינה לפסנתר, עבור דפנה, ולכינור עבור רונית. המורה השכונתית לפסנתר הודיעה לנו מהר מאד, שדפנה תלמידה מתקדמת מדי עבורה, והמליצה על מורה, פסנתרנית מקצועית, שבעלה ובנה גם הם מוסיקאים, ומנגנים בתזמורת הפילהרמונית של העיר. היא בחנה את דפנה וקיבלה אותה כתלמידה. כששמעה שגבי מנגן מוסיקה קאמרית, הזמינה אותו לנגן איתה ועם בני משפחתה. הוא קיבל ממנה אז מחמאה נהדרת, שאפילו מקצוענים בתזמורת אינם מנגנים מוסיקה קאמרית יפה כמוהו! שעורי הפסנתר לדפנה היו יקרים, אך אנו לא חסכנו אף פעם בנושאי לימודים וחינוך לבנותינו.

המורה לכינור של רונית היה ישראלי יורד, שהודה בכנות נדירה, שהחיים בישראל מפחידים אותו. המלחמות התכופות, הפיגועים והמתח הקבוע, מרטו את עצביו. הוא חיפש פינה שקטה בעולם, ומצא אותה בבית צנוע, ברחוב צדדי בפיטצבורג. הוא נשא לו לאישה יהודייה אמריקאית שלמדה משחק, ואנו הזמנו לצפות בהצגת חובבים, בה היא הופיעה בתפקיד תרנגולת... דווקא שיחקה טוב ובהומור. היה להם בן קטן, ובוודאי היו רגועים שהוא לא יצטרך ללכת לצבא כשיגדל. ריחמנו עליהם על שוויתרו על החיים במולדת משלהם, אך התיידדנו איתם, וניסינו לשכנעם שהשד איננו נורא כל כך. הם הזמינו אותנו, את כל המשפחה, לארוחת ערב מושקעת, אולי כדי לבטא דרכנו את אהבתם לישראל. הכי חשוב היה, כמובן, שרונית נהנתה משעורי הנגינה והתקדמה יפה.

הישראלים בפיטצבורג היו חבורה מאד מלוכדת. הייתה רשימה מסודרת של כל החברים בקבוצה, כולל טלפונים וכתובות, ונערכו אירועים מושקעים בכל חג או תאריך עם סיבה למסיבה. היו ישראלים שהגיעו לפני שנים, והיו גם חדשים כמונו, שאומצו מיד ע"י הוותיקים. אפשר היה כבר לכוון חלק מהוותיקים בשם יורדים, למרות שהם לא תמיד הודו בכך בפה מלא. הקהילה היהודית המקומית האירה את פניה לישראלים המשתלמים באוניברסיטאות ובבתי החולים, גם לאלה שהשתלבו כבר במעגל העבודה, והיו לנו איתה מפגשים משותפים נעימים. למרות זאת שמעתי בשיחה מלב אל לב, שהייתה לי עם יהודייה אמריקאית, שהקהילה המקומית אינה רואה בעין יפה את הישראלים המעדיפים לרדת מישראל ולהשתקע בארה"ב.

מיד עם הגיעי לפיטצבורג קניתי חומרי ציור: בדים בגדלים שונים, מעמד להניח אותם עליו, צבעי שמן ומכחולים. הבנות היו חצי יום בבתי הספר, גבי היה בעבודה, ולי היה זמן להכין תערוכה קטנה. לבית שבו גרנו היה חדרון עם חלון גדול, הפונה לחצר האחורית, והוא התאים להיות האטלייה שלי, כי היה מואר היטב. קניתי לי רדיו טוב וציירתי בהתלהבות, תוך כדי האזנה למוסיקה קלאסית, מתחנה ששידרה אך ורק תכניות מאולמות הקונצרטים. תמיד עבדתי עם מוסיקת רקע נעימה, ביחוד שחלק מציורי היו על נושאים

מוסיקליים. על סמך הרקע האמנותי שכבר היה לי, הוזמנתי להציג את ציוריי בשני מקומות: בגלריה של המרכז הקהילתי היהודי (J.C.C. Jewish Community Center) של פיטצבורג, ובגלריה ברוצ'סטר הנמצאת במדינת ניו יורק, עיר תאומה של רחובות. רוצ'סטר, שהייתה מפורסמת אז כמקום מושבה של חברת הצילום קודאק, היא במרחק כמה שעות נסיעה מפיטצבורג אשר במדינת פנסילבניה.

אחרי תשעה חודשי עבודה (כמספר ירחי לידה...) הצגתי לראשונה בעיר מגורי. קניתי מסגרות יפות מוכנות בגדלים המתאימים, והתקנתי אותן לציורים בעצמי. תערוכתי התקבלה בחמימות על ידי הקהילה היהודית המקומית, הוזמנתי לראיון בטלוויזיה, והיה פרסום בעיתונות לקראת הפתיחה.

לשמחתי מכרתי כמה ציורים, ועדיין נשארו לי מספיק לתערוכה בגלריה ברוצ'סטר, ניו יורק, חודש לאחר מכן. שם הפתיחה הייתה חגיגית במיוחד, עם כיבוד עשיר, ובנוכחות של הסנטור המקומי לצד ראשי הקהילה של העיר.

ראש העיר רוצ'סטר נואם בפתיחת התערוכה שלי ולידי מנהל הגלריה

גבי, אני והבנות עם המארחים המקומיים הלבביים

משפחה מקומית ארוחה אותנו ללינה בערב הפתיחה, ולמחרת עשתה לנו סיור בעיר. משפחה אחרת הזמינה אותנו לארוחת ברנץ' (Branch) אמריקאית - סעודה מקובלת מאד בארה"ב - שהיא שילוב של ארוחת בוקר (Breakfast) וצהריים (Lunch). מעט הציורים שנשארו אחרי המכירות בתערוכה ברוצ'סטר אבדו לי, כאשר הליפט ששלחנו לישראל עם חפצינו, לקראת החזרה הביתה, לא הגיע מעולם ליעדו. הוא נתקע בשביתה ארוכה במחסני נמל ניו יורק, ושם נגנב. דמי הביטוח שולמו לנו, אך בכל זאת חבל על דאבדון, ביחוד על חפצים נוסטלגיים. על תכולה אחת לא הצטערתי שאבדה: שלושה זוגות אופניים משוכללים שקנינו לבנותינו. השקט והשלווה ששררו באזור מגורנו בגבעת הסנאים, גרמו לנו להיעתר לבקשת הבנות לקנות להן אופניים, ולארזם בליפט. שכחנו כמה הנהגים בארץ אינם זהירים, וכמה מסוכנת הרכיבה על אופניים בערי ישראל. מעטים הכבישים עם מסלולים המיועדים לרוכבים, והתאונות רבות.

היה לנו מעמד מיוחד בפיטצבורג, מכיוון שהיינו היחידים אשר לגביהם היה ידוע בבירור תאריך החזרה לישראל. לגבי כל היתר, ערפל הירידה מהארץ הלך והתעבה סביבם. הגדיל לעשות מכולם שליח עלייה מהסוכנות, שתפקידו היה לעודד עלייה. הוא נהנה כל כך מהחיים הטובים באמריקה במשך שלוש שנות שליחותו, עד שבעצמו הפך ליורד... איך לא התבייש?!

זמן קצר לפני חזרתנו ארצה ראיון אותי עיתון מקומי, לכתבה ארוכה עלי, ועל הרשמים של כל בני המשפחה משנת השהות בפיטצבורג. כשנשאלתי מה דעתי על הישראלים היורדים, אמרתי את מה שאני חושבת עליהם. מכיוון שהדברים לא היו מחמיאים, הם נעלבו, אבל רציתי שידעו שכל הדם שנשפך פה במלחמות ישראל, הוא כדי שליהודים תהיה מדינה עצמאית עם תושבים ציונים ולא עם יורדים. המאמר בעיתון בפיטצבורג נמצא ב**נספחים** בעמוד 219 וגם כתבתי הקשורה לנושא הציוני, שפורסמה בביטאון על"ה "כיוון חדש", בעמוד 220.

לכולנו יש זיכרונות טובים ויפים מהשנה שגרנו בפיטצבורג. גבי אמנם עבד קשה, עם תורנויות, בהשתלמות בטיפול נמרץ, אך היו לכל המשפחה חיים חברתיים נעימים עם אמריקאים וישראלים. התארחנו לעיתים קרובות אצלם וגם אירחנו אותם, ובנוסף לכך באו לבקר אותנו ישראלים מהארץ שהזדמנו לעיר, וכמובן דודה אדית האהובה מניו יורק, שהייתה אז כבר אלמנה. דוד ווילי נפטר שנתיים קודם, ולנו נוצרה הזדמנות לגמול לה על האירוחים הנהדרים שזכינו להם תמיד בביתה, ולפנק אותה. ערכנו איתה טיולים יפים בעיר וסביבתה, ביניהם טיול מיוחד במינו לבית שנקרא Falling Water.

זהו בית בתוך יער, שבנה האדריכל הנודע פרנק לויד רייט בשנים 1934-1939 על מפל מים, עבור משפחת קאופמן, מעשירות פיטצבורג (אני נהגתי לקנות בכל-בו הגדול שלה). לחלק מהבית רצפת זכוכית, ודרכה נראה המפל. את שכשוך המים הנעים של הנחל המפכה מתחת לבניין שומעים באופן קבוע, ולהשלמת התמונה של חיים בטבע, גם עץ משולב במבנה הפנימי של הבית. כיום הבית הוא אתר מורשת לאומי, ומבקרים בו כמו במוזיאון עם הדרכה.

דודה אדית הייתה בעלת נפש צעירה, ונהנתה להתלוות אלינו למסיבות שהוזמנו אליהן, ולהכיר את חברינו. באחד מביקוריה, היה זה ביום ששי, עמדנו לנסוע כדי לאסוף אותה משדה התעופה, כשהטלפון צלצל וידידה אמריקאית שאלה איפה אנחנו, כי האוכל כבר על השולחן. היא הזמינה אותנו כמה ימים

פיקניק עם דודה אדית
בדרך לבית פולינג ווטר Falling water

גבי והבנות ליד המפל שמתחת לבית

אני ליד הבית המופלא ביער

קודם, לארוחת שבת Shabbat Dinner משפחתית, ואני חשבתי שזו ארוחת ערב Dinner ביום שבת... התברר שזה הביטוי באנגלית לארוחת יום ששי בערב. הסברתי לה את טעותי, ושעלינו לנסוע לשדה התעופה, ואז אמרה שתכניס הכל למקרר, ושנבוא למחרת עם הדודה. למשפחה הזאת שלוש בנות, והקטנה בת השנתיים נולדה עם תסמונת דאון (מונגולואידית). היא הייתה חנינית ועליזה, וכל בני הבית הרעיפו עליה המון אהבה.

אחת מחברותיי הטובות בפיטצבורג הייתה ישראלית יורדת, שהתברר כי לגביה קיים סיפור מיוחד: אביה ואבי היו חלוצים שעלו לארץ בצעירותם, התיידדו, וגרו באותו חדר שכור!

איתה שמרתי על קשר גם כשחזרתי לישראל, וביקרתי אותה בפיטצבורג כעבור כמה שנים, כשהגענו שוב לשבתון בארה"ב.

פרק יד

הטיול לעיר הבירה וושינגטון ופלורידה

הודעתי למורים של הבנות כי הן תעדרנה מביה"ס לכמה ימים נוספים, מעבר למכסה שנקבעה בתוכנית הלימודים לחופשת חג הפסחא/חג הפסח. שמחתי לשמוע שהגישה של המורים הייתה, שטיולים חשובים לתלמידים, כי הם רואים מקומות מעניינים, נופים ותופעות טבע, ופוגשים אנשים ממדינות אחרות. טיולים מרחיבים את האופקים ומקנים ידע - כך אמרו - יותר משיבה על ספסל הלימודים בכיתה.

הביקור בעיר הבירה וושינגטון המחיש כמה נכונה הגישה הזאת. העיר הזאת תופסת מקום ראשון בעולם בכמות וברמת המוזיאונים שבה. מוזיאוני הסמיתסוניאן (Smithsonians) הנפלאים הם ממש בתי ספר לאמנות, תעופה וחלל, תולדות הטבע, היסטוריה אמריקאית, תעשייה, טכנולוגיה, ועוד ועוד. ישנן גם האנדרטאות של לינקולן וג'פרסון, הקפיטול, הבית הלבן, ורשימה ארוכה של אטרקציות נוספות. העיר עצמה יפה, עם נהר הפוטומק, עצי הדובדבנים לאורכו, והמונומנט. ביקרנו גם במאונט ורנון, ביתו ומקום קבורתו של ג'ורג' וושינגטון, הנשיא הראשון של ארה"ב, וכמובן בבית הלבן, משכנו של הנשיא המכהן, שהיה ג'ימי קארטר באותה עת. אורנה שאלה את השומר:

Is Mr. Carter at home? (האם מר קרטר בבית?) אך הוא לא היה בביתו ביום ההוא...

אני עם רונית ואורנה בכניסה לבית הלבן

האולדסמוביל שקנינו

ארה"ב היא ארץ אידיאלית לטיולים: הכבישים איכותיים ורבי מסלולים, המכוניות גדולות ומרווחות, המוטלים פזורים לאורך הדרך, ואינם יקרים. מסעדות נחמדות עם שירות טוב ואוכל טעים הן בהישג יד, והעיקר, יש כל כך הרבה לראות, ממעשי האל בורא העולם, ועד למעשי ידי האדם. יצירה של אדם בשם וולט דיסני הייתה יעדנו הבא. בעיר אורלנדו אשר בפלורידה נמצא Disney World, התואם לחלוטין את Disney Land שבקליפורניה.

בטיול הגדול שלנו אחרי ההשתלמות בבוסטון, היינו בלי הבנות, שנשלחו הביתה להורי, וכאשר ביקרנו בדיסני-לנד של המערב, ידענו שיום יבוא ונאפשר גם להן ליהנות מהמקום הנפלא הזה. והנה הגיע היום. אבל הוא כמעט לא הגיע...

בדרך לפלורידה נסענו באוטוסטראדה רבת מסלולים, והיינו במסלול השמאלי ביותר (הפנימי) כשהחל לרדת גשם שהלך והתחזק. תוך זמן קצר ביותר הגשם הפך להיות מבול, שכמותו לא ראיתי אף פעם בעבר, וגם אף פעם מאז היום הוא, כולל עד למועד כתיבת שורות אלה. מגבי השמשה הקדמית נעו במהירות המכסימלית, אך אי אפשר היה לראות דבר מבעד למפלי המים האדירים שזרמו על החלון. הנהיגה הייתה כאילו בעיניים מכוסות! מה עושים? אם נמשיך לנסוע באותה מהירות אנו עלולים להתנגש במכונית שלפנינו שאולי האטה, ואם נאט, מכונית מהירה שאחרינו עלולה להתנגש בנו.

החלטנו לרדת מהאוטוסטראדה ולעצור בצד, עד שהמבול יפסק. הסכנה הגדולה במהלך זה הייתה, שעלינו לעבור מהמסלול השמאלי ביותר לימני, זאת אומרת לחצות לרוחב כמה מסלולים שבהם נוסעות במקביל לנו מכוניות, שגם נהגיהן אינם רואים דבר!

לא הייתה ברירה, ונקטנו בצעד הזה, שאפשר להגדירו כרולטה רוסית. חצינו את המסלולים לרוחבם, למרבה המזל לא פגעה בנו אף מכונית, וגם הצלחנו להיכנס לכביש צדדי, שהוביל לתחנת דלק עם מסעדה. שם נרגענו מהמתח והתחזקנו במאכל ובמשקה אחרי החוויה המפחידה. כשהגשם פסק, לא בדקתי אם נראתה קשת בשמים, כמו אחרי המבול התנ"כי, והמשכנו בדרכנו.

באורלנדו גרנו במוטל נחמד ובקרנו בממלכה הקסומה בדיסני וורלד ובאָפּקוט.

זיכרונות מדיסני וורלד

בשני המקומות הנפלאים האלה החוויות כובשות לב. בעוד שבממלכה הקסומה של דיסני האטרקציות מכוונות בעיקר לגיל הצעיר, הרי שאפקוט מכוונת גם לבוגרים, והיא מבוססת על הרבה ידע וטכנולוגיה. לא אתאר את המראות, אך מי שקורא ספר זה, ועדיין לא ביקר בפארקים הללו, המתוירים ביותר בעולם, רצוי שישתדל לעשות זאת.

ליד מיאמי נמצאים מקומות מיוחדים נוספים שביקרנו בהם: ג'ונגל הקופים וג'ונגל התוכים. גם שם ההנאה הייתה רבה.

בג'ונגל התוכים

בפלורידה. בכף קנווראל, נמצא מרכז החלל של נאס"א, שממנו שוגרו החלליות על גבי טילים רבי עוצמה. ראינו שם את החלליות בגודל טבעי, ואת הטיילים הענקיים ששיגרו אותן.

אכן, המורים צדקו. בטויל כזה שעשינו ניתן ללמוד הרבה, ובצורה מרתקת. בדרכים עצרנו גם בכמה מקומות פחות מפורסמים, שאמריקה מציעה למטיילים.

הנסיעות בדרכים היו ארוכות, ומפעם לפעם תדלקנו במהלך הטיול, לפי הצורך. לרוב עצרנו בתחנות דלק עם מסעדה או מקום להתרעננות, אך פעם אחת הייתה מסוכנת. מד הדלק הראה שמיכל הבנזין כמעט ריק, ופנינו לדרך צדדית ששלט עם שם מקום שלא הכרנו, הפנה אליו. הייתה זו עיירה קטנה, שנראתה מוזנחת, ולא ראינו אנשים ברחוב, אך ידענו שאין עיירה בלי תחנת דלק. חלפנו על פני חנות מכולת, ואני הצעתי שאכנס לקנות כמה מצרכי מזון ושתייה, בזמן שגבי ימשיך לתחנת דלק, ויאסוף אותי בדרכו חזרה. כנראה שהחוש השישי מנע ממני לעשות זאת, נשארתי באוטו, ונסענו עד שגילינו תחנת דלק עלובה, בעלת משאבה אחת. חיכינו למתדלק, ורק אחרי דקות ארוכות יצא מהמבנה הסמוך אדם שחור, שהתקרב אלינו באיטיות מופגנת, והסתכל עלינו בעויונות ובפליאה, כאילו היינו חייזרים שנחתו מכוכב אחר.

חוויות בטיול

בפארק הקופים בפלורידה

"ספינת החלל" באפקוט

האדם השחור ביצע את עבודתו באי רצון בולט. אט אט התברר לנו שהעיירה הזאת מאוכלסת ע"י שחורים בלבד, ושמחנו לצאת ממנה בהקדם. מאוחר יותר סופר לנו שיש בארה"ב עיירות שחורים, שלבנים אינם מעיזים להיכנס אליהן. ידועים מקרים שאנשים לבנים שעשו זאת לא יצאו משם, ונעלמו. ואני עוד רציתי לעזוב את המכונית ולהיכנס לחנות המכולת לבדי...

בדרך חזרה לפיטצבורג עצרנו כמובן בניו יורק אצל דודה אדית, שפינקה אותנו מאד. חברה שלה, שכנה שהתגוררה באותו הבניין, נסעה לטיול, ואנו הזמנו לגור כמה ימים בדירתה. לארוחות דאגה דודה אדית, אך גם אנו הזמנו אותה למסעדות בסביבה. אהבנו במיוחד מסעדה סינית בשם Evergreen (אחת מרשת) שמטעמיה היו משובחים במיוחד. ליד ביתה של הדודה הייתה גם חנות של הבייגל האמריקאי הנפלא (גם אחת מרשת) פתוחה 24 שעות ביממה, ולבייגל טעמים רבים: הטעם הקלאסי, טעם שום, טעם בצל, עם קימל, בתוספת פרג או סום-סום, ועוד. הנוסחה לאפיית הבייגל האמריקאי היא סודית, ובשום מקום אחר בעולם לא מצאתי כמוהו. החיסרון היחידי שלו הוא, שמספר הקלוריות שיש בבייגל אחד שווה לזה של שלוש פרוסות לחם רגיל! ביפו יש חנות בייגל, שגם היא פתוחה 24 שעות ביממה, אך שעות הפתיחה הן הדבר היחיד שדומה לבייגל האמריקאי. הטעם טוב, ואני תמיד קונה שם (עשרה ועוד שלושה חינם, ישר מהתנור) בדרך מת"א הביתה, אך אין מה להשוות לטעם ההוא...

בניו יורק ביקרנו במוזיאונים, ברדיו סיטי, בהצגות ברודוויי, ושמענו אופרה בלינקולן סנטר המפואר. דודה אדית הטובה הכינה לנו כרטיסים מראש לאופרה בכל ביקור, כי הביקוש להופעות האלה הוא אדיר. בהפסקה לגמנו שם שמפניה (בסך הכל דולר אחד לגביע) והתפעלנו מנברשות הבדולח הענקיות והיפהפיות באולם, מתנה מהמדינה האוסטרית.

חזרנו לביתנו בפיטצבורג עייפים אך מאד מרוצים.

פרק טו

הגידה העת לחזור הביתה. בדרך מניו יורק לישראל עוזרים בלונדון

גבי הרגיש שרכש את הידע הדרוש להקמת יחידה לטיפול נמרץ בבית החולים שלו, וגם אני והבנות מיצינו את החוויה האמריקאית. כולנו התגעגענו הביתה, ושמחנו שהשנה בניכר, נעימה ככל שהייתה, הגיעה לסיומה. קשה לי להבין את הישראלים היורדים, שמוותרים על הרגשת הביתיות והשייכות למולדת, מעדיפים לחיות בגולה, ולהיות אזרחים מסוג ב' בארץ זרה.

מסיבת הפרידה הכי יפה נערכה בביתו של מנהל המחלקה לטיפול נמרץ, פרופסור אקה גרנוויק, סביב הבריקה הגדולה בגינת ביתו. המסיבה לכל המתמחים ובני משפחותיהם נמשכה שעות אחדות, מהצהריים עד לערב, וכולנו נתבקשנו להביא בגדי ים. לפני שאתאר כמה מוצלחת ומהנה היא הייתה, אקדים ואספר על מסיבת קבלת הפנים שנערכה שנה קודם, באותו המקום, בשעות הערב.

הרופאים המתמחים, שהגיעו מכמה ארצות, הופיעו בלבוש חגיגי, והכיבוד הוגש מסביב לבריקה. מי תיאר לעצמו שהמארחים ידחפו אנשים לבריקה?! ועוד בפגישת היכרות ראשונה!! רופא אחד מאירופה ישב לבוש בחליפה הדורה, מחזיק צלחת עם אוכל בידיו, והבנים של המארח הרימו אותו עם הכסא, וטרח, הטילו אותו למים. הוא היה נעול בנעלי עור, בכיסיו מסמכים, וזו לא הייתה בדיחה אלא ממש התעללות חסרת טעם. נכון שמיד הזמינו אותו לתוך הבית, להתייבש בסאונה ולהחליף בגדים, אך על פניו הייתה הבעת עלבון, ובצדק. מזכירת המחלקה, בשמלה הדורה, עם איפור מושלם ותסרוקת מושקעת, נדחפה אף היא למים מאחורנית. כנראה שהרעיון האווילי הזה נועד לשבור את הקרח, ולקרר את האנשים זה לזה עם צחוקים, אך ביטוי שלמדנו מהורי גבי מתאים להתנהגות כזאת: "גויים נאחס" (נחת של גויים). יהודים אינם משתעשעים כך, ביחוד בנסיבות כאלה. כאשר עוד ועוד אורחים הושלכו למים, גבי ואני הקפדנו לעמוד עם הגב קרוב לקיר הבית, כדי שאף אחד לא יוכל לדחוף אותנו מאחור. היינו בין הבודדים שנשארו יבשים עד סוף המסיבה. פרופסור סאפאר, הבוס השני של המחלקה אמר לנו:

You Israelis know how to watch your back (אתם הישראלים יודעים לשמור על עצמכם).

לעומת החגיגה המביכה ההיא, מסיבת הסיום הייתה מאד מוצלחת. הרופאים הוזמנו עם בני המשפחה, השתכשכנו בבריקה לבושים בבגדי ים, על הדשא התקיימו משחקי ספורט, כולם היו במצב רוח טוב, והאוכל, ערוך על שולחנות לאורך המרפסת, היה מצויין ובשפע. אני זוכרת לטובה סלט טעים במיוחד של

עלי תרד עדינים ופלחי קלמנטינה מקולפים. לא אכלתי סלט כזה אף פעם קודם, וגם לא אחרי האירוע. שילוב הצבעים ירוק וכתום היה יפה, וכזיירת אני שמה לב להתאמת הצבעים גם באוכל.

בבריכה במסיבת הסיום

במכתב הפרידה שקיבל גבי מפרופסור גרנוויק, הוא העניק לי ולבנות, מחמאות על הופעתנו (ארבע יפהפיות - לא פחות!) לצד הערכה מקצועית לידע של גבי, וברכות להצלחתו בדרכו הרפואית בישראל. לי הוא איחל המשך הצלחה בדרכי האמנותית, וציין ששמח על הצלחתי בתערוכות בפיטצבורג. המכתב המקורי **בנספחים** בעמוד 221.

פרופסור סליידן מבית החולים מונטיפיורי לקח חלק בהכשרת המתמחים בהשתלמות בטיפול נמרץ. הוא הציע לגבי להישאר בארה"ב ולעבוד איתו תמורת משכורת גבוהה, שבישראל אפשר רק לחלום עליה, אך גבי למד בפיטצבורג כדי לחזור לישראל, ולקדם בה את הרפואה. אנחנו ציונים, ושמחנו שגם הבנות לא התפתו לכל תפנוקי אמריקה, ורצו לחזור הביתה.

בשבועיים האחרונים לשהותנו בפיטצבורג הלכנו ממסיבה למסיבה, וגם אנחנו אירחנו את חברינו למסיבת פרידה. את כל תכולת הדירה מכרנו למשפחה ישראלית שהגיעה עם עזיבתנו, וגם סידרנו לה חוזה שכירות עם בעלת הבית שלנו. כמו שעזרו לנו בהגיענו, כך שמחנו לנו לעזור לבאים אחרינו.

בתערוכה הראשונה שלי אחרי חזרתנו מפיטצבורג, הצגתי ציור של הרחוב שלנו עם ורד כמחווה. הייתה לנו שנה יפה שהותירה זיכרונות נעימים.

מחווה
לפיטצבורג
בציורי

נסענו לנוי יורק במכוניתנו, ובדרך עצרנו במרכז קניות מפורסם, בשם רדינג, שאליו שולחות חנויות רבות מרחבי ארה"ב את עודפיהן (out let). המחירים שם היו מוזלים מאד, והסחורה משובחת. הצטיידנו במערכות ביגוד יפות, לפחות אלה נשארו לנו אחרי שהליפט, ששלחנו מפיטצבורג לישראל, הלך לאיבוד. הצטערתי שלא קניתי שם חלוק קטיפה לדודה אדית, במחיר 17 דולר, כמתנת פרידה. חשבתי שאקנה לה את המתנה בניו יורק, אך בחנות סמוכה לביתה, ראיתי את אותו החלוק בדיוק, במחיר של 50 דולר!

כזה היה פער המחירים.

בניו יורק מכרנו את מכוניתנו בלי בעיות, כמעט במחיר הקניה, ובתוך העיר השתמשנו רק בתחבורה הציבורית, בעיקר ברכבת התחתית. הפעם דירתה של דודה אדית עמדה כולה לרשותנו, כי הדודה נסעה לחודש, לפנסיון בשווצריה, והשאירה לנו את המפתח.

היא נהגה לנפוש בעיירה בשם קנדרסטק, יחד עם עוד כמה חברות ייקיות כמוה, שהכירו אחת את השנייה עוד מברלין. מנהג זה נמשך שנים רבות, ופעמיים הוזמנו גם גבי ואני לבלות איתה שם, על חשבונה, אך על פגישות אלה אספר בהמשך.

את הימים האחרונים בניו יורק בילינו בנעימים, ואחד האירועים המלהיבים היה בסנטרל פארק, שם העלו על במת ענק את היצירה הנהדרת "אופרה בגרוש" של ברטולד ברכט וקורט וויל. היה זה מופע קיץ תחת כיפת השמים, פתוח לקהל חינם אין כסף. כבר שעות לפני תחילתו השתרך תור ענק ומפותל לפני הכניסה לאזור ההופעה, ושוב נוכחתי כמה האמריקאים הם אלופי העמידה המנומסת בתורים. הלוואי אצלנו. גם הבנות נהנו - אנו השתדלנו תמיד לבחור בילויים משותפים המתאימים גם להן. הייתה לנו גם

חווייה לא נעימה, כאשר נקלענו לליל העלטה. יצאנו לבלות ערב במרכז מנהטן, והילדות נשארו לישון בבית הדודה. על התלאות שעברו עלינו באותו אירוע פרסמתי כתבה בירחון "כיוון חדש" של על"ה. נמצאת **בנספחים** בעמוד 222.

ביום האחרון בניו יורק שטנו בסירה סביב האי מנהטן, כדי להכירו מזווית אחרת. מאז ומתמיד ניצלנו כל רגע בטיולים שלנו לראות וללמוד כמה שיותר. בלילה טסנו ללונדון, ישר לבית משפחת חברים, שאירחו אותנו במשך שבוע, וערכו לנו טיולים לאוקספורד וקמברידג' במכוניותם.

הבנות בקמברידג'

בעיר טיילנו עם הבנות בכוחות עצמנו, ולא פסחנו על המקומות המעניינים, והמוזאונים המצוינים. כמובן שערכנו גם קניות אחרונות לפני החזרה ארצה, בעיקר בכל-בו המפורסם מרקס-אנד-ספנסר. תחילה תכננו לבקר גם בסקוטלנד, אך ביטלנו את הנסיעה לשם בעקבות שיחת טלפון מאבי, שסיפר כי אמי אינה מרגישה טוב, ועוברת סידרת בדיקות בבית חולים. הרגשנו שעלינו למהר הביתה ולהיות לצידה. סקוטלנד נשארה במקומה, והגענו אליה לאחר כמה שנים, ו**בנספחים** בעמוד 247 ישנם צילומים מהביקור ההוא, ומעוד כמה טיולים מעניינים.

בארץ פגשנו ידידים שנסעו לסקוטלנד באותה תקופה שאנו ויתרנו עליה, והם סיפרו לנו שכל הקיץ ההוא סקוטלנד הייתה אפופת ערפל, והתיירים ראו בעיקר את אפם...

פרק טז

הצלחה גדולה בדרכי האמנותיות בצל תקופת "צער גידול הורים"

כל בני המשפחה קיבלו את פנינו בשדה התעופה בשמחה רבה, ואני הודעתי להם, שהמתנות עבורם יגיעו בליפט, שנשלח ארצה מארה"ב דרך הים. למרות שלא ידעתי באותו זמן שהליפט שלנו ייגנב בניו יורק, על כל תכולתו, קניתי בלונדון לאמי כמה מתנות יפות נוספות, שאותן נתתי לה מיד בהגיענו הביתה (חוש שיש?). בפיטצבורג השקעתי זמן רב בבחירת המתנות והתאמתן לכל אחד מבני המשפחה, אך הן לא הגיעו לישראל מעולם. בפיצווי הכספי שקיבלנו מחברת הביטוח השלמנו את החסר לנו, אך חלק מהדברים אי אפשר היה לשחזר, והם אבדו לבלי שוב.

ידעתי שבמשך השנה בה לא גרנו בדירתנו, אמא הקדישה יום בשבוע לטפל בה. הדירה עמדה ריקה, כי החלטנו לא להשכיר אותה בתקופת היעדרותנו. הפקנו לקח מההשכרה הגרועה, כשנסענו להשתלמות הקודמת בבוסטון. השוכרים היו בני משפחה של מדען מהודו, שעבד במכון ויצמן, והם גרמו לנזקים בדירה, והשאירו אותה מלוכלכת מאד. הוריי נכנסו לדירה כשהדיירים פינו אותה, נדהמו ממצבה, ולדעתם היא לא נוקתה אף פעם במשך השנתיים שגרו בה! קשה להעלות על הדעת שאנשים משכילים, עם שני ילדים, יחיו בזוהמה כזאת. סופר לי שאשת המדען הרגישה לא בנוח מההזנחה, כרעה ברח לפני הוריי, התנצלה וביקשה סליחה. כנראה שקל יותר לבקש מחילה, מאשר לנקות, ובהודו אין מקפידים על צחצוח הבית.

הפעם אמא טיפלה בדירה הריקה, סידרה את כל ארונות הבגדים והמטבח, ואפילו סיידה במו ידיה את חדרי הנכדות, בנות טיפוחיה. ראיתי בזה ביטוי לאהבתה הגדולה אלינו, וכנראה שהדבר הקל על עגוניה.

זה היה חשוב שקיצרנו את טיולנו בדרך הביתה, כי גבי נכנס מיד לעומק הקורה בעניין הבדיקות הרפואיות של אמא בבית החולים "אסף הרופא".

נתגלה גידול ממאיר בקיבה, והיה צורך לנתחה. בתקופה ההיא נמנעו מלומר לחולה שיש לו סרטן, ועם אמא דיברנו רק על אולקוס. היה צורך לשכנעה שתסכים לניתוח, ולבסוף היא אישרה וחתמה. אני חושבת שידעה יותר ממה שסיפרנו לה על מצבה, אך נתנה לנו לחשוב ש"קנתה" את הסברינו, כדי להקל עלינו... שנים קודם לכן התרחש הניתוח המוצלח שעבר אבא של גבי, להסרת גידול ממאיר במעי הגס, וההחלמה המלאה שלו (Total cure) נתנה תקווה לכולנו, גם ביחס לאמא. גבי בירר אז לגבי אביו, מי הרופא הטוב ביותר בארץ לניתוח המעי הגס, ובחר בו. כל יום נסענו, עם אמא של גבי, לבית החולים "הדסה" (עין כרם)

בירושלים לביקור, לפני ואחרי הניתוח, ועזרנו בכל דרך אפשרית להורים להתאושש ולחזור לשגרה, כולל הקונצרטים הביתיים של ערבי שבת.

הניתוח של אמי התבצע ב"אסף הרופא", ובלי להיכנס לכל הפרטים, ההתאוששות שלה ממנו הייתה איטית ולא קלה. למרות זאת אפשר להגדירו כמוצלח, כי העניק לאמא חמש שנים נוספות של חיים, כאשר הרופאים לא הבטיחו יותר משנה אחת. זאת גם הודות לטיפול המסור של אבא. מכיוון שאכלה אחרי הניתוח כמויות קטנות של מזון בכל ארוחה, היה עליה לאכול לעיתים קרובות, ואבא הקפיד שכך תעשה. לעת ערב למשל, כשצפו יחד בטלוויזיה, הוא נהג להכין פירות חתוכים, והגיש לה נתח מפעם לפעם. האהבה שבה עטף אותה סייעה ללא ספק בהחלמתה, והאריכה את חייה.

גבי ואני עשינו ככל יכולתנו לעזור. הוא כרופא במשפחה (Doctor in the house) ואני בנושאים אחרים. לדוגמא, כאשר בישלתי למשפחתי, הפרשתי מנה לאבא לפני הוספת המלח (שנאסר עליו בגלל בעיות רפואיות) וחסקתי לאמי את הצורך בבישול עבורו. התפריט שלה היה שונה ומצומצם, ואותו הכינה לעצמה.

הגענו לשלב בחיים שבו מתהפכות היוצרות. ההורים שתומכים ועוזרים לנו מתחילת דרכנו ועד שאנו נעשים עצמאיים וחזקים, מזדקנים ונחלשים, ואנו סועדים אותם במחלותיהם. אבי קיבל התקף לב ראשון בגיל 70. למרות שהיה זה התקף רציני, הוא חזר לפעילות מלאה כשהחלים, למעט נשיאת משאות כבדים ומטלות נמרצות, להן היה רגיל כל הימים, כאדם חסון וספורטיבי.

עם אבי בכפר המכביה, בחופשת החלמה מטעם קופת חולים

זאת הסיבה שמאז שלקה אבא בליבו לא יכלו הוריי לקיים את לילות סדר הפסח המופלאים שחגגנו בביתם מידי שנה. אמא הייתה הדתית היחידה במשפחה, ולכן רק אצלה נחוג פסח כשר, עם כלים יפים וסכו"ם כסף, שהוחזקו ב"בוידם" כל השנה, והורדו לשימוש רק בפסח. מספר המשתתפים הלך וגדל עם הזמן כי אחיי ואני נישאנו, והמחותנים הצטרפו גם הם לרשימת המוזמנים. תמיד היו אורחים נוספים, למשל שתי מדעניות מחו"ל שעבדו איתי במכון ויצמן, או חברה של הורי גבי שהגיעה לביקור מברלין. מנינו קרוב לשלושים איש, ואמא בישלה את כל האוכל לבדה. היא מעולם לא קנתה אוכל מוכן, ואף אחד מהמשפחה לא היה יכול להביא מנה כלשהי שהכין, כי המטבחים האחרים לא הוכשרו לפסח.

לקראת ליל הסדר כל הרהיטים פונו מהסלון, אבא הביא שולחנות וכיסאות בהשאלה לחג, ואני הייתי ממונה על העריכה החגיגית עם הכלים היפהפיים, והקישוט בפרחים.

ליל סדר בבית הוריי בדירתם ברחוב
בן-יהודה, אליה עברו עם צאת אבי
לגימלאות מהמטרה

בין אבי לגבי יושבים הוריו, ולידו רונית
(5 מתוך 30 החוגגים)

הנכדים שרים "מה נשתנה"
איתי, טלי, רונית, יובל ודפנה

אחרי התקף הלב של אבא, נאסר עליו לסחוב משאות (הוריי גרו בקומה שנייה בבניין ללא מעלית) ואין לשכוח שגם את כל הקניות הוא ערך תמיד. לכן מאז התקף הלב אני לקחתי על עצמי לערוך בביתי את ליל הסדר המשפחתי. הייתי אז בת שלושים, אם לשלוש בנות קטנות, וגם אני בישלתי הכל לבד, לפי הדוגמא של אמי. היום מקובל באירועים כאלה שכל משתתף מביא מנה כלשהי, אך אני אף פעם לא רציתי שאורחיי יביאו אוכל, וגם כשאני מוזמנת לארוחה אינני סוחבת אתי סירים. תרומתי לאירוע היא בדרך כלל בקבוקי יין אדום ולבן, לרוב בתוספת בונבוניירה.

מאז שחזרנו מפיטצבורג עבדתי במרץ על הכנת תערוכה חדשה. רכשתי לי כבר מוניטין מסוים, בעיקר בעירי, וכך היה לי קהל שחיכה ליצירות חדשות, ואף ביקש לבוא לביתי לראותן, לפני שאציג אותן לציבור. במשך שנתיים הכנתי אוסף ציורים, ויכולתי כבר לקבוע מועד לתערוכה חדשה. החלטתי להציג גם הפעם ברחובות, בתקווה שההד התקשורתי המחודש ימנף אותי לגלריה מכובדת בתל אביב בפעם הבאה. וכך היה.

ב-1979 בחרתי שוב בבית "יד לבנים" המרווח, שמנהלו נמנה על מעריצי עבודותיי, ונעניתי לבקשת אנשים לבוא לביתי לפני הפתיחה החגיגית. היו שרכשו שני ציורים, ואחד שקנה אפילו ארבעה, לא פחות. כמחצית מהציורים בתערוכה כבר סומנו בנקודה האדומה עם תלייתם, והחצי השני "נחטף" בערב הפתיחה או בימים הראשונים אחריו. ושוב, במקרה שלי, הפתגם הידוע "אין נביא בעירו" לא התקיים.

עם ראש העיר יחזקאל הרמלך
שנתן חסות לתערוכה

קהל רב הגיע לפתיחת התערוכה

במהלך התערוכה המוצלחת, שגרמה לי שמחה רבה, קיבל אבי התקף לב שני. כמו שנהגנו בהתקף הראשון, כל המשפחה התגייסה לעזרה. אני הייתי זו שהעבירה אותו מיד לבית החולים, ונסעתי כל יום לבקרו עם אמא. בנותיי-נכדותיו ציירו ברכות מקושטות על דפי ניר, שהודבקו על הקיר ממול למיטת הסבא, כדי לשמחו ולעודדו. יותר מזה כמעט שלא היה אז מה לעשות. מנוחה והשגחה, זה היה הטיפול בתקופה של טרום המצאת הצנתורים והתרופות החדישות. אבא חזר לביתו ולפעילותו הרגילה, אם כי ממותנת הרבה יותר. גבי השגיח עליו, ומפעם לפעם נקרא בדחיפות להזריק לו תרופה (פוסיד) בשל אי ספיקת הלב והצטברות נוזל בריאות. לפעמים זה קרה באמצע הלילה, וגבי היה ממחר אליו בנעלי בית ועם חלוק מעל הפיג'מה. אף רופא לא היה מגיע מהר יותר ממנו. במשך כל שבע השנים שסעדנו את הורינו החולים, ובלי ספק הארכנו את חייהם, לא עזבנו את רחובות אפילו ללילה אחד!

עכשיו הגיע תור הפריצה לתודעת הקהל בקנה מידה ארצי.

ברוב ציוריי אני משתדלת להעביר רעיון או מסר. אמנם מפעם לפעם "בא לי" לצייר פרחים יפים או "סתם" טבע דומם, אך הדחף האמיתי לציור מגיע מהרצון לבטא מחשבה או דעה, בדרך פלסטית. מכיוון שאני שחקנית ברידג', החלטתי להשתמש בציוריי בדמויות "המשפחה המלכותית" בקלפים - מלך, מלכה ונסיק, כדי להביע אמירות על ההתנהגות של אנשים במצבים שונים. גם לג'וקר, שאיננו קלף המשתתף במשחק הברידג', נועד תפקיד חשוב, כי הוא עליו בדרך כלל, ומשדר שמחת חיים.

כך נולדה התערוכה המצליחה (מאד) שלי "החיים כמשחק". בפרולוג של ספרי "נעורים", בעמוד 10 נמצא הסבר לשימוש בדמויות הקלפים לביטוי רעיונותיי. בספר עצמו צילומים רבים של ציורים מהתערוכה, שכללה ציורי משחקים נוספים עם מסר: פאזלים (תצרפים) וכלי שחמט.

באותה תקופה נהגנו גבי ואני לבקר לעיתים קרובות במוזיאונים וגלריות, בעיקר בתל אביב.

בחרתי בגלריה "13 וחצי" ביפו, שהייתה אז מאד מפורסמת ומוערכת, כמתאימה ביותר לתערוכה הזאת שלי. בעלי הגלריה אברהם (ממונה על הצד הניהולי) ואריק (האוצר האמנותי) שהיו חברים לחיים, התפעלו מאד מציור לדוגמא שלקחתי להציג בפניהם. לבקשתם השארתי את הציור בגלריה, כדי להתרשם מתגובת הקהל אליו. לא תיארתי לעצמי שהציור יימכר כבר למחרת, לתייר שביקר במקום, ואני לצערי אפילו לא צילמתי אותו למזכרת. הוא לא זכה להשתתף בתערוכה ונסע לארץ רחוקה...

אברהם ואריק באו לביתי כדי לראות את יתר הציורים, ולקבוע תאריך לתערוכה וליתר הפרטים. לפתיחה הגיע קהל רב.

לראשונה טעמתי מהחוויה של הצגה בגלריה יוקרתית, שחשפה אותי לקהל גדול ולהרבה כלי תקשורת בארץ. אמנם זכיתי לעיתונות אוהדת גם אחרי שתי התערוכות בעירי רחובות, אך בזמן התערוכה בגלריה "13 וחצי" הוזמנתי לראיון של שעה בתכנית רדיו ארצית, מבקרי אמנות הגיעו לצפות בציוריי, זכיתי לכתבות בעיתונים הגדולים. קהל עצום ורב נכח בפתיחה החגיגית, ואני הייתי מאושרת מהתגובות הנלהבות, שחלקן נרשמו בספר האורחים שהוצב בגלריה, והתבטאו גם ברכישות. מחמאה חשובה ראיתי בהצעה שקיבלתי ממועצת מצפה רמון, שעד אליה הגיעו הדי התערוכה: הוצע לי לקבל חינוס דיור (עם משפחתי)

ואַטְלֵיהַ, כדי שאוכל לצייר שם. תמורת זאת נתבקשתי רק לאפשר פעם בשבוע לתלמידים לצפות כי בזמן עבודתי, ולענות על שאלותיהם.

הודיתי להם על ההצעה המקורית והנדיבה, אך כמובן שלא יכולתי להיענות לה.

אורנה בודקת את רשימת הציורים בתערוכה. משתקף במראה בגלריה ציור נוסף שלא הספקתי לצלם, וזה הזיכרון היחיד ממנו..

שמחתי במיוחד שהוריי נכחו באירוע, למרות בריאותם הרופפת. היה לי מאד חשוב שיראו, שלא נטשתי את המדע לשווא, שהדרך בה בחרתי צלחה, ושגם באופן כלכלי הייתה תמורה נאה להימור שלי במעבר ממדע לאמנות.

עם הוריי בפתיחת התערוכה

גבי, אני והבנות בגלריה "13 וחצי"

פרק יז

שגרת החיים בבית אחרי החזרה מפיטצבורג

גבי והבנות מנגנים בהופעה פומבית

אורנה נכנסה ישר לכתה ב והשתלבה בקלות בתכנית הלימודים הרגילה. אני לימדתי אותה בפיטצבורג קרוא וכתוב בעברית, והמורה אמרה לי, שהיא מצליחה אף יותר מתלמידים שלא שהו מחוץ לגבולות הארץ מעולם... דפנה ורונית חזרו לבתי הספר שלהן, לכיתות המתאימות, היו תלמידות טובות והביאו ציונים גבוהים. גם שעורי הנגינה שלהן בפסנתר ובכינור נמשכו כסדרם. אורנה התחילה ללמוד נגינה על חליל צד, והתקדמה במהירות. אהבתי מאד את הנגינה המשותפת של הבנות עם גבי, ואת ההופעות שלהן איתנו כשגדלו, באירועים משפחתיים וחברתיים, וצירתי אותם.

ציירתי את הרביעיה שלי בפעולה

הרביעיה האהובה
שלי מצוירת בסגנון
"משחקי צבעים"

בדרך כלל הוזמנו בשבתות בצהריים לסעוד על שולחנם של הורי גבי. לפני הארוחה היו הבנות מנגנות, כל אחת בתורה, יצירה שהכינו מבעוד מועד. הייתה זו מסורת יפה, שדרבנה אותן להתאמן ולהתקדם. למחמאה מסבא קורט היה ערך רב.

אני ערכתי בביתנו מסיבות רבות לבני המשפחה המצומצמת והמורחבת: בחגים ובימי ההולדת של הבנות וגבי. מבצעים מיוחדים היו חגיגות ימי הולדת לבנות עם חבריהן לכיתה בבית הספר. מסיבה כזאת דורשת כושר אירגוני, וצריך לעניין ולשמח כשלושים ילדים במשך שעותיים. נגינת האקורדיון תמיד עשתה את המלאכה, וידעתי גם לנהל את המשחקים ולספר סיפורים. נוסף לכיבוד המוגש לילדים במהלך האירוע, יש לצייד כל ילד בשקית עם ממתקים והפתעה, בלכתו הביתה. זה היה ידוע שמסיבות יום ההולדת של בנותינו הן היפות ביותר. היום מקובל להזמין מפעיל למסיבות כאלה, אך אני ארגנתי הכל לבדי.

אחרי שהוריי חלו לקחתי על עצמי לארגן את מסיבות חנוכה המפוארות, לפי הדוגמא שהציגה אמי, וגם את סדר הפסח ערכנו גבי ואני בביתנו, למשפחה המורחבת.

השתדלנו לחשוף את הבנות לאמנות. כולן קיבלו שעורי בלט נוסף לשעורי הנגינה, ולקחנו אותן גם להצגות תיאטרון ולקונצרטים. הן היו חברות בתנועות נוער, כולל השתתפות בפעולות ויציאה למחנות.

חגיגת בת המצווה של דפנה נערכה לפני הנסיעה לפיטצבורג. הייתה זו חגיגה ביתית נחמדה, שבה בני המשפחה הוזמנו לקבלת פנים בין השעות 7-9 בערב, והחברים בין השעות 9-11. הוצאנו מהסלון את כל הרהיטים, למעט מספר כסאות למי שמתקשה לעמוד במסיבת קוקטייל, ולאורך הקירות הוצבו שולחנות עם מזנון עשיר. מסעדה ידועה בעיר הכינה את הכיבוד, והאווירה הייתה עליזה וחמימה. דפנה הייתה מאושרת.

חגיגת בת המצווה של דפנה

לרונית מלאו 12 כשהיינו בפיטצבורג, ולכן חגגנו לה את בת המצווה שנה מאוחר יותר, כשחזרנו לארץ, וזו הייתה בעצם מסיבת בר(ת) מצווה...

הפעם בחרנו לעשות זאת באולם קטן בעירנו, שהאווירה בו נעימה ומשפחתית, בעיקר לפי בקשת אבי. אמי הייתה אז אחרי הניתוח, אנחנו חזרנו אחרי שהייה בת שנה בחו"ל, והנסיבות התאימו למסיבה יותר גדולה מאשר בבית. בעלי המקום היו ידועים בטיב האוכל שהם מגישים, ובאמת הייתה מסיבה מוצלחת מאד.

לאורנה לא נערכה חגיגת בת מצווה, בגלל הנסיבות העגומות המתוארות בפרק הבא.

על השלט שקידם את פני האורחים הודבקה תמונת רונית התינוקת ונכתב: רונית כפי שנראתה לפני 12 שנה (בערך)

חגיגת בת המצווה של רונית

במועדון הספורט שלנו

בשנת 1975 נפתח ברחובות מועדון ספורט שהקמנו בכספנו, 700 משפחות. המועדון נרשם כאגודה עותומנית (ללא מטרת רווח) והוסיף הרבה לאיכות חיינו. הוא כלל בריכת שחיה יפה, מגרשי טניס, חדר כושר וחוגי התעמלות. הוא קיבל את השם: "מועדון רחובות לתרבות נופש וספורט".

אני שיפרתי את יכולת השחייה שלי, והקפדתי לשחות כמה פעמים בשבוע. מיד עם הקמת המועדון התחלתי ללמוד לשחק טניס, ואפילו נבחרתי להיות בוועד החוג, שותפה לניסוח התקנון לשימוש בשלושת המגרשים. בפיטצבורג שיחקתי קצת, עם ישראלים שהכרנו, אך עם חזרתנו סידרתי לי כבר ימים מסוימים ושעות קבועות לתחרויות יחידים וזוגות, עם שחקנים אחרים במועדון, גברים ונשים. המשחק הזה התאים לי מאד, בגלל האופי התחרותי שלי, היכולת האתלטית, והאינדיבידואליות שבו. שאבתי ממנו הנאה גדולה והיו לי הישגים רבים. בחוג הטניסאים נוצרה

אווירה חברתית יפה, ופעם בשבוע, ביום ראשון בערב, אחרי שסיימנו לשחק, ערכנו פיקניק על הדשא בין הבריכה למגרשי הטניס, כשכל שחקן מביא סלט או פשטידה, או פירות וכו'. אכלנו על מפה שנפרסה על הדשא, והיה גם יין! אני תמיד הבאתי סלט חסה גדול עם מלפפונים, עגבניות ובצל ירוק, ואת הרוטב המיוחד שלי הוספתי ברגע האחרון. סלט זה היה להיט, ואני מכינה אותו תמיד גם לאירועים משפחתיים וחברתיים.

בפיקניק היה אפשר לזהות בבירור את הקמצנים ואת הנדיבים. אלה האחרונים הביא מאכלים טעימים בכמות המתאימה לעשרים איש שהיינו, ואילו הקמצנים הביאו משהו לא מזוהה, בצלחת קטנטונת... מעניין שאלה היו בדיוק אותם האנשים שתמיד התחמקו מלהוציא את הכדורים שלהם למשחק, למרות שזה היה ברטציה.

שלוש הבנות קיבלו שעורי טניס, אבל רק אורנה התמידה, נעשתה טניסאית, והגיעה עד לחברות בנבחרת הנוער הארצית לגילה. היא התחרתה כמה פעמים בשנה בתחרויות גדולות, בארץ וגם בחו"ל. אני והיא השתתפנו בתחרות זוגות של אם ובת במסגרת "הכל נשאר במשפחה", ודורגנו כמה פעמים במקום שני או שלישי בארץ.

אני אלופת רחובות לנשים בשנת 1982

רק חלק מהגביעים

עם חברותיי הטניסאיות מרי, שלהבת ופט (משמאל)

עם אורנה, מקום שני בארץ בתחרות זוגות של אם ובת

בשנת 1982 זכיתי באליפות רחובות לנשים בטניס, ושנתיים אחריי הוכתרה גם אורנה בתואר זה.

שתינו היינו אלופות העיר בזוגות נשים, ואורנה גם בזוגות מעורבים.

היו אלה ימים יפים. **בנספחים** בעמוד 223 צילומים נוספים מאירועי הטניס.

הרגשתי צורך לעסוק גם בפעילות התנדבותית, והצטרפתי ל"איגוד נשים אקדמאיות". לקחתי על עצמי

לארגן קונצרטים קאמריים, שההכנסות מהם הופנו ליצירת מלגות לסטודנטיות נצרכות. המלגה הוגדלה

כאשר תרמתי ציור שלי להגרלה.

אורנה שולפת את הפתק הזוכה

הציור להגרלה באירוע לייצור מלגה

השתתפתי גם בתחרות בינלאומית ליצירת כרזה, המבטאת את רוח ארגון הנשים האקדמאיות.

התחרות נערכה בכנס עולמי בהלסינקי, ואני זכיתי במקום הראשון.

נושא הכרזה הוא "אנו עומדות יד ביד"

הכרזה בטכניקה של קולאז'

בנספחים בעמוד 224-225 עיתונות

על הזכיה.

היה לי חשוב לעזור בקליטת עלייה, ופתחתי את ביתי לאימוץ משפחות עולים מרוסיה. בכל גל עליה לקחתי תחת חסותי משפחה, עזרתי לה בהתאקלמותה בארץ בכל דבר ועניין, הזמנתי אותה אלינו בחגים, וצרפתי אותה לפגישות עם חברים במסיבות וטיולים. בנוסף לכך ארגנתי קונצרטים לנגנים עולים, לקדם את התערותם בארץ ושהקהל יכיר אותם. באירועים כאלה ההכנסות הופנו כמובן אליהם. שמחתי הייתה רבה כאשר מצאו מקומות עבודה טובים בשטחים המתאימים להם, והכנר שבחבורה התקבל לתזמורת קאמרית מקצועית ומצליחה מאד.

אימוץ בשנות התשעים של גאלה ומיכאל (מימין) ובלה וניקולאי

אימוץ בשנת 1972 של משפחת זיגלבוים

כשהבנות התקדמו בנגינה, העברנו אותן ללמוד אצל מורים טובים יותר בתל אביב, ולא נרתענו מעול הנסיעות ומהמחירים הגבוהים שהיו כרוכים בכך. על חינוך ופיתוח הכישרונות לא חסכנו אף פעם. ברחובות הייתה אז תזמורת חובבים טובה, ורונית ניגנה בה. דפנה הוזמנה להיות סולנית של התזמורת בקונצרט לפסנתר של באך, וקצרה שבחים רבים.

השקעתי הרבה מזמני ב"קריירה" של אורנה בטניס. עד גיל 16 היא הייתה בנבחרת הארצית של בנות בגילה, ושלוש פעמים בשבוע הסעתי אותה למרכז הטניס ברמת השרון לאימונים. כמה פעמים בשנה, בתקופת החופשים מבית הספר, התקיימו תחרויות ארציות, בכל יום שלב נוסף, והדבר היה כרוך בנסיעות רבות למרכזי טניס בכל הארץ: ירושלים, חיפה, אשקלון ועוד. מאחורי כל ילד מצליח בתחום כלשהו עומדים הורים, המוכנים להתמסר לטיפול כשרונם. כמה פעמים התחרתה אורנה בחו"ל עם נבחרת הבנות.

בשנתיים האחרונות ללימודי התיכון, כשהתחילו בחינות הבגרות, אורנה פרשה מהטניס, כדי להשקיע בלימודים ולהשיג ציונים גבוהים, הדרושים לקבלה ללימודים אוניברסיטאיים.

דפנה התמסרה לנגינה בפסנתר בשנות לימודיה בתיכון, וחשבה על לימודים באקדמיה למוסיקה בתל אביב. אפשרנו לה ללמוד סולפג' באופן פרטי, כי גם זה היה דרוש לבחינות הכניסה לאקדמיה, בנוסף לנגינה בפני ועדת הקבלה. היא עברה את הבחינות בהצלחה, אך היה עליה להתגייס לצה"ל תחילה, לשרות חובה. הטירונות נערכה בחורף גשום מאד וקר במיוחד, ומים חדרו לאוהל הלינה בלילה, גם למיטות, אך דפנה עמדה בכבוד בקשיים ויכלה להם.

תפקידה בצבא היה מאבחנת פסיכוכנית, תפקיד חשוב לכל הדעות. דרכו הכירה את ישראל השנייה והשלישית, שונה מאד מהחממה שבה גדלה. אולי זו אחת הסיבות שבצבא שינתה את דעתה בקשר להמשך לימודיה, ופנתה ללימודי משפטים במקום מוסיקה.

דפנה בטירונות עם חברותיה לאוהל

מסדר הסיום של הטירונות

פרק יח

הפרידות העצובות מההורים

חודשיים לאחר התערוכה "החיים כמשחק" הלך אבי לעולמו. אבא נפטר בשנתו ב- יח בחשון תשמ"ב, 1981. למרות שבמשך למעלה מעשור ידענו על מחלת הלב שלו, פטירתו הפתאומית הכתה אותנו בהלם. ערב קודם, היה זה במוצאי שבת, גבי ואני ביקרנו אותו בביתו, והוא הרגיש טוב, אחרי כמה ימים פחות טובים. היה לו מצב רוח מרומם, ואני אף נתתי לו רשימת קניות קטנה עבורי, כי קיבל מגבי אישור לצאת לעיר לסידורים, דבר שאהב לעשות. באמצע הלילה טילפנה אמי אלינו באמרה, שאבי איבד את ההכרה. גבי הגיע אליו במהירות, אך כל שנשאר לו לעשות היה לקבוע את מותו.

ימים עצובים באו.

ההלוויה הייתה רבת משתתפים, כראוי לאדם כה אהוב ומערך כמו שהיה אבא. זרים רבים הונחו על קברו, ומשטרת ישראל פרסמה בעיתונות הודעה הכוללת הבעת צער ותנחומים למשפחה.

אמא הייתה מאד מדוכאה, ואני לקחתי אותה אלי, לשמור עליה ולחזקה. היא ואבא הלכו יד ביד למעלה מחמישים שנה, הייתה ביניהם אהבה גדולה ומסירות נפש אחד לשני.

ה"שבעה" התקיימה בביתנו. גם אחיי שבתאי וחיים נשארו ללון אצלנו כל השבוע, ולבקשת אמא הלכו בבקרים לבית הכנסת של אבא, להתפלל לעילוי נשמתו. הקהל שהגיע לנחמנו היה עצום ורב. לכל אחד מאיתנו היו מעגלים גדולים של חברים וידידים, וכולם באו, בנוסף לבני המשפחה המורחבת. שבתאי וחיים היו עדיין קצינים גבוהים בצה"ל, וכך הגיעו לובשי מדים רבים לשבעה במשך כל שעות היום. באו גם שופטים ועורכי דין, כי שבתאי שירת אז בפרקליטות הצבאית. מהבוקר עד הערב היינו מוקפים במבקרים, וזאת היא מהות "השבעה", להקל על בני המשפחה באבלם, ולא להשאירם לבד, לשקוע בצערם.

אנו כמובן היינו אסירי תודה לכל מנחמינו, אבל השבוע הזה היה הכי קשה בחיי. ביום השביעי עלינו לקברו של אבא, וראינו שזרי הפרחים הרבים שהונחו על קברו ביום ההלוויה, היו רעננים, כאילו זה עתה נקטפו, כי כל אותו שבוע ירד גשם שהשקה אותם. ביום השביעי זרחה השמש לקראת עלייתנו, והחלה התקופה של "אחרי מות". אחיי חזרו לבתיהם ואמא נשארה לגור אצלי. מכיוון שאבי לא השאיר צוואה, אחיי ואני מיד וויתרנו על חלקנו בירושה לטובת אמא, וחתמנו בבנק על הטופס המתאים (בהעדר צוואה יורשת האלמנה חצי מהעניזבון, והילדים מקבלים את החצי השני בחלקים שווים). התחלנו לחפש דירה שתתאים לנו לחיים משותפים איתה, עם אגף פרטי משלה, אך לא נותר די זמן לחיפושים.

אמא פשוט איבדה את הרצון לחיות, והדבר התבטא גם בהידרדרות בריאותה. היא הייתה כל כך קשורה לאבא ורצתה להצטרף אליו. בלילה האחרון לחייה, לפני ערב שבועות בשנת 1982, ישבתי לידה והיא אמרה לי שאבא מחכה לה. כמובן שדחיתי את הרעיון הזה, ודרשתי ממנה לא לחשוב כך. כשנתנה לי דמי חג עבור הנכדות, בקשתי שתיתן להן בעצמה למחרת. ואז אמרה לי את המשפט הבא: "מחר אולי כבר לא אהיה פה". למרות שעשרות שנים חלפו מאז, המשפט הזה מלווה אותי כל הזמן, וכל פעם שאני שומעת את מילות השיר "כמו צמח בר" של רחל שפירא:

מחר אני אהיה כה רחוקה,
אל תחפשו אותי...
הזמן ישקיט הכל
אני הולכת לדרכי...

אני מתרגשת מאד וחוזרת לערב ההוא. למחרת נפטרה אמי, ששה חודשים לאחר שאלוף נעוריה הלך לעולמו. בכל פעם שאבי לא הרגיש טוב בשנותיו האחרונות, הוא חזר וביקש מאיתנו שבבוא יומו, נקנה את חלקת האדמה ליד קברו, עבור רעייתו האהובה, אמא שלנו. כמובן שעשינו זאת, וכך הורינו נחים מנוחת עולמים זה לצד זה. את השיר "מתיי" של רחל אני מקריאה לעיתים באזכרות להם:

מתיי
הם בלבד נותרו לי
רק בהם בלבד לא ינעץ המוות סכיני החד
במפנה הדרך, בערוב היום,
יקיפוני חרש, ילווני דום.
ברית אמת היא לנו, קשר לא נפרד
רק אשר אבד לי, קנייני לעד.

כל שנה אחיי ואני ובני ביתנו מקיימים יחד שתי אזכרות: האחת ב-יח בחשוון או ביום ששי הקרוב ביותר אליו, והשניה בערב שבועות. הפרש של חצי שנה קיים בין שני התאריכים הללו, ממש כמו בין ראש השנה וחג הפסח שנחגגו בבית הורינו ברוב פאר והדר. נפגשים בבית הקברות ליד המצבות ואחר כך בבית, לארוחה והעלאת זיכרונות. בעשרים וחמש השנים הראשונות לאחר פטירת הורינו, אני לקחתי על עצמי את כל הכרוך באירגון האזכרות. הזמנת החזן, הקראת דברים שחיברתי לכל אזכרה בנפרד, ניקוי המצבות, קישוטן בפרחים, ואירוח כל המשפחה בביתי לסעודה ומפגש של איחוד וקרוב לבבות, ברוח מורשת אמא ואבא.

אחרי חמישים אזכרות (שתיים בכל אחת מעשרים וחמש השנים שחלפו) העברתי את השרביט לאחיי: האירוח באזכרה לאבא בנובמבר היה אצל שבתאי, וחיים אירח את המשפחה בערב שבועות, אחרי האזכרה של אמא בבית הקברות. כל אחד מהם אירח מספר חד ספרתי של פעמים, אך הם התבגרו ומצב בריאותם איננו תקין. אני זאת שמספרת לנכדים ולנינים על הורינו, מייסדי השושלת, על פועלם ואופיים, כי הם היו אנשי מופת, ונתנו דוגמא אישית בהתנהגותם. לאחרונה עבר האירוח לאורנה, הנכדה האהובה, ביוזמתה לשחרר את הדודים שבתאי וחיים מכל מחויבות בטיפול באזכרות.

במשך שלוש שנים לאחר מות הוריי לא ציירתי. יבש מעיין היצירה. אני חייבת שרעיונות ילהיבו אותי להעלותם על בד הציור, וכאלה לא הגיעו. הייתי באבל על איבוד שני הורים בתקופה של חצי שנה, כי הקשר בינינו היה מאד חזק.

ואז חזרה המוזה. אני אצייר את זיכרונותי מילדות ועד הלום. הייתה לי אם יפהייה ואב גיבור חיל, פרש אמיץ הבנוי לתלפיות, ונופי ילדות נהדרים, ואירועים משפחתיים, וחפצים נוסטלגיים. שמחת היצירה חזרה אלי מתוך העצב. המראות והדמויות דחקו בי לתת להם לפרוץ החוצה ולהתממש על בד הציור.

פרופיל מושלם לאמי

תמונת האירוסין של הוריי

אבי הפרש

התחלתי לעשות רישומים על ניר, לעבור לבדים בגדלים שונים, ולעבוד במרץ בצבעי שמן. כך נולדה התערוכה "זיכרונות", שהוצגה בשנת 1989 באודיטוריום של הפקולטה לחקלאות ברחובות. דיווח בעיתון "הארץ" בעמוד 226 **בנספחים**. דף התערוכה **בנספחים** בעמוד 227.

קונצרט משפחתי בפתיחה

עם נותן החסות לתערוכה
יחזקאל הרמלך

תמונות בתערוכה

למבואה של האודיטוריום עלו בגרם
מדרגות הדור, והחלל בו הוצגו התמונות
היה רחב ידיים עם קירות אבן, ועץ,
מאד חגיגי.

הקיר המרכזי בתערוכה

התערוכה זכתה להד תקשורתי עצום: ברדיו, ובעיתונות. מבקרים רבים פקדו אותה, זו הייתה הנצחה ראווה להורים היקרים, ואני ממשיכה אותה גם בספרים שאני כותבת, ובסרט שהופק על המשפחה. פרטים על הסרט בסוף הפרק.

כמו כן אני מרצה בבתי ספר ובמוסדות שונים, מוסרת חומר תיעודי לארכיון רחובות, והצבתי לוחות זיכרון גדולים לאבא במשטרת רחובות ובמשטרת ראש פינה, עם תיעוד בצילומים. אני מפרסמת בעיתונות מאמרים, ובספר על משטרת ישראל לדורותיה, נכתב על אבא, הקצין שלמה זיולד, גם מהמסמכים והתמונות ששלחתי למחברים במחלקת ההיסטוריה של המשטרה. **בנספחים** כתבה לדוגמא על אבא בביטאון על"ה בעמוד 228.

את ההכנסות מהתערוכה "זיכרונות" תרמתי ל"מרכז הרפואי אסף הרופא", בו טופלו הוריי וגם הורי גבי במסירות גדולה בשנותיהם האחרונות. בבית החולים הוצב שלט לזיכרם כפי שנהוג לגבי תורמים:

על תרומה זו נרשמנו אני וגבי ובני ביתנו בספר הזהב של הקרן הקיימת. התעודה נמסרה לי בטקס חגיגי.

מסירת התעודה בטקס רב משתתפים

תעודת הרשמה של משפחת לוינסון בספר הזהב

בשנת 1983 בא' ניסון, הלך לעולמו אבא של גבי. הוא סבל במשך שנים ארוכות מקשיי נשימה כרוניים, ולמרות זאת לא ויתר על עישון סיגרים עבים וארוכים, שהעשן שלהם סמך וכבד.

בחורף האחרון לחייו הצטנן ונזקק לבלון חמצן באופן קבוע לתמיכה בנשימתו. כרופא, הוא היה מודע למצבו, אך לא רצה להתאשפז בבית חולים, אלא למות בביתו. בביקורי האחרון אצלו, כששכב על מיטת חוליו, אמר לי בעצב, שטוב לו לאדם שאיננו יודע כי קיצו קרוב. הבנתי שכוונתו הייתה, שזה בניגוד אליו, כי הוא יודע.

כשפניתי ללכת, באחלי לו החלמה מהירה, הוא הפריח לי נשיקה באוויר, וכך נפרד מעליי. תמיד הרגשתי שהתייחס אלי כאל בת. הוא היה אדם קשוח כלפי חוץ, אך רך בפנימיותו, אפילו סנטימנטלי.

במשך שנים רבות אחרי לכתו, ממש עד עצם היום הזה, אנו פוגשים אנשים שטופלו אצלו ומדברים בשבחיו. הוא היה רופא מעולה, והוכתר בתואר "יקיר רחובות". תרומתו לחיי המוסיקה בעירנו הייתה אף היא נכבדה, כפי שמסופר בכתבה **בנספחים** בעיתון "כיוון חדש" - הרופא הפסנתרן בעמוד 229.

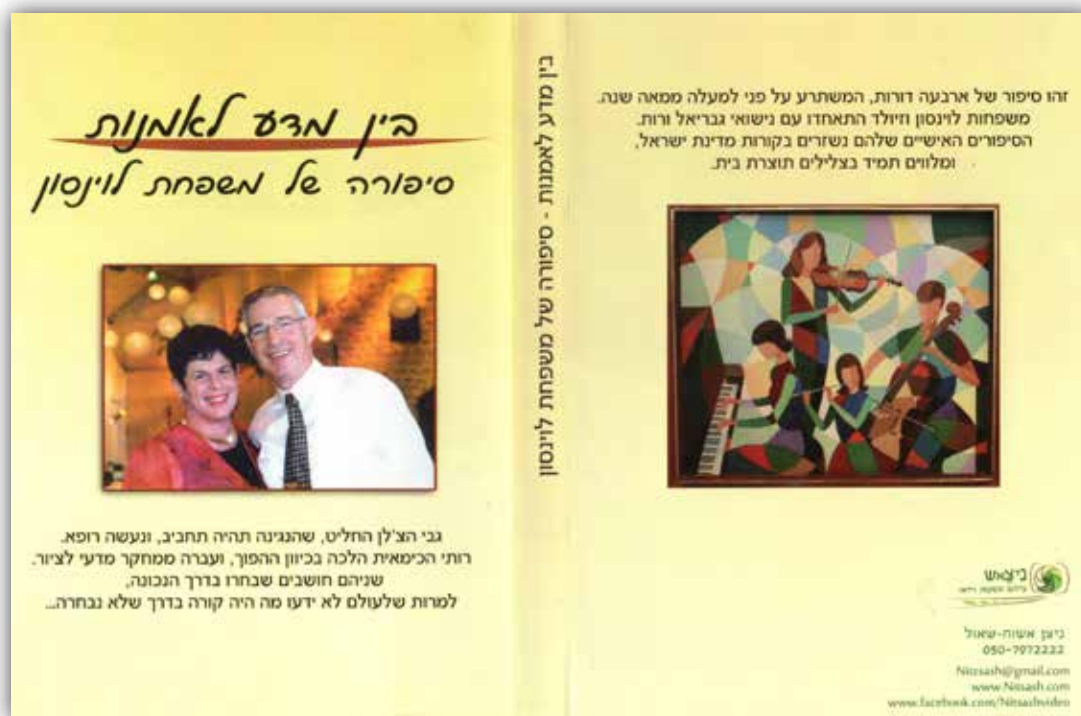
רעייתו, חמותי עליזה, האריכה לחיות שש שנים אחריו. בשנת אלמנותה הראשונה דרשה להישאר בבית הגדול לבדה, כאשר היא שוקדת על נקיונו בסיוע עוזרת במשרה מלאה. גבי ביקר אותה יום יום בשעות הערב, ולארוחות ליל שבת וחגים תמיד הבאנו אותה אלינו. התקנו אזעקה לביתה נגד פורצים וגנבים, וציידנו אותה בתליון עם כפתור למצוקה. היו לה תמיד רגליים חלשות, וכאשר נפלה ושרה את מפרק הירך, לא ענדה על צווארה את התליון. לעת ערב מצא אותה גבי יושבת על הרצפה מבלי יכולת לקום ולהזעיק עזרה. הוא נשא אותה על כפיו למכונית, והעבירה ישר לבית החולים. לאחר ניתוח היא חזרה ללכת, אך רק בעזרת הליכון. אז הסכימה לעבור לדיור מוגן ברמה גבוהה ברחובות, ואנו יכולנו להיות רגועים שהיא נמצאת בהשגחה מתמדת, ויש לה גם חיים חברתיים. גבי המשיך לבקר אותה כל יום (!) וגם אני והבנות הצטרפנו אליו לעיתים קרובות.

בתחילה אני עוד הסעתי אותה למספרה או למניקור-פדיקור, אבל בהמשך, כשנחלשה, הגיעו נותנות השירותים האלה לטפל בה בבית האבות.

בשבתות ובחגים היא הזמנה אלינו - הענקנו לה אהבה ותשומת לב עד יומה האחרון.

ב- 31 ליולי 1989, נפטרה חמותי עליזה מגידול במוח, שהיה בלתי ניתן להסרה בניתוח. היא לא סבלה, וגם שמרה במשך שנות אלמנותה על מוראל גבוה. היה לה אופי נוח, והיא הייתה תמיד עליזה, כשמה.

עטיפת תקליטור הסרט הראשון, שהופק בשנת 2015. שמו: משפחת לוינסון בין מדע לאמנות

ניתן לצפות בסרט בהקלדת שמו ביוטיוב או דרך לינק הקישור ליוטיוב:

<http://youtu.be/ltzpb2p-gqM>

פרק יט

החיים ממשיכים ודברים טובים קורים *After the Rain Comes the Rainbow Again*

בת הדודה של גבי, ביאטריס גרייסון מבוסטון, שלחה אלי, לאחר מות אבי, איגרת תנחומים עם המילים הללו:

After the rain comes the rainbow again

(תרגום מאנגלית: אחרי הגשם מופיעה שוב הקשת). במעטפה הייתה גם מדבקה שקופה לחלון, עם הדפסה של קשת צבעונית עליה. הדבקתי אותה לחלון המטבח, מעל השיש, והיא נשארה שם במשך שנים. כשחזרתי לצייר לאחר שלוש שנות הפסקה, שילבתי את המדבקה הזאת בציור הבא:

במשך שבע שנים הראשונות, מאז שחזרנו מפיטצבורג, לא עזבנו את רחובות אפילו ללילה אחד, כי טיפלנו בהורים החולים, וסעדנו אותם לעת זיקנתם. בתקופה בה אמא של גבי, שנשארה לנו האחרונה מבין ההורים, התגוררה כבר בבית האבות, וידענו שהיא מוגנת ושומרים עליה, הרשינו לעצמנו לנסוע לטיול בן שלושה שבועות לסקנדינביה, ושנה אחר כך למיני שבתון בארה"ב. היא גם עודדה אותנו לעשות זאת, כי ראתה את המסירות שלנו במשך כל אותו זמן, וחשבה שמגיע לנו להתאורר.

היום לא הייתי נוסעת לטיול בארצות האנטי ישראליות האלה, נורבגיה ושבדיה, אך אז היה המצב הפוליטי שונה, והטיול לשתי הארצות האלה, בתוספת דנמרק ופריס ל"קינוח", היה אחד הטיולים היפים ביותר שעשינו.

בדרך כלל איננו נוסעים בטיולים מאורגנים, אלא קובעים בעצמנו את המסלול ומעדיפים להיות עצמאיים. בטיול לסקנדינביה החלטנו להצטרף לטיול מאורגן, אך לא כזה שיוצא מישראל. לבלות בחברת ישראלים, אפילו בחו"ל, זה כמו להישאר בארץ... בחרנו בחברת טיולים נורבגית בעלת מוניטין, טסנו לאוסלו (אז עוד לא נלווה לשם זה הטעם המר של ההסכם האסוני) ושם התחלנו את הטיול בחברת אנשים שהתקבצו ממדינות רבות. כך היה לטיול ערך מוסף של היכרות עם אנשים מארצות אחרות, וזה מעניין.

בשוק הדגים בברגן, נורבגיה, מוכרים כריכי סלמון נהדרים

אני משקיפה על ברגן מראש ההר

נוף יפה בשבדיה

לא אשכח את המשפחה היפנית, הורים עם שלושה ילדים בגילים חד-ספרתיים, שהתנהגו בצורה מופתית. הם תמיד דייקו ושמרו על לוחות הזמנים, והיו מנומסים להפליא. לדוגמא, ליד אחת העצירות של האוטובוס היה קיוסק גלידה, והילדים האריכו בבחירת טעמי הגלידה שהעמיסו על גביעיהם. ההוראה לחזור לאוטובוס ניתנה כשהם רק התחילו בליקוקים, אבל חל איסור להיכנס לאוטובוס המפואר, בעל המושבים המרופדים, עם הגלידה. לפי הוראת ההורים הם ניגשו לפח האשפה הציבורי הקרוב, והשליכו לתוכו את הגביעים המלאים. קשה לי לתאר משפחה ישראלית שהייתה מתנהגת כך, החל בהורים שבוודאי היו מפצירים במדריך להמתין קמעא עד שהחמודים יסיימו ללקק את הגלידה, וכלה בילדים שהיו מוחים בקולניות על העונג שנגזל מהם...

במהלך הטיול קשרנו קשרי ידידות עם זוג מסן דייגו שבארה"ב, וכמה שנים מאוחר יותר התארחנו בביתם. גם הם ביקרו אותנו בישראל.

התעלות רוחנית הייתה לשמוע את מוסיקת "הבוקר" מתוך היצירה "פר גינט" של המלחין הלאומי אדוארד גריג, תוך כדי נסיעה בשעה מוקדמת באוויר הצלול של הפיורד המקסים. חוויה בלתי נשכחת. גם עכשיו, בכותבי שורות אלה, מתנגנת בראשי המנגינה, ואני רואה בעיני רוחי את הנוף שהיה ההשראה לחיבורה.

דפנה סיימה את שירותה הצבאי, והחלה בלימודיה בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים. תוך זמן קצר הכירה סטודנט באותה פקולטה בשם איל זמיר, והאהבה ביניהם פרחה.

הרמת כוסית עם שושנה זמיר

שניהם היו תלמידים מצטיינים ועטורי פרסים, ושמחנו מאד שהחליטו להינשא. המפגש בין ההורים משני הצדדים הניב ידידות מופלאה בינינו. האב מיכאל היה אדם שקט וממעט בדיבור, אך האם שושנה הייתה בעלת כושר ביטוי מרשים, ואשה חכמה מאד. ראיתי אותה בתוכנית טלוויזיה פוליטית עוד לפני שהכרתי אותה, והיא הרשימה אותי מאד בביקורת שמתחה על דברים במדינה, הראויים לגינוי ולתיקון. הורי איל גרו במושב "היובג" בעמק יזרעאל, והתפרנסו מתנובת החלב של רפת גדולה ומודרנית.

החתונה נערכה באוקטובר 1984, תחת כיפת השמים, על הדשא של מועדון "הקנטרי קלאב" בראשון לציון. הרב שמואל אבידור הכהן, שערך את החופה, היה מתקדם בהשקפותיו, והתיר גם לשתי חברות של דפנה להחזיק את מוטות החופה. הוא ניהל את הטקס בצורה חדשנית ומקורית, שדיברה אל ליבם של דתיים ושאינם שומרי מסורת כאחד. הרב הזה היה בעל אישיות מיוחדת במינה: אשתו אריאנה הרן הייתה משוררת חילונית, והם התגוררו בקיבוץ קבוצת שילר. שיחקתי איתה ברידג' במועדון, והיא סיפרה לי איך זה להיות נשואה לרב סובלני בדעותיו, בקיבוץ שאינו שומר שבת. הוא היה צמחוני ולכן לא סבל מהאוכל הלא כשר בקיבוץ. שמואל אבידור הכהן הגיש במשך שנים רבות בטלוויזיה את פרשת השבוע, ופרשנותו הייתה מרתקת. חשוב לציין שהתכנית שודרה בליל שבת, והוא אפילו לא רצה שייכתב המשפט "צולם ביום חול". שאיפתו הייתה לאחד בין הפלגים השונים בעם, והוא סיים תמיד את תכניתו במילים "שבת שלום". דתיים אינם נוהגים לצפות בטלוויזיה בשבת, ולמבקרו אמר בחכמה, שאם החילוניים צופים בה, לפחות שייספגו קצת יהדות.

דפנה ואיל צועדים מהחופה לחיים משותפים

אמא של גבי השתתפה בחתונת נכדתה הבכורה, היחידה מדור הסבים. ראוי לציין שגבי ואני חגגנו באותו חודש את חתונת הכסף שלנו (25 שנה לנישואינו) כך שהשמחה הייתה רבה.

איל היה עדיין בצבא כשהתחתן, ולכן הוא ודפנה בילו ירח דבש מקוצר בן שבוע במועדון הים התיכון בארץ, ורק אחרי שהשתחרר, אנו מימנו להם ירח דבש בחו"ל.

מחותנתי שושנה זמיר ואני שוחחנו בטלפון לפחות פעם בשבוע, השיחות היו ארוכות, והקיפו נושאים רבים. מחוץ לניתוח המתרחש במדינה ודיווח על מה שקורה במשפחה, היא סיפרה לי על חייה בפולניה בזמן המלחמה, וכיצד הסתתרה מפני הנאצים מבקשי נפשה. חלק מהדברים העליתי על הכתב, בסיפור "אלזה" הנמצא בנספחים בעמוד 230.

סדר פסח נחוג תמיד אצלנו, ושושנה הביאה גפילטה פיש שהכינה בעצמה - רק הגפילטה פיש של אמי התחרה איתו בטעם הנהדר. נוסף לכך, היא הפכה את ביתנו באותו ליל חג לגן פורח: בטנדר המשפחתי הובאו דליים עם עשרות זרי פרחים ממשתלות המושב, ואני גייסתי את כל האגרטלים הרבים שברשותי להכיל אותם, ולהציבם בכל מקום מתאים. הפרחים היו באיכות גבוהה, מיועדים על ידי מגדליהם גם ליצוא, והחזיקו מעמד זמן רב. האהבה של שושנה לפרחים הייתה מעל ומעבר ליחס של האדם הרגיל אליהם. אחד התענוגות הגדולים שלה, היה לטפח את גינתה הגדולה שבחזית ביתה במושב. היא נהנתה לשבת בסלון, מול החלון הגדול הצופה אל הכביש שמעבר לגינה הפורחת, ולראות איך הנהגים מאטים את נסיעתם, ואפילו עוצרים, כדי לצפות בערוגות הפרחים המרהיבות שטיפחה.

בשנת 1986 גבי קיבל חופשה בתשלום בת שלושה חודשים, כדי לבקר בכמה יחידות לטיפול נמרץ בבתי חולים בקנדה ובארה"ב, ולעקוב אחרי החידושים במקצוע. הצטרפתי אליו למסע המעניין הזה, בו שולבו גם טיולים, ביקורים נוסטלגיים בבתיים שגרנו בהם בעבר, ופגישות עם ידידים מהימים היפים ההם.

זזה הבית בפיטסבורג

הבית בו גרנו בבוסטון 20 שנה קודם

בספר האוטוביוגרפי של גבי מתואר המיני שבתון הזה בפרוט רב בפרק כד, ולכן לא אחזור על הדברים, ורק אומר שהיה זה מסע נהדר ומוצלח מכל הבחינות. בטורונטו קנדה אירח אותנו בביתו המפואר למשך שבוע, רופא טיפול נמרץ יהודי בשם ארני אברמן, שלא הכרנו קודם, ואשתו ג'ניס ערכה לי סיורים באתרים חשובים בעיר, כשגבי היה עסוק בבית החולים. בערבים הם הזמינו אותנו להצגות ולמסעדות, ממש פרשו שטיח אדום לרגלינו. ג'ניס גם הצטרפה למפגש עם חברתי ללימודים באוניברסיטה ולעבודה במכון ויצמן, חנה ורון, שהשתתפה בכנס מדעי בטורונטו באותו שבוע.

ג'ניס יושבת ביני לבין חנה ורון

הנדיבות שהרעיפו עלינו בני הזוג אברמן היא חוויה שאין שוכחים. לדעתי הם בטאו בכך את אהבתם למדינת ישראל ואלינו כתושביה.

ואכן, מי שגר בארץ שומר עליה! כך גם בנותינו שהשרות הצבאי שלהן היה משמעותי:

רונית בטירונות עם חברותיה

ביקור הורים בבסיס האימונים

רונית שירתה בצה"ל כתצפיתנית בחיל האוויר, ואורנה הייתה בשירותה הצבאי מאבחנת מחקר במדור פסיכולוגיה.

אורנה בקורס
המאבחנות

המקצוע שרונית בחרה ללמוד באוניברסיטה היה פסיכולוגיה. במהלך לימודיה הכירה על רקע עיסוקה במוסיקה ונגינת הכינור שלה, את הסטודנט לפיזיקה איל מלכין, שהפליא לנגן בצ'לו ופסנתר. שניהם ניגנו בתזמורת האוניברסיטה. הזוג נישא בשנת 1988, ברחבה יפה מעוטרת עצים גבוהים, במכון ויצמן, לא רחוק מביתו של הנשיא הראשון, שעל שמו נקרא המכון. רק למדענים בכירים ניתנה האפשרות לחגוג במקום מיוחד זה, תחת כיפת השמים, ולנו עמדה הזכות של אבי החתן, פרופסור שמואל מלכין, שעבד במכון ויצמן. אם החתן, נאוה, ואני טרחנו הרבה על ארגון האירוע, כי למרות יופיה של הרחבה, שהייתה ליד האמפיאטרון, היא לא הייתה מקום מוסדר לקיום חתונה, שבעליו דואג לכל פרט. אני שכרתי ממשלה עשרות עציצים עם שתילי עצים בגובה מתאים, שפוזרו בין השולחנות, כך שהמקום נראה כגן פורח.

אמא ואבא
מובילים את
רונית לחופה

הרב שמואל אבידור הכהן ערך גם הפעם את טקס הנישואין, בדרכו המקורית והמרגשת.

מה שהיה מיוחד בחתונה זו - נגינת מוסיקה קאמרית.

חבריו הנגנים של איל (מרביעיית המיתרים הצה"לית) הגישו קונצרט קלאסי קצר, והחתן עצמו ניגן בצ'לו יצירה לארבעה צ'לים, בשיתוף עם שלוש מנגנות צעירות בכלי היפה הזה.

אחרי הקונצרט היו הריקודים, ובתום החגיגה שתי המשפחות שאך זה התאחדו, נפגשו בביתנו למסיבת After Party עם הרבה שמפניה, המשקה האהוב עלי.

היה מקובל אז להביא לחתונה בעיקר מתנות עטופות יפה ולא המחאות, כפי שמתואר בכתבה **בנספחים** בעמוד 235 בשם "מתנות קטנות".

עד שהזוג הצעיר חזר מירח הדבש בחו"ל, שאנחנו מימנו כמובן, תפסה ערימת המתנות שלהן חלל נכבד בביתנו. סבתא עליזה השתתפה גם היא בחתונה זו, וכמה חודשים אחריה הלכה לעולמה.

מחיר אדיר לסלסלת פירות

בסוף שנת 1989 נסענו למזרח הרחוק. לגבי היה כנס עולמי של רפואת טיפול נמרץ בקיוטו, ולביקור ביפן הוספנו עוד ארבע ארצות. אירגנו את מסלול הטיול עם עוד זוג, רופא מתל אביב שהוזמן לכנס, ד"ר חזם ורעייתו שושנה, ואיתם חלקנו את כל החוויות. תחילה טסנו לבירה טוקיו, למלון נפלא בלב העיר, וסיירנו בה כמה ימים. יפן הייתה אז בשיא פריחתה הכלכלית, עושרה ניכר בכל שטח. והמחירים היו יקרים מאד. הסיבה לדבר היא, שליפן אין הרבה אדמות חקלאיות, וגם הבשר מיובא ויקר, בהיעדר אדמות מרעה.

אבל כדי לטפח את התיירות, נמצאו חנויות מסוימות עם מחירים סבירים בפיקוח ממשלתי, בעיקר למזכרות כמו קימונו, או חפצים ודברי אמנות המאפיינים את יפן. גם מסעדות עממיות נמצאו שם, כשהמאכלים מפוסלים בחלונות הראווה, לטובת מי שאינו דובר יפנית... מצביעים על המנה הרצויה, ומקבלים את הדבר האמיתי שנראה תואם לגמרי את בן דמותו מפלסטיק.

שלטים באנגלית כמעט ולא היו ברחובות וברכבת התחתית, אך במקרה הצורך, פנייה לכל בחור או בחורה שנראו כסטודנטים, לרוב מרכיבי משקפיים, נענתה ברצון עז לעזור ולדבר איתנו התיירים, כדי לשפר את השפה האנגלית.

מבנה בטון קטנטן, גליל דמוי פיל-בוקס, הוא תחנת המשטרה בצילום. גודלה ממחיש שרמת הפשיעה נמוכה.

המשטרה בפיל-בוקס

התרשמתי מאד מהנקיון ביפן בכל מקום, בשטחים הציבוריים והפרטיים, בבתים ומחוץ להם. שטפתי פעם את ידי בשרותי המלון שלנו בטוקיו, כשהמנקה נכנסה עם עגלת חומרי הניקוי שלה. היו שם כמה כוורים, מבהיקים בלובנס ללא רבב, והברזים נוצצים. למרות זאת המנקה הסתערה עליהם, שפשפה ומרקה אותם באופן יסודי במשך דקות ארוכות...

גם הדייקנות ביפן היא קיצונית, וזה הולך כנראה יד ביד עם רמת הנקיון האובססיבית. נראה לי שאנשים החיים כך הם מאד לחוצים, ובאמת היפנים אינם מחייכים הרבה.

אני אהבתי את האוכל היפני, ואפילו רכשתי מיומנות בשימוש במקלות אכילה מעץ, (צ'ופ סטיקס). אהבתי גם את האיסור לתת תשר (טיפ) למלצרים או לכל מי שמשרת אותך, כי זה נחשב לעלבון ביפן.

מטוקיו לקיוטו הצטרפנו לטיול מאורגן יפה ומעניין, בנופים ומקומות מיוחדים.

ליפן אין כותל מערבי, אז במקדשים נכתבות הבקשות על לוחות עץ קטנים, הנראים בצילום.

לוחות עץ קטנים
במקדשים כמו
פתקים בכותל
המערבי אצלנו

בקיוטו גבי היה עסוק בהרצאות, כמו יתר משתתפי הכנס, ולבני הזוג המלווים (כמוני) הכינו המארגנים תוכנית מעניינת בכל יום. כך למדתי סידור פרחים יפני (איקבנה) וסיירת במפעל לייצור יין הסאקי מאורז (טעים מאד, שותים אותו מחומם). המפעל לייצור בירה שבקרנו בו, היה כמעט ריק מפועלים, כי כל העבודה נעשתה באופן אוטומטי ע"י מכונות.

בסעודות הוגש אוכל יפני (שאני אכלתי) ואוכל מערבי (שגבי אכל) בשפע ובהידור רב.

קיוטו, הבירה העתיקה של יפן, היא עיר מסורתית הרבה יותר מטוקיו, ואפשר היה לראות בה נשים לבושות בקימונו גם בחיי יום יום ברחוב. במסיבת גן שהוזמנו אליה, לטקס שתית התה המסורתית, נשות הרופאים היפנים הופיעו עטויות בקימונו יפהפה. ליד המלון שלנו היה ארמון השוגון, שעליו נכתב הספר

המפורסם. כמובן שסיירנו בו. למקדש היפה ביותר בעיר עלינו במדרגות רבות, וממנו נראתה כל קיוטו כמו על כף היד. היא הייתה בעבר עיר הבירה של יפן.

נראינו כחגבים ליד הבודהה הענק

שער מרשים בכניסה למקדש אסקוה

לא אשכח את ארוחת הערב המפוארת שנערכה בסיום הכנס. המארחים יצאו מגדרם להרשים את האורחים, והצליחו בכך. ליד כל שולחן עגול ישבו עשרה סועדים, ומלצר מיוחד שרת רק אותם. כל צלחת עוטרה בכמה כוסות והרבה סכו"ם, בהתאם למספר המנות והמשקאות שהוגשו לנו. האוכל היה נפלא, תזמורת הנעימה בנגינת מוסיקת רקע מערבית, ובסיום הארוחה היו גם ריקודים. פגשנו על רחבת הריקודים זוג שהכרנו בפיטצבורג, רופא שוויצרי ורעייתו, שסיפור היכרותם הוא כה מיוחד ודרמתי, עד ששיבצתי גם אותו בכתבה לעיתון "כיוון חדש" המופיעה **בנספחים** בשם "מי מאמין בגורל?" בעמוד 216.

ביפן ערכנו טיולים לערים נוספות וסביבותיהן: בנארה, עוד עיר בירה עתיקה, ראינו **איילות מטיילות** חופשי בין האנשים, ונחשבות למקודשות, בדומה לפרות בהודו. היפנים קונים גללים שלהן בצנצנות למזכרת...

בעיר הקטנה טֹבָה צפינו בגידול פנינים, בשלייתן מהמים, במיוון ובהכנת התכשיטים מהן. בדרך לאוסקה נסענו ברכבת המהירה (400 קמ"ש) הנקראת שינקאנסו, ומשם טסנו להמשך הטיול בעוד ארבע ארצות נוספות. על כך בפרק הבא.

פרק כ

הונג קונג, סינגפור, טייוואן, ותאילנד

הגענו להונג קונג בטיסה מאוסקה. מצאנו עיר צפופה מאד, מעין מרכז קניות עצום, תוסס וסואן. המלון שלנו בשם "רויאל גרדן" היה במרכז העיר, מפואר מאין כמוהו.

הצפיפות ברחובות הונג קונג

במלון היו חנויות רבות כמו בקניון גדול (מאד) כולל מספרה, שבה עשו לי את התסרוקת הכי יפה מאי פעם בחיי, ואופטומטריסט, שגבה מחיר נמוך בהרבה מהמקובל במערב, עבור משקפיים מולטיפוקליים, המחליפים צבע בשינויי תאורה. מומחיות נוספת ששבתה את לבי, הייתה רקמת חרוזים בעבודת יד על

בגדים, שגם היא יקרה מאד במערב, ואילו שם נמכרה במחירים נוחים מאד, בגלל שבמזרח המשכורות נמוכות. המזוודות הלכו ותפחו, כי בבית חיכו לנו שלוש בנות, ואני אהבתי מאד לראותן לבושות בבגדים יפים ומיוחדים. ערכנו כמה טיולים באזור הונג קונג, כולל שייט במעבורת ועלייה ברכבל להר ויקטוריה החולש על כל הסביבה ומציג נוף מרהיב. כמו בכל מקום בהונג קונג, גם שם היו חנויות רבות, ובאחת מהן קניתי חולצת פאייטים שחורה, בעבודת יד. אני מציינת אותה במיוחד, כי לבשתי אותה במעמד החגיגי, בו הגשתי ציור שלי במתנה לנשיא המדינה חיים הרצוג (ליטוגרפיה מספר 1 של "הצ'לך").

מהונג קונג טסנו לטייוואן. את סין הוצאנו מרשימת המדינות לביקור, כי זמן קצר לפני נסיעתנו בשנת 1989 היה הטבח בכיכר טיאנאנמן, ובמקומה בחרנו בטייוואן, בעיקר בגלל המוזיאון הלאומי שלה. כאשר צ'אן קאי צ'ק, מנהיג סין הלאומנית, ברח מסין הקומוניסטית והקים את שילטונו בטייוואן, הוא נטל עימו מהמוזיאון יצירות אמנות ושכיות חמדה, שרק כדי לראותן כדאי להגיע למוזיאון הלאומי בטייפה הבירה. סין דורשת את היצירות בחזרה, אך אינה נענית. קיים מתח בטחוני בטייוואן, בגלל איום השכנה הענקית בעלת התביעות, ולכן הבדיקות בשדה התעופה בכניסה למדינה היו מחמירות במיוחד. כיום הבדיקות הביטחוניות בכל שדה תעופה בעולם הן מאד קפדניות, אך אז, לפני עשרות שנים, היה זה יוצא דופן לעבור בדיקות גופניות בחשש מפני פעילות טרור. יש מראות טבע יפים ומיוחדים בטייוואן אך שיא הביקור היה כמובן צפייה ביצירות האמנות במוזיאון, שחלקן מוגדרות כפלאי עולם.

עם המדריכה בנוף סלעי ליד טייפה

מעניין וטעים היה הביקור בשוק הלילה העליו והססגוני, על שלל הצעותיו. אני זוכרת לטובה מסעדה בשם מונגולין בר-ב-קיו, בה כל אחד מרכיב לו את מנת הבשרים לפי בחירתו, ומוסר אותה לצלייה על משטח לוהט במרכז. המבחר היה עצום, וגם הסלטים והתוספות כך. דברים לא נעימים שראינו שם כללו שתיה של דם נחשים, וכלובים קטנים עם כלבים חמודים, שאינם מיועדים להיות חיות מחמד, אלא לקולינריה. ברררר...

בכל ארץ במזרח הרחוק ראינו מקדשים עם העלאת קטורת, והסגידה לאלים שם היא ממש עבודת אלילים לכל דבר, כולל הגשת מזון במזבחות. כמה ימים לפני שהגענו לטייפה הכה בה טיפון רב עצמה,

במונגולין
בר-ב-קיו כל סועד
מרכיב בעצמו את
המנות

ולכן ויתרנו על ביקור בקניון הוורוד, מחשש לדרדור אבנים. המלון שלנו ספג בסערה הצפת מים, שהותירה את השטיחים לחים. לכן היינו מרוצים שהשהות בו הייתה קצרה, ושמחנו לטוס למקום שהסמל הלאומי שלו היא הסחלב (אורכידאה) הלא הוא סינגפור.

כבר בשדה התעופה הרגשנו את ההבדל: במקום פנים תמורות סבר של אנשי הביטחון בטיוואן קיבלו את פנינו סחלבים יפהפיים וחיוכים לבביים של העובדים. בסינגפור התגוררנו בסוויטה במלון אפולו היפה, ונהנינו מאד מכל מה שיש לעיר - מדינה זו להציע. ביקרנו בפארק הפרפרים, בפארק הציפורים, ובמקדשים עם פסלי אלים תלת מימדיים, המקשטים את קירותיהם החיצוניים. המחירים שם היו כל כך זולים, והסיפור על "סינגפורוש" **בנספחים** בעמוד 236 ימחיש זאת.

השגשוג המדהים של סינגפור, הודות ליוזמה וחריצות של תושביה, יכול לשמש דוגמא למדינות מתפתחות אחרות.

בגן הסחלבים

בסינגפור בקרנו באתרים מאד יפים ואני זוכרת לטובה את פארק הפרפרים המיוחד.

מסינגפור טסנו לבנקוק בירת תאילנד, המדינה האחרונה במסענו למזרח הרחוק. הדיילות במטוס לבשו בגדים צבעוניים וחילקו סחלבים לנוסעות. האוכל היה מצוין והאווירה לבבית, כך שאני נותנת לחברת התעופה של סינגפור את הציון הגבוה ביותר במסע זה.

והנה היום, בשעת כתיבת שורות אלה, כאילו לאשר את דבריי, שמעתי ברדיו שסקר על 100 חברות התעופה הטובות בעולם, הציב את חברת התעופה הסינגפורית במקום הראשון!

במטוס יושבת לידי שושנה חזם, חברתנו למסע, שהייתה אחת במקצועה, אשה עדינה ונחמדה באופן מיוחד. הצטערתי מאד לשמוע לפני שנים אחדות שהלכה לעולמה.

בחברת התעופה הסיגפורית חילקו לנוסעות סחלים

בתאילנד הכל שונה. המדינה מעניינת ויש הרבה אזורי תיירות מרתקים, אך היא ארץ ענייה, ונחשפנו בה גם למחזות עגומים. התיירים זוכים ליחס נהדר, והמלון בו התאכסנו היה מצוין, אך הלב נחמץ לראות ילדות מקומיות מאופרות ומסורקות כנשים בוגרות, מחכות בלובי של המלון שתיירים יזמינו אותן לחדרם, ואף פונות בבקשה לגברים במילים Sir, please have me (קח אותי, אדוני).

מדריך מקומי הוביל אותנו לאתרים המעניינים: ארמון המלך, השוק הצף, מקדשים מפוארים עם בודהה מצופה זהב, ואתרי קניות מומלצים. כבר בארץ שמענו מיודעי דבר, על בגדים שתופרים שם לפי מידת הלקוח במהירות שיא, וגבי חזר עם מלתחה שלמה של חליפות וחולצות מבדים איכותיים, שהוא נהנה מהם עד היום. אני התפעלתי בעיקר מהמשי התאילנדי היציב, שונה מהמשי הסיני הרך הנשפך, וקניתי חולצות יפות לי ולבנותיי. צפינו בייצור המשי מהשלב הראשון של תולעי המשי, ועד למוצר המוגמר. למדנו על הגאווה של התאילנדים במוצר הדגל הזה שלהם, כי למרות שהמחירים היו מאד זולים בדרך כלל בארץ הזאת, המשי היה יקר. ביקרנו גם בבתי מלאכה של ייצור תכשיטים מכסף ואבנים טובות למחצה, גילוף בעץ ועוד, הכל בעבודת יד.

קיבלנו הדרכה לא לאכול מהדוכנים ברחוב, ולשתות רק מבקבוקים סגורים. אפילו במלון סיפקו לנו מים מורתחים בבקבוקים לצחצוח שיניים. אכלנו רק במסעדות מורשות, שיש עליהן פיקוח תברואתי ממשלתי. האוכל היה טעים מאד.

טסנו מבנקוק לצ'נג מאי, כפר עני וציורי, שגם בו מצטיינים בעבודות יד, ביחוד רקמה ואהילים למנורות. התושבים גרים שם בבקתות עלובות שאינן מרוצפות, וממש מצווה הייתה לקנות מהם.

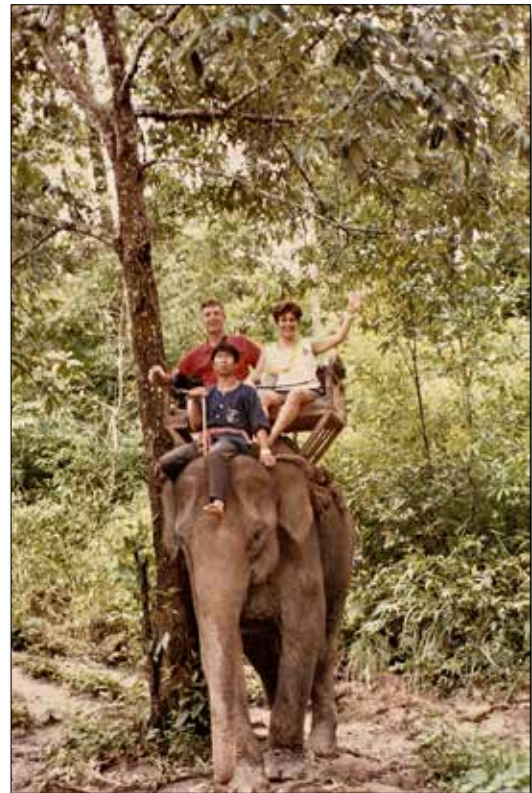
בארמון המלך

ביקור במפעל למשי תאילנדי

נתתי לפיל בננה אך הוא חטף את כל האשכול

רוכבים גבוה

עם הנשים והרקמות בבקתה

לאחר בילוי של כמה ימים נפלאים באי היפה פוקט הגיע הזמן לחזור הביתה. לטיסה מבנקוק הייתה חניית ביניים של שעות אחדות בקופנהאגן, וחברת התעופה שלחה אותנו, על חשבונה, לישון כמה שעות בדירה בעיר. בעל הבית הכין לנו גם ארוחה קלה, ואני זוכרת לטובה את מצעי המיטה הצחורים כשלג, ושמיות הפוך הרכות להפליא. בנסיעה במונית, הלוך ושוב לדירת הזאת, לא הבנתי לאן נעלמו כל התושבים. אחרי הצפיפות הגדולה בארצות המזרח, ונהרות האנשים ברחובות, נראתה עיר הבירה של דנמרק ריקה מאדם כמעט לגמרי...

הטיסה הביתה התעכבה בכמה שעות, בגלל תנאי מזג האוויר. חזרנו עייפים למדי, אך מאד מאד שמחים, שהכל עבר בשלום והלך לפי התכנית.

תם המסע הגדול למזרח.

פרק כא

ההופעה האנושית

לכל אמן, בכל שטח שהוא עוסק בו, חשובה מאד הפרסומת. שישמעו עליו, שיקראו עליו, שיראו אותו, שהקהל יכיר את עשייתו. האמן זקוק לקהל. אמן אלמוני איננו קיים.

למזלי, כלי התקשורת התעניינו בי כבר מתחילת דרכי האמנותית. כשהצגתי את תערוכות הציור הראשונות שלי בעירי רחובות, העיתונות המקומית כתבה עליהן באהדה ובהרחבה, בניגוד לאמרה הידועה ש"אין נביא בעירו". בשנת השבתון שלנו בפיטצבורג עבדתי במרץ, והספקתי להציג בה תערוכה, שנדדה גם לרוצ'סטר, העיר התאומה של רחובות. בשתי הערים האלה הקהילות היהודיות הגדולות והחזקות נתנו לי כיסוי אוהד וחם בעיתונים, ברדיו ובטלוויזיה המקומית.

הפרסום מעודד גם מכירות - המחמאה הכי גדולה לצייר. מעניין שדווקא סגנון "משחקי הצבעים" משך את הקונים האמריקאים, ומשפחה אחת כתבה לי שציור שרכשה ממני מאיר לה את כל החדר.

בישראל זכיתי לכתבות עלי בעיתונות הארצית כמו "מעריב", "הארץ", שבועונים ("העולם הזה", "לאשה") וירחון בשם "אמנות". בספר "אמני ישראל" בהוצאת "עקד", מופיעים קורות חיי עם צילום של ציורי. היו לי ראיונות של שעה בתחנות רדיו כמו רשת ב' (המראיין יוסי גרבר) וגלי צה"ל (המראיין אורלי ניב). בראיון בגל"צ הושמע לכבודי השיר הידוע שפרסם פרנק סינטרה:

I did it my way עשיתי זאת בדרכי שלי

גלי צה"ל גם הפתיעו אותי כשפנו אלי לראיון קצר ומחמיא, בשידור חי עם המגיש גיא זוהר, מיד לאחר זכייתי בתחרות בינלאומית שנושאה עיצוב כרזה ל"איגוד נשים אקדמאיות" בהלסינקי. מובן שכתבות על המקום הראשון הזה הופיעו בעיתונים בארץ וגם בחו"ל.

הרעיון היה: "אחוות נשים" - אנו עומדות יד ביד.

כל הפרסומת המתוארת לעיל שמחה אותי וקידמה אותי בדרכי האמנותית, אך דבר לא ישווה להופעה בטלוויזיה, בליל שבת, בתכנית האירוח של גבי גזית, כשהיה אז בישראל ערוץ טלוויזיה אחד בלבד, וכל העם צפה בו בתשע בערב, שעת שיא! **בנספחים** ישנם צילומים של קטעי עיתונות 224-225.

המיוחד בשידור על משפחת לוינסון היה השילוב בין הציורים שלי והנגינה של גבי והבנות. האמנות והרקע המדעי שלנו, שכבר התפרסמו בארץ, גרמו למפיקי התכנית להזמין אותנו לראיון. בפגישה עם גבי גזית, המפיקה, ועוד כמה אנשי צוות, נקבע שאני אספר על דרכי האמנותית לאחר פרישתי מהמדע, וגם אציג כמה מהחשובים בציוריי. לאחר מכן גבי שלי ישוחח עם גבי המנחה על בחירתו ברפואה כמקצוע, והשארית הנגינה בצ'לו לתחביב (ההיפך ממני). ציוריי על נושאים מוסיקליים שיוקרנו על המסך, יובילו לקונצרט קאמרי קלאסי קצר של בני המשפחה.

רוני בוויולה, גבי בצ'לו, אורנה בחליל צד, וליד פסנתר הכנף איל. על הקיר ברקע ניתן לראות ציורים שלי, לפי בקשת ההפקה.

מימין גבי גזית המראיין ומשמאל גבי שלי

גבי והבנות נענו לבקשת ההפקה לנגן באותה תוכנית עוד יצירה, שחיבר נער מוסיקלי בן 13 בשם צח דרורי. גם הוא רואיין קודם על ידי גבי גזית, והשיחה שלהם הייתה חביבה. הקטע המוסיקלי שחיבר, וגם השתתף בנגינתו בפסנתר עם משפחת לוינסון, הראה בבירור על כישרון ומקוריות.

למעלה מ-20 שנה חלפו מאז, ואני קוראת באינטרנט שהוא פעיל בעולם המוסיקה.

למרות שהתכנית שודרה בליל שבת, לאחר החדשות (בפריים טיים!) היא הוקלטה ביום רביעי אחר הצהריים. הגענו מוקדם, שעתיים לפני ההקלטה, שנערכה בפני אולם מלא בקהל, כדי לערוך חזרה על הראיונות והנגינה. על השיחות להיות ספונטניות, עם ראשוניות ורעננות, ולכן נמסרה לנו בחזרה רק המסגרת ללא הפרטים. כך נהגו גם המראיינים שלי ברדיו. לכן הופתענו גבי ואני, בזמן אמת, מכמה שאלות של המנחה גבי גזית, אך ענינו לו באופן קולח - אנו הרי מכירים היטב את חיינו. הבאתי כמה מצויורי, לתליה על קירות האולפן, נוסף לארבעה ציורים שנבחרו להקרנה בטלוויזיה, עם הרחבת הדיבור עליהם.

הזמנו לתוכנית בני משפחה וחברים, והם קיבלו זכות קדימה בכניסה לאולפן, לפני הקהל הרב, שצבא על הדלתות. בזמן ההקלטה, המצלמה שוטטה גם על פני הקהל, וכל אורחינו נראים בסרט ומשתתפים אתנו בחוויה.

התוכנית שנקראה "סופ סופ" מתחילה בנגינת תזמורת האולפן, המלווה פתיח מצויר צבעוני ועליו. באותו שבוע חגגה כנסת ישראל יום הולדת (בט"ו בשבט) והקטע הראשון הוקדש לה. אחר כך הוזמנו גבי ואני לשבת מול המנחה, ואני רואיינתי ראשונה, וסיפרתי על המעבר שלי ממחקר מדעי לציור. הייתה לו תחקירנית טובה, כי הוא אמר לי להפתעתי: "לחשו לי שהיית מדענית מצטיינת". מי סיפר לו על תעודת ההצטיינות שלי בסיום האוניברסיטה ודרכי במחקר?

הציור הראשון שהוקרן על המסך היה "האדם אסיר החומר", ואני הדגשתי שהוא מקשר בין המדע לאמנות. דיוקן שלי כלוא במודל כימי של שריג הפחמן. הרעיון הוא שנפשנו כלואה בגוף: אין גוף בלי נשמה ואין נשמה בלי גוף.

הציור השני שהוקרן היה "חתונה מלכותית", הציור המרכזי בתערוכה "החיים כמשחק": הסברתי מה היה הרעיון בבחירת דמויות הקלפים כמייצגות אנשים במצבים שונים בחיים, ומעל לכל, הארעיות שלנו עלי אדמות, וההימור שאנו לוקחים בהחלטות ובבחירות של דרכינו.

הציור השלישי היה בסגנון "משחקי הצבעים" שהוקדש בעיקר לנושאים מוסיקליים. הצגתי את "הצ'לן" שהוא כמובן על פי רישום של גבי וסיפרתי שגם לציורים בנושאי ספורט סגנון זה מתאים, בגלל תחושת התנועה שהוא נותן.

הציור הרביעי היה ציור של אשה שגופה מתואר כצ'לו, כי גוף הוא גם כלי, ואפילו אפשר לנגן עליו. הציור הוא בצבעי שמן אך כביכול נראה רישום בעיפרון על נייר, שדרך קרעיו משלים הצ'לו את מתאר הגוף.

הגוף הוא גם כלי

"האדם אסיר החומר"

גבי הוא המודל שלי
לצורך "נגן הצ'לו"

”חתונה מלכותית”

אחרי השיחה אתי ראיין גבי גזית את גבי לוינסון, והפתיע אותו בהשמעת צליל מוניטור רפואי של חולה, וביקש הסבר למהות הצליל... אחר האתנחתא הקומית הזאת שלח אותו לבצע את הקטעים המוסיקליים עם רונית, אורנה, איל וצח. כאשר הם נגנו את הקטע של צח, הנער המלחין התיישב ליד הפסנתר במקום איל, וכנר נוסף הצטרף ליצירת חמישייה. היה זה ידיד בשם ערן בורלא.

אני מתארת בפרוט רב את ההופעה הזאת בטלוויזיה הארצית, כי היה לה הד גדול ברחבי הארץ, ובמשך שנים פנו אלי אנשים, שאת רובם לא הכרתי, והגיבו על מה שראו ושמעו. אז נוכחתי לדעת איזה כוח גדול יש לשידור על המסך הקטן. החוויה הזאת גרמה לי עונג רב, וגם קידמה את הביקוש לעבודותיי.

ספר האורחים בתערוכה מכיל תגובות נלהבות לציוריי ועיון בו מראה לי, שהמסרים שלי נכנסו ללבבות רבים. השבחים ליכולתי הציורית והאמנותית שמחו אותי מאד, ועודדו להמשך הדרך.

פרק כב

ראשונן הנכדים מגילים פרק קצר אך מאד שמח

ב-7 לפברואר 1992 נולדו לרוני ואיל (מעכשיו אקרא לה רוני, כי היא מחקה במרשם התושבים את האות ת משמה) תאומים, בן ובת, וגבי ואני זכינו בתארים הנכבדים של סבא וסבתא. אמנם דפנה ואיל נישאו כמה שנים קודם, אך הם דחו את הגדלת המשפחה, כי היו שקועים במחקריהם במשפטים, ואפילו טלוויזיה לא הכניסו לביתם במשך 10 שנים, כדי שלא תגזול מזמנם.

לכבוד לידת התאומים קנינו את מצלמת הווידאו הראשונה שלנו, ומאז תיעדנו את כל האירועים במשפחה בסרטונים. עם חלוף הזמן מאד נעים לצפות בהם, לראות כיצד הילדים גדלים ומתפתחים, ומה שקרה בחיינו.

הנכד שיר והנכדה טל הביאו שמחה רבה למשפחה, ואני לקחתי על עצמי לעזור במלוא מובן המילה. בחודש הראשון להיוולדם ניצלתי את היותי ציפור לילה, "ינשוף", ואפשרתי להורים העייפים לישון שנת לילה מלאה ללא הפרעה. אני האכלתי את התינוקות כל שעותיים (שלוש ארוחות לכל אחד) מחצות הלילה ועד עלות השחר. אחר כך חזרתי לביתי, לישון בעצמי. אני מעניקה לעצמי תואר של סבתא מצטיינת, כי אינני מכירה עוד סבתא שפעלה כך. יש לי חברות שהתואר "סבתא" אינו ערב לאוזניהן, הן אפילו אוסרות לנכדיהן לקרוא להן כך, וממציאות איזה כינוי אחר במקומו. אשר לי, התואר "סבתא רותי" מצלצל באוזניי כמוסיקה נעימה.

כשהתאומים הגיעו לגיל חודש, ההורים הצעירים התאוששו, והגיע הזמן לחגוג כדת וכדין את הולדתם של הנכדים המתוקים. הפרדנו בין החגיגה לבין טקס ברית המילה של שיר, שנערך בשלוות הבית, בנוכחות ההורים והסבים משני הצדדים בלבד, ובמועד הנכון.

המסיבה רבת המשתתפים, התקיימה במסעדת סן-מרטין במכון ויצמן, ואני תכננתי והפקתי אותה מתחילתה ועד סופה.

סביב שולחנות ערוכים ישבו המוזמנים, והאולם קושט בבלונים צבעוניים. על שולחן במרכז הוצבו הסלים הקלים ובתוכם טל ושיר, עם השמות שלהם וסימני המגדר.

כל אחד מהאורחים סקר את התאומים והשמיע קריאות התפעלות, כי הם היו מאד ייצוגיים ומתוקים, לבושים בסוודרים שחברה טובה שלי סרגה להם.

פניתי לנגן אקורדיון, עולה חדש, שניגן יפה מאד בקרן רחוב בעירנו, והזמנתי אותו להנעים בלחנים עליזים את שעת ההתכנסות של האורחים. נוסף לשכרו, הזמנתי אותו גם לסעודה. כאשר הוגשה הארוחה החגיגית ניגנה ברקע רביעיית מיתרים מוסיקה קלאסית קלה. גם בהזמנת הנגנים האלה תרמתי לעידוד העלייה, כי כולם היו עולים מרוסיה.

נשאתי נאום ברכה נרגש לנכדים הראשונים שלנו, הקהל הגיב בתשואות חן, ולזכותם של טל ושיר אפשר לומר, שהם שיתפו פעולה לאורך כל החגיגה, וישנו שנת ישרים במשך כל האירוע...

אורחי הכבוד על השולחן

טל (בשיער קצר) ושיר (בשיער ארוך) בביקור השבועי המפנק

בצילום נראים התאומים טל ושיר, כעבור כמה שנים, בביקור השבועי המפנק אצלנו. תמיד הגשתי להם מגשים עמוסים בכל טוב, עם דגש על פירות, ויחד צפינו בסרטים מצחיקים, שהכנתי לבילוי משותף.

מי שכבר זכה לנכדים יודע כמה החוויה הזאת נפלאה. מצד אחד כאילו חוזרים במכונת הזמן לשמחת ההורות בצעירותנו, אך עכשיו ההנאה היא נטו, כי אחריות הטיפול והגידול אינה מוטלת עלינו. כמובן שעוזרים וטורחים סביבם, כמו במקרה שלנו, אך אנו באים והולכים על פי רצוננו. כל המרבה בנכדים - הרי זה משובח. מומלץ מאד. הם הצעצועים שלנו, אנו אוהבים לפנק אותם, וכה נעים לעקוב אחרי התפתחותם.

כשדפנה סיימה בהצטיינות את הדוקטורט שלה במשפטים, היא ואיל התפנו להגדלת המשפחה. בתאריך 11 ליולי 1994 נולדה אביגיל, ולכבודה ערכנו מסיבה גדולה באולם האירועים של מלון "האייט" בירושלים.

אביגיל, כשגדלה קצת

חוגגים את הולדת אביגיל

עם הולדת אביגיל התממשה באופן מסוים הבקשה של דפנה בפתק, ששמה בין אבני הכותל המערבי בגיל 4 (ראה עמוד 44). אביגיל נולדה עם שיער בצבע נחושת (בלשון העם ג'ינג'ית) וזה הכי קרוב למילוי הבקשה על ידי השכינה.

בברכה שנשאתי לכבוד הולדתה הזכרתי את אביגיל התנ"כית, אשת דוד המלך, שהייתה טובת שכל ויפת מראה. בהבזק נדיר של פמיניזם הדגיש סופר התנ"ך את חכמת האשה לפני תיאור יופייה, רעיון המתאים מאד לזמן שלנו. בימינו על הנשים להשתמש בשכלן, לרכוש מקצוע ולהיות עצמאיות באופן כלכלי. כך חינכתי את בנותיי, והן העבירו את המסר הלאה לילדיהן. בימים עברו נמנע הדבר מנשים: הן לא התקבלו לאוניברסיטאות, ואפילו זכות ההצבעה בבחירות נשללה מהן. היום אין כמעט מקצוע שנשים אינן יכולות לעסוק בו, ולהשיג שוויון מלא עם גברים. מובן שהמדובר הוא רק בארצות מפותחות ומתקדמות, כי בארצות נחשלות מעמדה של האשה עדיין ירוד מאד, ונשים מדוכאות ומושפלות. כלת פרס נובל הצעירה ביותר היא מלאלה יוספזאי מפקיסטאן, שבשנת 2014 קיבלה את הפרס, בהיותה בת 17 בלבד.

היא נורתה בראשה על ידי לוחמי טליבאן בארצה, לאחר שאמרה כי לבנות יש זכות ללמוד בבתי הספר. היא קיבלה טיפול בבריטניה, שם הצילו את חייה. בנאום התודה שלה בטקס פרס נובל לשלום, היא אמרה, שאשה היא לא רק אמא או אחות, אלא צריכה להיות לה גם זהות. לצערי, גם כיום נשים סובלות סבל רב בארצות רבות, ורחוקות מאד משוויון זכויות ביחס לגברים, הרודים ומתעללים בהן.

מלאלה יוספזאי

פרק כג

המסע לאוסטרליה וניו זילנד התחיל "ברגל שמאל" אך השתפר מאד בהמשך

אן לנרד, חברתי לעבודה במכון וייצמן, עברה לגור באוסטרליה, בעקבות נישואיה לרופא בשם גבי זיפצר, ונולדו להם שלושה ילדים. פעמים רבות הפצירה בי לבוא לבקרה בעיר מגוריה סידני, ובסוף שנת 1992 החלטנו להיענות להזמנה. סביב שהות מתוכננת של שבועיים בביתה, בנינו תכנית נרחבת, שכללה ערים נוספות באוסטרליה, וגם טיול לניו זילנד השכנה.

סוכן הנסיעות שלנו עשה טעות, לא וידא ולא אישרר את מועד הטיסה שלנו מהארץ ללונדון. אנו החלטנו לטוס דרך אירופה, למרות שהדבר ייקר את הכרטיסים, כי מסלול אחר היה עובר מעל אירן. לא רק שהסוכן לא בדק את שעת הטיסה היוצאת, אלא הגדיל לעשות ואמר לנו, שאין אנו צריכים לעשות זאת, כי פה בארץ זה התפקיד שלו. איתרע מזלנו, והמועד של הטיסה המסוימת הזאת שלנו הוקדם בשעתיים כבר מספר שבועות קודם לכן! כך קרה, שבהגיענו בבוקר לשדה התעופה בן-גוריון, ראינו דרך קיר הזכוכית של אולם הנוסעים, את המטוס שלנו ממריא לדרכו...

בעיה נוספת הייתה שערב קודם מסרנו את המזוודות שלנו במסוף אל-על בתל אביב, כדי שלא נצטרך לעשות בידוק שלהן בבוקר הטיסה, ונוכל לישון שעה נוספת בלי לעמוד בתורים.

דיילות "אל-על" היו אדיבות ויעילות, השתדלו לתקן את התקלה, וסידרו לנו מקום בטיסה חלופית, בשעות הערב. הגענו ללונדון הקרה לקראת חצות, והפסדנו גם את מטוס החברה האוסטרלית "קוואנטס", שאיתו היינו אמורים להמשיך את דרכנו. לפחות המזוודות שלנו טסו איתנו...

כך קיווינו.

העברנו את הלילה העגמומי הזה במלון קרוב לשדה התעופה, כאשר הפיז'מות וכלי הרחצה שלנו ארוזים יפה במזוודות. דווקא באותו לילה נערך במלון תרגיל אזעקת אש, וכשסוף סוף נרדמנו לאחר כל התלאות, העירה אותנו האזעקה מחרישת האזניים והמפחידה.

הצרות באמת אוהבות חברה.

אבל עוד לא תמו תלאותינו.

למחרת בבוקר נמצא לנו מקום במטוס "קוואנטס" אחר, וגם נאמר לנו שקרוב לוודאי נמצא את מזוודותינו כשנגיע למחוז חפצנו באוסטרליה. התחנה הראשונה בטיול הייתה העיר קיינס, שבה נמצא ריף האלמוגים הגדול.

בגלל שתופעת הטבע הנהדרת הזאת מושכת תיירים רבים מכל העולם, יש בעיירה הקטנה שדה תעופה בינלאומי. בזמן הטיסה הוצג על מסך גדול המסלול של המטוס, ואז ראינו שאנו טסים מעל אירן! והרי סוכן הנסיעות שלח אותנו ללונדון, כדי שמשם נטוס במסלול עוקף אירן, דבר שהאריך את משך הטיסה וייקר אותה. מובן שחמתנו בערה בקרבנו, אך קצת התנחמנו בכך, שלא קרתה תקלה כלשהי, שהייתה מאלצת את המטוס לחניית ביניים בארץ האויב הזאת.

כשנחתנו בקיינס התברר לנו שהמזוודות שלנו לא הגיעו לשדה התעופה, אין יודעים היכן הן, והובטח לנו שיבררו ויתקשרו אלינו למלון. בינתיים קיבלנו סכום כסף מסוים מ"קוואנטס" כדי לרכוש כמה פריטים הכרחיים, ובתמונות הבאות אנו נראים לבושים בבגדים שקנינו בקיינס בפיצוי הכספי הזמני הזה.

נהנים בקיינס למרות התקלות

החלטנו להתעלם מהבעיות המרגיזות, ולנצל כהלכה את השהות במקום המיוחד הזה. האלמוגים של הריף היו יוצאי דופן ביופיים ובנדירותם, והמדריך המקומי ביער הגשם הראה לנו תופעות, שלא ידענו על קיומן בטבע.

בקיינס ראינו בפעם הראשונה אבוריגי'נים, הילידים של אוסטרליה. עורם כהה מאד, והם נראו עניים ומדוכאים. בהמשך שמענו על הבעיות שלהם וסבלם.

שלושת הימים בקיינס חלפו ביעף, והגיע העת לטוס לסידני, שם חיכו לנו (בקוצר רוח, לדבריהם) אן וגבי זיפצר. מהמזוודות שלנו לא שמענו דבר, וכך פגשנו בשדה התעופה בסידני את מארחינו, כאשר על כתפינו תלויים תיקי הנסיעה הקטנים בלבד. כאשר אן שאלה אותנו היכן המזוודות שלנו, (Luggage) אמרתי לה: We always travel light ... ובתרגום: אנו טסים "קלים"...

לא אשכח את הבעת פניה. כשאדם מתכוון לארח זוג חברים לשבועיים בביתו, הוא בטוח שלא יבוא בידיים ריקות... שחררתי אותה מהר מהתדהמה שאחזה בה, בדיווח על ההרפתקאות הלא נעימות שעברנו, ועל הדרך שבה הופרדנו מהמזוודות שלנו. הבעתי את צערי על שאיני יכולה לתת לה את המתנות מישראל, וכן את תקוותי שהאבדה תמצא.

אן לקחה על עצמה את הטיפול בנושא. למחרת בבוקר היא התיישבה ליד הטלפון, ולאחר מספר לא קטן של שיחות באנגלית אוקספורדית בקולה האסרטיבי, איתרה את מקום המזוודות. נסענו יחד איתה למקום בו משכנת חברת התעופה "קוואנטס" מטענים שאבדו לבעליהם, ושם, בחדר לא גדול, זיהינו בפינה את שתי המזוודות שלנו, מוטלות עייפות, קצת מאובקות, קצת מעוכות, אבל תוכנן לא נפגע כלל וכלל. אילו רק יכלו לספר לנו מה עבר עליהן.

היה כל כך נעים להעניק למארחינו את המתנות שבחרתי עבורם בקפידה. ידעתי שבגדי החוף של חברת "גוטקס" הם להיט עולמי, ובאמת כולם שמחו מאד לקבלם. התברר לי שמוצרי "גוטקס" יקרים מאד באוסטרליה, כך שממש קלעתי למטרה. הבאתי איתי שלוש ליטוגרפיות ושני הדפסים של ציורי, ועוד בזמן שהותנו שם הלכתי עם אן למסגר, ויחד בחרנו את המסגור המתאים. ראיתי את ההתלהבות מעבודותיי, וזה החמיא לי.

כמובן שהגשנו תביעה משפטית נגד סוכן הנסיעות עם חזרתנו ארצה. זכינו בפיצוי מלא על הסבל שגרם לנו. איך יכול סוכן לעשות עבודה כל כך רשלנית?! לפני שהגשנו את התביעה בבית המשפט לתביעות קטנות, פנינו אליו בכתב, בבקשה שיפצה אותנו בדרך כלשהי, מבלי שנצטרך לפנות לערכאות. לא יכולנו לעבור לסדר היום על המחדל שלו, אך הוא התחמק מאחריות וסיים את מכתב תשובתו במילים "לשירותכם תמיד"... כאן שוב טעה, כי בדיון איתנו ברוח טובה, היינו מסתפקים בהרבה פחות ממה שקצב לנו בית המשפט. הוא הגיש ערעור לבית המשפט המחוזי, באמצעות עורכת דין, אך הפסיד גם בו, ונאלץ לשלם לנו בתוספת גם הוצאות משפט.

משנסתיימו תלאותינו החל טיול החלומות הבלתי נשכח. אן וגבי פרסו בפנינו שטיח אדום, והכינו לנו שבועיים של הנאה צרופה.

הם גרו בוילה גדולה ויפה, עם בריכת שחיה וגן מטופח.

אנחנו שוכנו באגף פרטי המשקיף על הבריכה, בה שחינו כמה פעמים. למחרת בואנו ערכו אן וגבי קבלת פנים גדולה וחגיגית לכבודנו, בה הוצגנו בפני חבריהם הרבים, כולם יהודים. האוכל

אן ודג הסלמון

אן וגבי זיפצר ואני

היה מאד טעים, ואני זוכרת במיוחד את דג הסלמון הענק שאן אפתה בתנור בעצמה, הסירה את עורו, משחה אותו ברוטב, ועם פרוסות דקות של מלפפונים קלופים שהניחה עליו, יצרה מראית של קשקשים. מרהיב וגם טעים מאד.

בית האופרה בסידני

אן ביקשה שאתן לאורחים הרצאה על עבודתי האמנותית, ואותי אין צורך לבקש פעמיים... הסתבר שחברה אחת היא אוצרת של המוזיאון בסידני, ואנו הוזמנו לבקר בו בליווי שלה, עם הסברים. חברה אחרת הייתה סוכנת אמנות, וביתה הכיל אוסף ציורים גדולים במיוחד ומרשימים. מחלונות הבית נשקף הים, ואן סיפרה לנו, שנוף לכיוון הים מכפיל את מחיר הנכס! החברים של הזוג זיפצו ממש התחרו ביניהם על "הזכות" להזמין אותנו לביקורים אצלם, וגם לבילויים במסעדה, בפיקניק או בבית האופרה. בזמן שהותנו בסידני עונת האופרה הסתיימה, אך ראינו באולם המפורסם במבנהו הייחודי מופע של ריקוד מודרני.

ביקרנו בגן החיות הבנוי על שפת המפרץ, במורד גבעה. מתחילים את הסיור בו למעלה, וההליכה במורד עד המים קלה ונעימה. באוסטרליה ישנן חיות שאינן מצויות בגני חיות אחרים, ביחוד חיות הכיס.

תומר הוא הנדיר ש"צד" את אורנה

באותו זמן התקבל שם, בהשאלה לחצי שנה מגן חיות במדינה אחרת, נמר לבן עם עיניים כחולות, ונכתב בשלט, שקיימים בעולם רק בודדים מסוגו. קנינו חולצת טריקו (טי-שירט) שחורה, עם הדפס הנמר הלבן הנדיר עליה, והחלטנו שנעניק אותה לבחור שיצליח "לצוד" ולהוביל את בתנו אורנה לחופה. גם הוא חייב להיות נדיר, כי היא דחתה כבר מחזרים רבים.

בחברת הקנגורים

ערך מוסף לסיור בגן החיות הוא הנוף הנראה לאורך כל הירידה בגבעה, מהעבר השני של המפרץ, כולל בית האופרה עם המפרשים הלבנים.

יום אחד הקדשנו לטיול מחוץ לעיר, לנופים היפים, והנה תמונה על רקע צוקים הנקראים "שלוש אחיות", מתאימה למי שיש שלושה בנות.

אן, אני ו"שלוש האחיות"

ארוחת פרידה מהמארחים

אכלנו הרבה מאכלי-ים נפלאים באוסטרליה, וכאן צילום של ארוחה במסעדה ממש על שפת הים, בערב האחרון לביקורנו. הגלים הגיעו כמעט עד לכפות רגלינו.

את הדרך מסידני למלבורן עשינו באוטובוס חדיש ומרווח. עצרנו לשני לילות בעיר הבירה קנברה. זוהי עיר קטנה שנבנתה בדיוק באמצע הדרך בין סידני למלבורן, כדי לפתור את התחרות ביניהן על הזכות להיות עיר הבירה. בקנברה נמצאים הפרלמנט, בית המשפט העליון ומשרדי הממשלה. הוקם שם מוזיאון מרשים מאד, המתעד את חלקם של האוסטרלים במלחמת העולם הראשונה.

כידוע היה זה גדוד הפרשים האוסטרלי שכבש את באר שבע מידי האימפריה העותומנית בשנת 1917.

גבי במוזיאון המלחמה

אני זוכרת לטובה מסעדה מסתובבת בבניין הכי גבוה, שמחלונותיה ניתן היה לראות את כל העיר. רחובותיה הישרים נבנו שתי וערב, אופייני להיותה עיר צעירה ומודרנית.

האוכל היה מצוין, אך בשום אופן לא יכולתי לטעום מבשר הקנגורו. לגביי זוהי חיה מיוחדת וחכמה, המגדלת את הגור שלה (נקרא באוסטרליה ג'ואי) בכיס על בטנה. כשהגור מגיח לאוויר העולם הוא שוקל 200 גרם בלבד, זוחל בכוחות עצמו אל תוך הכיס, ושם הוא גדל ומתפתח.

זהו סידור קל ונוח בהשוואה לבני אנוש עם התינוקות הגדולים וה"בעצב תלדי בניס" שלנו...

מקנברה למלבורן המשכנו בנסיעה באוטובוס הנוח, והנוף הנשקף מהחלונות היה די דומה לנוף בישראל, כי האנגלים שתלו עצי אקליפטוס לאורך הדרך, כמו שעשו בישראל בתקופת המנדט. נסענו ישר למלון חדיש שאן וגבי שלה המליצו עליו, והזמינו לנו חדר לשלושה ימים. לשם הגיע משלוח של מתנה מפתיעה עבורי: חבילה גדולה שהכילה כותונת לילה לבנה וחלוק פרחוני, שאן תפרה עבורי במו ידיה. היא לא יכלה לתת לי אותם כשהיינו בסידני, כי עדיין לא סיימה את העבודה עליהם. הבדים שהשתמשה בהם כל כך איכותיים, שגם עכשיו, אחרי 26 שנה, ואחרי המון כביסות, הכותונת והחלוק נראים כחדשים. שאלתי את אן פעם, למה את כל כך מפנקת אותנו, והיא ענתה, שלעולם לא תשכח איך אנו פתחנו את ביתנו בפניה, כשהייתה בישראל, ואת כל מה שעשינו למענה.

חוגגים במלבורן במסעדה עם נוף

מלבורן עיר מודרנית, תוססת ויפה, נהנינו מאד מהביקור בה, אך החוויה הכי מיוחדת ומרשימה הייתה דווקא מחוץ לעיר, בביקור באי הפינגווינים. לעת ערב נסענו מהמלון באוטובוס דרומה, לאי קטן בשם "פיליפ איילנד", שקהילה של פינגווינים מתגוררת בו. עם רדת החשיכה הם עולים מהים ליבשה, וצועדים בין הבתים בשיירות לעבר המחילות שלהם ללינת לילה. היה זה מחזה מרתק שלא אשכח. הפינגווינים האלה אינם גדולים כמו הקיסריים בקוטב הדרומי, אך

מכיוון שאף פעם לא נגיע לקוטב, הסתפקנו בזן הקטן יותר. הפינגווינים מאד משפחתיים, ואורח חייהם יוצא דופן, כפי שניתן לראות בסרטי הטבע. לאורך החוף מוצבים ספסלים לתיירים, והמלון צייד אותנו בשמיכות, כי מאד קר שם בלילה. תיירת אחת צחקה כשראתה אותנו עולים לאוטובוס עם השמיכות, אך בהמשך הטיול ראינו אותה מכווצת ורועדת מקור.

הפינגווינים עולים ליבשה לשנת לילה

צוחק מי שצוחק אחרון.

איך אפשר לנסוע עד אוסטרליה הרחוקה ולא לבקר בניו זילנד השכנה? מכיוון שזוהי שאלה רטורית, מובן שכבר מהארץ הזמנו טיול מאורגן לשני האיים של המדינה הזאת, המפורסמת בשלווה השורה בה, וביפי הטבע שלה.

כך מצאנו את עצמנו במטוס ממלבורן, לאחר שהצטיידנו בבובות קנגורו פרוותיות לכל הצעירים במשפחה, לעיר בשם כרייסטצ'רץ' אשר באי הדרומי. במטוס ישבה לידינו נוסעת מבוגרת, שהדיילת טרחה סביבה מעבר לרגיל. את הסיבה לכך הבנו רק כאשר היא פנתה אלינו, ושאלה באיזו שפה אנו מדברים ומאיזו ארץ אנו באים. כשענינו לה, היא הציגה את עצמה כתושבת ניו זילנד, החוזרת מכנס של עיוורים שנערך בארה"ב. העיוורון ממש לא הורגש בפניה. השיחה איתה הייתה מאד נעימה, ואז אמרה לנו את הדברים הבאים: בניו זילנד תרגישו מאד טוב. שום דבר לא יעקוץ אתכם, שום דבר לא ינשוך אתכם ולא יציק לכם. אין לנו חיות טרף, לא נחשים ולא זבובים. כאן שלושתנו צחקנו, כי היא כבר שמעה מאתנו שביקרנו באוסטרליה, ובה באמת יש המון זבובים! אתם תיהנו מאד, הבטיחה לנו, וכך באמת היה.

טקס החתונה בכריסטצ'רץ'

כריסטצ'רץ' היא עיר שקטה ונעימה מאד. ביקרנו במוזיאון הטבע רב המוצגים, בכנסייה הגדולה, וטיילנו בגנים היפים והמטופחים. ליד גינת וורדים חזינו בטקס נישואים של זוג מבוגר וכסוף שיער, קרוב לוודאי פרק ב לשניהם. הכלה הייתה מאד אלגנטית בחליפה ורודה יפה, והחתן בחליפה אפורה הדורה. את הטקס הרומנטי תחת כיפת השמים

ערכה אישה בכובע אופנתי ועוטה שכמיית פרווה חגיגית - כנראה בעלת תפקיד חשוב וסמכותי בעיר.

בדרך כלל אין אנו נוהגים לטייל בקבוצה מאורגנת עם מדריך, אך אם אנו כבר עושים זאת, כמו בניו זילנד, אזי נרשמים לטיול של חברה מקומית. כך אנו פוגשים אנשים מארצות אחרות, וגם ההיכרות האלה הן חלק מהחוויה. לבלות עם קבוצה ישראלית במשך כל הטיול, זה כמעט כמו לא לעזוב את הארץ... הטיול שבחרנו התחיל בכריסטצ'רץ', וכלל הפלגה מהאי הדרומי לצפוני.

ניו זילנד ידועה כארץ הכבשים, ומכילה עשרות מיליונים מהם. מי שאוהב לאכול בשר-כבש חוגג, שם מגישים אותו עם ג'לי מנטה ירוק. בקרנו בתצוגה מרהיבה של גזיזת צמר הכבשים, ולמדנו על הסוגים השונים ואיכותם בביגוד: מוהר, מרינו וכו'. עד היום משמשים אותי הסוודרים הקלים והחמים שקניתי שם.

הנוף מרהיב ושובה לב: חופים, פיורדים, הרים עם קרחונים, מפלי מים, צמחים מיוחדים והרבה ירק עם כרי דשא. הכרנו מקרוב את הציפור המיוחדת לאי, הקיווי, שעל שמה קוראים לעצמם התושבים קיוויס, בדומה לכינוי צברים אצלנו. הפרי קיווי נקרא כך, כי הוא חום ועגול בדומה לציפור בשם זה, ואופייני למקום.

הפרחים הגבוהים שנקראים לופנס

אנחנו עם שתי ידידות יפניות והלופנס

נוף מרהיב בקווינס טאון

בניו זילנד הומצא הבנג'י, וראינו בכמה מקומות את הקפיצות המפחידות הללו מגובה רב של עשרות מטרים, הרגליים קשורות בחבל, והראש למטה. לא בשבילי. בהפלגה לאוקלנד שבאי הצפוני, ליוותה אותנו להקת דולפינים שביצעה את הקפיצות הידועות שלהם, כאילו לפי הזמנה. באי הצפוני ביקרנו בבירה וולינגטון, בעיר הגדולה במדינה - אוקלנד, ובעיר הנופש המקסימה קווינס טאון.

ישנה בניו זילנד פעילות וולקנית היוצרת מים חמים

לשימוש האוכלוסייה. בעיר רוטורואה מורגש הדבר במיוחד, ואדי מים חמים עולים מן האדמה. ילידי המקום, לפני בוא הלבנים, נקראים מאורים (בתמונה) ובניגוד לאבוריגי'נים באוסטרליה הם בהירי עור. הכרנו את האמנות שלהם וצפינו בריקודי פולקלור יפים.

הצטלמנו עם רקדנים מאורים

הרגשתי שלוה גדולה בימים שהיינו בארץ הרחוקה ההיא. הרוגע היה לא רק נפשי אלא אפילו פיזי. בטוילים בכרי הדשא היה האוויר כה צלול והחמצן בשפע... אנו, שחיים בארץ כל כך סוערת, מייחלים לרוגע כזה, אך חוששני שהוא לא יהיה נחלתנו אף פעם.

לאחרונה שמענו על שתי רעידות אדמה באי הדרומי, שגבו חיי אדם בעיר כרייסטצ'רץ'. ברעידה הראשונה נהרגו שני צעירים מרחובות שטיילו שם. אני מכירה את הוריהם האבלים והשתתפתי בצערם. נראה שאף מקום בעולם איננו מושלם.

מאוקלנד טסנו דרך מלבורן, מעל היבשת האוסטרלית בדרך הביתה. מזג האוויר היה נפלא, הראות מצוינת, ואפשר היה לחזות בכל האתרים המפורסמים מתחנינו, כמו ממעוף הציפור. הקברניט שלנו היה ידידותי, וקרא בשם האתרים שעברנו. בזמן שהדיילות חילקו את ארוחת הצהריים, הוא הפנה את תשומת לב הנוסעים לאייריס רוק, הסלע העצום בצבע אדום, שבולט באופן מרהיב בלב המדבר, וקדוש

אייריס רוק

לאבוריגי'נים. הדיווח של הקברניט על אייריס רוק גרם לנוסעים לקפוץ ממקומם, ולמהר לחלונות לצפות בו. מגשי האוכל התעופפו באוויר, והמאכלים והמשקאות הכתימו את המושבים... מנקי המטוס בנמל היעד חשבו בוודאי שפראי אדם טסו בו. לשמחתי המסלול לאירופה לא עבר הפעם מעל אירן אלא מעל רוסיה. לוח הזמנים עבד כראוי, המזוודות היו איתנו, מלאות בקניות מוצלחות ומתנות, והמסע נחתם בצורה מושלמת.

פרק כד

אירועי שנות התשעים במדינה

לא אפרט את מהלכיה של מלחמת לבנון הראשונה, שהתרחשה בשנת 1982 אך זאת אומר, שלפניה תושבי הגליל סבלו מאד מירי בלתי פוסק וטרור מלבנון, ודרשו מראש הממשלה מנחם בגין לפעול להגנתם. ואמנם המלחמה נקראת גם "מלחמת שלום הגליל" (של"ג) ונועדה להרחיק את המחבלים מתושבי צפון המדינה. בפיקודו של שר הביטחון אריאל שרון, צה"ל הגיע עד לעיר הבירה ביירות, כבש גם את מוצבי הר החרמון, והביא לגירוש יאסר ערפאת ואנשי אש"ף לתוניס. עם סיום המלחמה הוחלט שצה"ל ייצור איזור ביטחון של 40 ק"מ בעומק שטח לבנון, וישאר בו כדי למנוע ירי קטיושות על הגליל. מדינת ישראל החזיקה ברצועת הביטחון הזאת במשך 18 (!) שנה, אך הדבר עלה לנו בחיי חיילים רבים, כי במשך כל התקופה הארוכה הזאת מחבלים מארגון קיצוני בשם חיזבאללה, שהוקם בעקבות סילוק אש"ף, לחמו נגד חיילינו, והניחו מטעני נפץ קטלניים. מכיוון שעדיין כל הזמן נורו קטיושות לעבר הגליל, ערך צה"ל בשנות התשעים שני מבצעים צבאיים גדולים בלבנון: מבצע "דין וחשבון" ב-1993, ומבצע "ענבי זעם" ב-1996, כי היה צורך להשיב למפגעים כגומולם.

במלחמת של"ג נהרגו 654 חיילי צה"ל, וברצועת הביטחון במשך כל שנותיה 562 חיילים. אחד מהנופלים האלה היה קצין צה"ל סגן אבי (אבא) פישר הי"ד, קרוב משפחה יקר שלי, ששירת ביחידת פירוק פצצות בהנדסה קרבית.

הוא נהרג בפעילות מבצעית בתאריך ג' אלול התשי"ג (1993) כשעסק בפרוק מטען חבלה בלבנון. אבי היה חמד של בחור, משכמו ומעלה במובנים רבים, אבדה כבדה למשפחתו ולעמו.

בנספחים בעמוד 245 אני מביאה את מה שכתב עליו גבי בספרו האוטוביוגרפי.

סגן אבי (אבא) פישר הי"ד

מספר הפצועים הכולל היה 3750. בגלל האבדות הרבות נוצר לחץ ציבורי חזק לצאת מלבנון, ובשנת 2000 עשה זאת באופן חד-צדדי אהוד ברק, שכיהן כראש ממשלה. צורת הנסיגה (בריחה) מלבנון בחשכת הלילה לא היטיבה עם ישראל, וזכתה לביקורת נוקבת ולהשלכות שליליות. צה"ל הותיר ציוד רב בשטח, שחמש וחזק את חיזבאללה, וזנח לגורל קשה את צבא דרום לבנון (צד"ל) שסייע לו במשך כל השנים הללו.

אבל שני האירועים הכי דרמטיים שקרו בשנות התשעים, ושהשפעתם מגעת עד היום, ולא לטובה, הם הסכם אוסלו ורצח ראש הממשלה יצחק רבין, שבא בעקבותיו.

בשנת 1998 נחתם השלב הראשון בהסכם אוסלו תחת השם "סיום הסכסוך בין ישראל לפלסטינים בדרך של פשרה טריטוריאלית". השם המשני היה "עזה ויריחו תחילה". יצחק רבין היה אז ראש הממשלה, אבל שר החוץ שמעון פרס ויוסי ביילין יד ימינו, היו אדריכלי ההסכם, והם שניהלו את המשא ומתן עם יאסר ערפאת מנהיג אש"ף. רבין התנגד בתחילה, אך לבסוף נתן את הסכמתו למהלך, שהתברר במשך השנים כאחת הטעויות הכי גדולות של מדינת ישראל - ממש אסון. אני זוכרת שיחה שהייתה לי עם קצין בכיר בצה"ל, ובה תמהתי איך אפשר לחתום על הסכם עם אש"ף ולתת לו הטבות מפליגות, כאשר החמאס, פלג קיצוני של הפלשתינאים, מתנגד למהלך ונשבע להמשיך להילחם בנו עד חורמה. המומחה הצבאי (מפאת כבודו והקרבה המשפחתית בינינו לא אנקוב בשמו) הבטיח לי שחמאס הוא אירגון קיקיוני, שאש"ף יגבר עליו בקלות, בלי "בצלם" ובלי בג"ץ. הצרה היא שקרה בדיוק ההיפך, כפי שיתואר בהמשך.

ישראל יצאה מעזה, אותה כבשה במלחמת ששת הימים, ופינתה גם את יריחו. אנחנו ציידנו את הפלסטינים באלפי רובים, כדי שיוכלו להגן על ההסכם בפני מתנגדיו. ערפאת הוזמן בכבוד גדול לחזור מתוניס לעזה, וכבר במכוניתו הבריח איתו מחבל מבוקש על ידי ישראל. על מדשאת הבית הלבן בווישינגטון נערך טקס מרשים (האמריקאים מצטיינים בטקסים) עם הנשיא ביל קלינטון, בו רבין ופרס לחצו ידיים עם ערפאת, שהגיע במדי צבא (רמז לא דק). פרס נובל לשלום לא איחר לבוא אחרי מהלך מלא תקווה כזה, לכאורה, והוענק לערפאת יחד עם רבין ופרס. הטרוריסט הערבי, שעוד מעט יתברר שלא זנח את דרך הטרור, קיבל תעודה יפה, עוטר במדליה, וגם שלשל לכיסו סכום כסף נכבד. כל כך קשה טרחה ישראל במלחמת לבנון, לגרש אותו עם חבר מרעיו לתוניס, והנה החזרנו אותו לארצנו עם הסכם שנתן לו הכרה בעולם בעזרתנו האדיבה.

מהר מאד טפחה המציאות המרה על פנינו. אמנם גם במשך כמה שנים לפני הסכם אוסלו היו בישראל פיגועים שגבו חיי ישראלים רבים - במה שכונה האינתיפאדה הראשונה - אך אחרי ההסכם החלו פיגועים נוראים הרבה יותר. מחבלים מתאבדים ומטענים התפוצצו באוטובוסים ובמסעדות, עם חומרי נפץ תקינים וקטלניים מאד, בניגוד למאולתרים מתוצרת בית עד כה, שנזקם היה קטן בהרבה. מאות ישראלים נרצחו על מזבח הכמיהה אצלנו להסדר ולשלום, אך תומכי ההסכם בינינו נימקו את הפיגועים הקשים בכך, שזו תגובה של ערבים קיצוניים המתנגדים להסכם. הנרצחים כונו בביטוי השקרי "קרבת השלום", והומצא

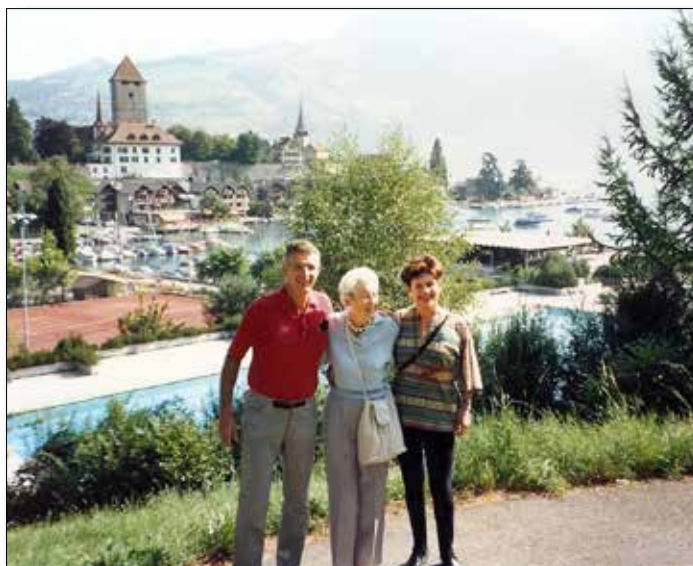
גם הביטוי המופרך "נילחם בטרור כאילו אין הסכם שלום, ונמשיך בתהליך השלום כאילו אין טרור". ערפאת גינה את הפיגועים באנגלית, אך בערבית שיבח אותם, ונמצאו מסמכים המלמדים עד כמה הוא היה מעורב בטרור ועודד אותו. בנאום ביוהנסבורג בדרום אפריקה, הסביר, כי אי אפשר לנצח את ישראל החזקה בעימות חזיתי, ולכן יש לנקוט בשיטת הסלמי, זאת אומרת בשלבים (כמו חיתוך נקניק לפרוסות). הוא התחייב להמשיך את הג'יהאד נגד ישראל עד לחיסולה וכיבוש ירושלים. לדוגמה הביא את הסכם חודיבה של הנביא מוחמד, שכרת ברית שלום עם היהודים בני שבט קורייש, אך לאחר שהתחזק הפר אותו, תקף אותם בהפתעה והשמידם. לא דווח בכלי התקשורת שלנו, למרות שהם ידעו על כך, שהפלשתינים ממשיכים בהסתה קשה נגדנו במערכות החינוך שלהם, אות שאין פניהם לשלום. במפות האזור שהם מציירים, והמותקנות גם בבתי הספר שלהם, מדינת ישראל אינה קיימת כלל. מבחינתם גם חיפה, צפת, עכו, יפו ועוד ועוד, הם שטחים כבושים. מנפנים במילה "כיבוש" עד היום, כאילו שלפני מלחמת ששת הימים ב-1967 לא היו פיגועים. הרי אש"ף נוסד כבר ב-1964! ובני משפחה שלי נרצחו בירושלים במאורעות 1929. אז לא היה קיים "הכיבוש", אפילו לא נולדה עוד מדינת ישראל. הטעות הגדולה הייתה והינה - חוסר ההבנה, ששורש הסכסוך אינו שטחה של ישראל, כי אם עצם קיומה. הערבים אינם מוכנים להשלים עם מדינה יהודית ריבונית, וככל שנוותר על שטחים כן יגבר הטרור, בתנאים נוחים יותר לו. בעתיד עוד נשלם על חוסר ההכרה הזה בשאיפות הזדון של הפלשתינים, והעיניים לאט לאט תפקחנה.

בשנת 1995 נחתם הסכם אוסלו ב, בו העבירה ישראל לפלשתינאים גם את רוב שטחי הגדה המערבית, וזמן קצר אחר כך נרצח ראש הממשלה יצחק רבין. הזעזוע במדינה היה גדול, ובכלא יושב היורה יגאל עמיר, שנידון למאסר עולם, אך רב הנסתר על הגלוי בפרשה הכאובה הזאת. ענן כבד של אפשרות קונספירציה מרחף מעל הרצח, ולא כאן המקום לפרט ולדון בו. מי שמתעניין ימצא חומר רב על כך בספרים ובעיתונות הכתובה, המצולמת והמדוברת. ישנם תמימים הטוענים, שאילו יצחק רבין היה נשאר בחיים היה כבר שורר במדינתנו השלום הנכסף, אך רוב העם התפכח והבין שהפלשתינאים אינם מעוניינים במדינה משלהם לצד ישראל, אלא במקום ישראל.

פרק כה

אירועי שנות התלמידים במשפחתנו

בשנת 1995 מלאו לדודה אדית 90 שנה, והיא קיבלה את הזמנתנו לחגוג את האירוע החשוב הזה עם המשפחה בישראל. אמנם גבי ואני נפגשנו איתה פעמיים בשוויצריה, שנתיים ושלוש קודם לכן, כאשר נפשה שם, אך היה זה בלי יתר בני המשפחה. אז היא הזמינה אותנו על חשבונה לעיירת הנופש קנדרסטג, בה בילתה כל שנה עם חברותיה, שכמוה היגרו בעבר מברלין לארה"ב. אנו נהנינו מאד לטייל איתה שם בנוף היפה, לסעוד יחד עם הייקיות החביבות, ולשחק כמעט כל ערב ברידג', העיסוק העיקרי של החבורה הזאת.

עם דודה אדית בקנדרסטג, שווצריה

בשוויצריה ביקרנו כמה פעמים נוספות ביוזמתנו, כי היא ארץ נפלאה לחופשה. אהבתי מאד את הרכבת האדומה, שנוסעת "בין הרים ובין גבעות" כמאמר השיר, ועלי העצים ממש נכנסים דרך החלונות.

והיו עוד מקומות יפים הזכורים לטוב, שצילומים של חלקם ישובו בנספחים.

ברכבת האדומה

שמחנו שדודה אדית הסכימה לבוא אלינו למרות גילה המתקדם, ובטיסה נעזרה בשרות V.I.P. של ליווי דיילת צמודה. בפעם הקודמת שביקרה בישראל הגיעה כדי לראות את נכדינו התאומים טל ושיר, ואז הייתה עדיין במצב גופני טוב. מאז התגברו מאד כאבי הגב שלה, שליוו אותה שנים רבות, והגבילו אותה בהליכתה. בביקורה הקודם ערכנו לה טיולים בכל הארץ, מהצפון ועד אילת בדרום. היא נהנתה מאד לפגוש את מחותנינו שושנה ומיכאל זמיר הרפתניים, הורי איל, וכשלחה את ידו של מיכאל אמרה לי את הדבר הבלתי נשכח הבא, שזו הפעם הראשונה בה נתקלה בכף יד חסונה ומחוספסת של חקלאי יהודי. היא הסבירה, שבגולה עבדו היהודים המוכרים לה רק במקצועות אקדמאיים ובמשרדים, וכפות ידיהם היו בהתאם... חוויה מיוחדת נגרמה לה כאשר בכפר ורדים נתקלנו במקרה במייסדו, סטף וורטהיימר, ודיברנו איתו. הוא מיד זיהה במבטאה של אדית את המקור הייקי, התואם את שלו, והייתה להם שיחה מאד נעימה.

חגגנו לה את יום ההולדת בכמה אירועים: במסעדה מצוינת בירושלים עם המשפחה הגרעינית שלנו, ובפגישה עם המשפחה המורחבת בביתנו, כולל מצגת שערכנו לכבודה בסגנון חיים שכאלה, וגם מסיבה בחוג החברים שלנו, שחלק מהם כבר הכירה בביקורה הקודם. אירגנו אפילו משחקי ברידג' לכבודה, והנעמנו לה מאד את זמנה. עטפנו אותה בהרבה חום ואהבה, והיא נהנתה מאד.

המסיבה בביתנו (מימין) והמסיבה במסעדה ירושלמית (למטה)

בצילום נראית מעל הראש של גבי, בעלת המסעדה, שפיקחה על האירוע בעצמה לרגל חשיבותו.

חגיגת יום הולדת 60 שלי במסעדה יוקרתית

בסוף המילניום חל אצלי מהלך דרמטי במישור הבריאותי. בשנת 1999 התברר בבדיקות, שישנה חסימה ניכרת בעורק אחד של הלב, שמו L.A.D. (left Anterior Decendent) ויש צורך בצינתור כדי לשחררה. די הופתעתי, כי באופן כללי הרגשתי מצוין: התעמלתי, שחיתי, ושיחקתי טניס כמה פעמים בשבוע. הלכתי לבדיקות בגלל שהרגשתי משהו בלתי מוגדר, שקשה לתאר במילים (בפירוש לא כאבים) לאחר ריצה מהירה, ולפעמים אפילו במנוחה. גם הסיפור המשפחתי הורה על הצורך בבירור, כי אמי ואבי היו חולי לב, ושני אחיי, שבתאי וחיים, כבר עברו ניתוח לב פתוח, להתקנת מעקפים. כנראה שלא יכולתי להימלט מהגנטיקה המשפחתית, למרות שהייתי ספורטאית, אכלתי נכון והייתי במשקל תקין.

לאחר שהצנתורים לפתיחת החסימה בעורק כשלו, כי הוא נסתם כל פעם מחדש, למרות התומך (סטנט) שהותקן בו, לא היה מנוס מניתוח לב פתוח, ליצירת מעקף אחד לעורק החסום. לצורך יצירת המעקף השתמשו בעורק הנמצא בחזה שלי ונקרא Lima (left internal artery mamery) והוא עדיף על וורידים, שנדרשים להם כאשר יש צורך ביותר ממעקף אחד.

בין הצנתור הראשון לשני חגגתי יום הולדת ששים. עשר שנים קודם, כאשר מלאו לי חמישים שנה, ערכו לי גבי והבנות מסיבת הפתעה נהדרת רבת משתתפים, לבני המשפחה המורחבת וחברים. עכשיו, הם שאלו אותי אם ברצוני מסיבה גדולה, אך אני בחרתי לחגוג הפעם רק איתם באופן מצומצם, כי עדיין לא נפתרה הבעיה הבריאותית שלי. דפנה ואיל, המומחים למסעדות במשפחתנו, המליצו על מסעדת שף יוקרתית בתל אביב, ובאמת האוכל היה שם נפלא.

אבל הנפלא מכל היה, שדפנה, בסוף החודש התשיעי להריונה, נסעה ישר מהמסעדה לחדר הלידה ב"הדסה", על הר הצופים בירושלים, וילדה את בתה השנייה יערה, אחות לאביגיל, בדיוק באותו תאריך - 18 ביוני, ובאותו בית חולים בו נולדתי אני, לפני ששים שנה בדיוק. אכן, מתנת יום הולדת מקורית ומיוחדת!

כשהמתנה קצת גדלה

יערה ואני

גם יערה נולדה עם שיער בצבע נחושת, בקיצור ג'ינג'ית, משנה תוקף למילוי הבקשה של דפנה מהפתק בכותל המערבי...

כשאני נולדתי, מדינת ישראל לא הייתה קיימת עדיין, ובתעודת הלידה שלי נרשם שאני פלשתינאית... השמחה הייתה גדולה, אך הניתוח עמד עדיין לפני. אחד הצינתורים שעברתי נעשה בבית חולים בירושלים, אושפזתי ללילה אחד, ושכנתי לחדר הייתה אשה ירושלמית חרדית. בני משפחתה ביקרו אותה אחד אחרי השני, היא לא נותרה לבדה אפילו לרגע. בנותיה ובניה באו ממרחקים לבקרה, חלקו לה כבוד והפגינו אהבה גדולה. לבת אחת, נאה ומטופחת, נולדו כבר ששה בנים, האם סיפרה לי איך שכנעה אותה להסכים לשידוך שהוצע לה (דיברתי איתה חזק, היא אמרה לו) והתברר בהמשך כמה מאושרים הם חייה. אחד הבנים, רב של ישיבה בצפת, בא ממרחקים לבקר את אמו, וישב שעות לידה. הוא שאל אותי לשמי ולשם אמי, כדי שיוכל להתפלל לרפואה שלמה גם עבורי.

כדי לעזור לתפילה להתממש, בחרתי במנתח בכיר בבית החולים "הדסה" בעין כרם, אחד הטובים ביותר בארץ, ונקבע לי תאריך: למחרת יום הכיפורים. אושפזתי במוצאי החג, ועם שחר הגיעה האחות להוביל אותי לניתוח על מיטת גלגלים. זה המקום להתוודות, שהדבר הכי נעים בטיפולים שעברתי בבתי חולים, היה הנסיעה במסדרונות על גבי מיטת גלגלים... האחות הניחה לידי את התיק הרפואי שלי, שבו כל המסמכים המפורטים למנתח. בדרך כלל ישנה פגישת היכרות יום קודם בין הרופא למנותח, אך בגלל יום הכיפורים היא לא התרחשה במקרה שלי.

אני סקרנית מטבעי, וכשהאחות הניחה את התיק הרפואי לידי, כשאני כבר בדרך לחדר הניתוח על מיטת הגלגלים, הצצתי בו. לתדהמתי ראיתי שהשם עליו הוא רות לוינשטיין!!! אמרתי לאחות שאני רות לוינסון, והיא חטפה את התיק מידיי בבהלה, ורצה להביא את התיק הנכון. לולא ערנותי, המנתח, שלא פגש אותי קודם בגלל יום הכפורים, היה מבצע ניתוח על פי ההוראות בתיק של אישה אחרת, עם סוג דם אחר, וספר זה לא היה נכתב מעולם... קרוב לוודאי שהייתה מוקמת וועדת חקירה מטעם משרד הבריאות, אך מסקנותיה כבר לא היו יכולות לעזור לי.

על מיטת הגלגלים, מצוידת בתיק הרפואי הנכון, פגשתי את המנתח שלי לראשונה, החלפנו כמה משפטי היכרות מנומסים, ואני איחלתי לו "בהצלחה". התגלגלתי עד לפתח חדר הניתוח, ושם ניגש אלי הרופא המרדים, צעיר יפה תואר, חינך אלי ושוחח אתי קצת בלבביות. הוא היה זה שהכניס אותי לחדר הניתוח הגדול, שבתקרתו מנורות עם אור חזק מאד. הספקתי להתרשם מהמקום רק זמן קצר, כי המראה הבא שנגלה לעיניי היה כבר חדר ההתאוששות בטיפול נמרץ, שאליו הובלתי עדיין מורדמת, בתום הניתוח. הרופא החתיך הזה הרדים אותי תוך כדי שיחה, ללא כל התראה מוקדמת...

זה כל מה שאני יכולה לספר על מהלך הניתוח שלי, שנמשך כשלוש שעות. גבי עדכן אותי, לפי בקשתי, על שלבי הניתוח הצפוי, וידעתי שנעשים בו מהלכים דרמטיים: ניסור עצם החזה, התחברות למכונת לב-ריאה כדי להפסיק את פעולת הלב המנותח, לקיחת עורק ממקום אחר בגוף לצורך יצירת המעקף לזה החסום, והשיא הוא מכת חשמל בסיום, להחזרת הלב המנותח לפעולה. את הפרט האחרון הזה גבי חסך ממני, ולמדתי עליו רק אחרי הניתוח. הוא חשש שתאור השוק החשמלי יפחיד אותי, אך לא הייתה לו סיבה לדאגה. אני הלכתי לניתוח הזה בידעיה שאטופל ברפואה הטובה ביותר הקיימת בארץ, והייתי מאד רגועה.

ישנם אמנם אנשים שאינם שורדים ניתוח גדול כזה, ביחוד אם יש להם צורך בכמה מעקפים, אך אני הייתי שלוה כל הזמן, כי אני אופטימית מטבעי, ועברתי אותו בהצלחה, גם הודות לתושייה שלי בעניין הטעות בתיק הרפואי...

בחדר הטיפול הנמרץ שהיתי יומיים, ונוכחתי מדוע קיבל בית החולים הזה שבחים על מצוינותו. שתי אחיות טיפלו בי מסביב לשעון באופן הכי מקצועי שאפשר להעלות על הדעת. הרופא המנתח, מוקף במתמחים שלו, שהתייחסו אליו ביראת כבוד גדולה, ביקר אותי בוקר וערב, ואמר לאחיות משפט שמאד ערב לאוזניי: "מה היא עדיין עושה פה?"

ואכן, לאחר משפט הקסם הזה הועברתי לחדר פרטי במחלקה, וקיבלתי הוראה להתקלח לבדי, ללא כל עזרה, זמן כל כך קצר לאחר הניתוח. לא יאומן כי יסופר!

במחלקה ביליתי שלושה ימים. עשיתי תרגילי פיזיותרפיה, קיבלתי אורחים רבים, בני משפחה וחברים, קראתי וצפיתי בטלוויזיה, ומצב רוחי היה מרומם. רק חיסרון אחד היה למקום הזה: האוכל היה בלתי נסבל. כשהגיעה שעת הארוחה, ועגלת המזון עברה במסדרון, אפילו את הריח לא יכולתי לשאת. כשהגיעה העת לשחרור הביתה, הציעה האחות שאסעד את לבי במחלקה לפני הנסיעה, אך אני סירבתי בנימוס, והייתי מאד מרוצה לקנות במזנון של בית החולים מאפה שמרים טעים.

מבית החולים נסעתי ישר לכפר המכביה ברמת גן, לשבוע של החלמה והדרכה. חלקתי חדר עם שותפה הרבה יותר צעירה ממני, שעברה ניתוח לב אף היא, והכרתי גם את המחלימים האחרים. הייתי חלשה למדי, עם המוגלובין נמוך (בגלל איבוד דם בניתוח) אך המדיניות של בית החולים הייתה במקרה זה, לא לתת עירוי דם, לסמוך על הגוף שיתאושש בעצמו באופן טבעי, ואכן כך היה. בכפר המכביה האוכל היה מצוין, השתתפתי בשעורי התעמלות, היו הדרכות והרצאות למחלימים, זכיתי לביקורים נעימים רבים של בני המשפחה והחברים הטובים. כשחזרתי הביתה התקשרתי לחברת קייטרינג ששולחת ארוחות מוכנות עם תפריט מגוון. כך הייתי פטורה במשך כמה חודשים מבישול, ויכולתי לנוח ולהתחזק. גבי אכל צהריים בבית החולים, וילדים קטנים הרי כבר לא היו בבית. אפילו אורנה, צעירת הבנות, סיימה כבר את לימודי הרפואה באוניברסיטת ירושלים, והתחילה את שנת הסטאז'. לא אשכח שביום הצנתור הראשון בבית החולים "אסף הרופא" (שהיה גם יום ירושלים) התקיים טקס הסיום של לימודי אורנה בפקולטה לרפואה בירושלים, ואני לא יכולתי להשתתף באירוע החשוב הזה. גבי נסע וצילם ואני הסתפקתי בדיווח שלהם, כשחזרו ישר מהטקס לביקור אצלי. שני הרופאים האהובים שלי, אורנה וגבי, ליוו אותי בבתי החולים לאורך כל התהליך רב השלבים בטיפולים שעברתי, ועזרו לי מאד. עשיתי מינוי בחברת שח"ל כדי להרגיש מוגנת, לשדר לצוות מפעם לפעם לביקורת, ולפנות אליו לעזרה בשעת הצורך. במשך כל השנים שעברו מאז הניתוח, התעורר הצורך רק פעם אחת, ועל כך עוד יסופר.

ד"ר אורנה בטקס הסיום של לימודי הרפואה

פרק כו

מילניום חדש מפציע

בשנת 2000 גבי ואני עברנו לגור בדירת גג נפלאה במיוחד, ברחוב הכי יפה בעירנו, שדרות ח"ן (על שם חיים נחמן ביאליק). אני קישטתי את מבנה ההפרדה מהבית הסמוך בציור קיר. צילמו בעמוד 208.

דודה אדית

הדודה שלנו אדית נפטרה, ומהיותה חשובת ילדים הורישה לנו את כל כספה (בדירתה בניו יורק היא גרה בשכירות). כמה תכשיטים יוקרתיים היא נתנה לי במתנה עוד בחייה, מחשש שייגנבו, כמו שבאמת קרה לחלק ניכר מתכשיטיה. שנה לפני פטירתה ביקרנו אותה בניו יורק, והצטערנו מאד לראות שסבלה בסוף חייה. בגלל מחלת הסוכרת נאלצו הרופאים לקטוע לה רגל מתחת לברך, ונתגלה אצלה גם גידול סרטני בחלחולת, שלא היה בר ניתוח, וגרם לה לכאבים. היא טופלה בהוספיס בביתה, עם השגחה של 24/7 ע"י אחיות מקצועיות וחברה נאמנה. משככי הכאבים היו בעיקר מדבקות מורפין שמשפרן הלך וגדל, והיא הרבתה לישון. בגיל 94 הלידי הגדולה והנפלאה הזאת הלכה לעולמה.

רצינו להטיס את גופתה לישראל, כדי שנוכל לטפח את קברה ולערוך לה אזכרות משפחתיות כמו להורינו, אך התברר שבצוואתה הורתה לקבור אותה ליד בעלה המנוח ווילי, בבית הקברות היהודי בניו יורק, וגם השאירה כסף לטיפול במצבות של שניהם.

הודות לירושה יכולנו להעניק לכל אחת מהבנות סכום נכבד, ולהרשות לעצמנו לקנות פנטהאוס מושקע במיוחד, מנגר-אמן שהפליא לעשות בו עבודות עץ מיוחדות. בבניין שבע דירות בלבד, שנבנה בשיטה של התאגדות הדיירים לעמותה, והם הרוכשים את הקרקע ובוחרים את המהנדס ובעלי המקצוע האחרים. בדרך זו הבית נבנה ברמה גבוהה עם חומרים איכותיים, מכיוון שאין זו השיטה המקובלת, בה קבלן בונה ומוכר את הדירות, באופן שיכניסו לו את הרווח המכסימלי. הבניין היה בן חמש שנים בסך הכל כשנכנסנו לגור בו. התקיים כאן הפסוק "לאחד אסון לשני ששון" כי הזוג, שגר עם שתי בנותיו בדירה היפהפייה, התגרש, ונאלץ למכור אותה. אחת המעלות הכי שובות לב בה, הן ארבע מרפסות, כל אחת לכיוון אחר עם נוף שונה, והתאמה לשימוש בה לכל שעה משעות היום ועונות השנה. במרפסות שתלנו צמחייה באדניות ועיצים גדולים, ויש לנו עצים שמגיעים אפילו עד לתקרה. ההשקיה כמובן ממוחשבת.

ערכנו שורה של מסיבות "חנוכת הבית" לבני משפחה וחברים, כאשר המסיבה לרופאים והאחיות מהיחידה לטיפול נמרץ, הייתה גם מסיבת פרידה מהם לרגל צאתו של המנהל גבי לגמלאות. כמה חודשים קודם לכן נסענו בפעם האחרונה לכנס השנתי המסורתי לטיפול נמרץ, שנערך באותה שנה בבריסל, בלגיה.

על רקע האטומיום הענק (גובהו 100 מטר) מודל של מבנה אטומי הברזל, רקע מתאים לכימאית...

ליד "המניקן פיס" (הילד המשתין) איזה יחסי ציבור מצוינים יש לפסל הזעיר והמפורסם הזה!

כך הסתיימו להן שנות העבודה הרפואית בבתי החולים של גבי, והחלו שנות הפנסיה הנעימות. אמנם עד היום (שנת 2018) גבי עדיין מבקר ביחידה פעם בשבוע במסגרת התנדבותית, אך זאת בלי העול הכבד של האחריות לחולים, אלא רק למטרת השתתפות בביקור הרופאים ובהרצאות, בהן הוא שומע ומשמיע.

שמחה נוספת נגרמה לנו כאשר אורנה, שסיימה כבר את שנת הסטאז' שלה, והתחילה את ההתמחות בגינקולוגיה ב"אסף הרופא", (בשעת כתיבת שורות אלה ב-2018 שונה השם של בית החולים ל"יצחק שמיר", על שם ראש הממשלה בעבר) הודיעה לנו שמצאה את בחיר ליבה, שמו תומר תבור, והם החליטו להתחתן. אירגון חתונה לבנות שלי הוא אחד העיסוקים החביבים עלי ביותר, ונרתמתי למשימה במרץ. פגשנו את דורית ודווידי ההורים של תומר משדה ורבורג, ונוצר בינינו "קליק" מהרגע הראשון. הלכנו יחד איתם לסעודת "הטעימות" של לפני החתונה בבית חנוך, שם התקיים האירוע, כדי להחליט על התפריט שיוגש לאורחים, וצעדנו איתם אל מתחת לחופה יחד עם הזוג הצעיר. התברר שלא רק בני הזוג מתאימים זה לזה אלא גם המחוננים. אנו נפגשים לעיתים קרובות במסגרת המשפחתית ונהנים לארח ולהתארח. צילומי שולחנות ערוכים שלנו לדוגמא **בנספחים** בעמוד 237.

הורי החתן

אורנה ותומר חתן וכלה

הורי הכלה

שנה לאחר החתונה נולד עידן, בנם הבכור של אורנה ותומר ב-2 לספטמבר 2002, אחריו נולד להם אביב ב-14 לפברואר 2005, ואת רשימת הנכדים שלנו חתמה בתם מאיה, שנולדה ב-19 ליוני שנת 2007, למחרת יום ההולדת שלי.

אביב

עידן

ומאיה

במשך כל השנים הללו עבדה אורנה במשרה מלאה בבית החולים, במסגרת ההתמחות שלה, בת שש השנים, ברפואת נשים ומיילדות, הכוללת תורנויות לילה שכרוכות בחוסר שינה. חריצותה ויכולתה הקנו לה שם טוב במקצועה, והיא הצליחה מאד בעבודתה. בהמשך אורנה בחרה בהתמחות נוספת של סקירת מערכות עוברים באולטרה סאונד תלת מימדי, זו עיקר עבודתה כיום, והיא נחשבת למומחית גדולה בתחום זה.

עידן, אביב ומאיה באמבטיה

במישור המדיני התחוללו דברים קשים. הערבים פתחו בתחילת המילניום באינתיפאדה השנייה. בשם אינתיפאדה נקראה ההתקוממות של הפלשתינים נגד ישראל, שעברו מזריקות אבנים על מכוניות, לירי, הפעלת מחבלים מתאבדים ומטעני נפץ במרכזי אוכלוסין ישראליים. מחבלים ערבים מיהודה, שומרון וחבל עזה רצחו משפחות שלמות במסעדות ומקומות בילוי, ולפעמים גם ערבים ישראלים לקחו חלק בפיגועים. במשך שנתיים נרצחו למעלה מאלף ישראלים ונפצעו כשמונת אלפים. בשנת 2002 נכנס מחבל מתאבד בליל הסדר למלון פארק בנתניה, ופוצץ עצמו, תוך שהוא רוצח 30 חוגגים ופוצע 160. פיגוע זה היה השיא שהניע את ראש הממשלה אריאל שרון להורות על מבצע "חומת מגן". ערי הגדה שהועברו לרשות הפלשתינאית בהסכם אוסלו ב, נכבשו מחדש כדי לחסל את תשתיות הטרור. נתפסו מחבלים, נשק רב וגם מסמכים שהראו כי ערפאת עמד מאחורי הפיגועים. צה"ל השתדל מאד שלא לפגוע באזרחים, ובגלל סיכונים שנטל, נהרגו במבצע 29 חיילים ונפצעו 100. לפלשתינאים נגרמו אבדות הרבה יותר גדולות, אך המבצע הזה הביא לירידה משמעותית בפעולות הטרור של האינתיפאדה השנייה ודיכא אותה. האינתיפאדה הראשונה הגיעה לסיומה לכאורה עם חתימת הסכמי אוסלו ב-1993, למרות שהפיגועים המשיכו ואף התגברו תחת שם אחר, אך באינתיפאדה השנייה הוכח מעל לכל ספק, למי שעדיין לא קלט זאת, שהערבים אינם מעוניינים בפתרון הסכסוך עם ישראל והקמת מדינה עצמאית לצידה, אלא במקומה. ההתפרצות הזאת התרחשה אחרי שראש הממשלה דאז, אהוד ברק, יזם מפגש פסגה בקמפ דייוויד עם יאסר ערפאת, בנוכחות הנשיא האמריקאי ביל קלינטון. הוא הציע ויתורים מפליגים לערפאת אך זה סירב לכל הצעה, וזמן קצר אחר כך פתח באינתיפאדה השנייה. הוא הרי הסביר לעמו, בערבית כמובן, שאת ישראל אפשר לנצח רק באסטרטגיית השלבים, ותהליך אוסלו היה אחד מהשלבים האלה. אפילו הנשיא האמריקאי הכריז שערפאת הוא האשם בכישלון המפגש, אך לפחות הייתה למי שעניו בראשו, התפכחות מהרעיון שאפשר לשים קץ לסכסוך עם מי שחותר להרס מדינת ישראל.

פרק כז

ההתנתקות ומלחמת לבנון השנייה

ב-2005 יזם ראש הממשלה אריאל שרון מהלך חד צדדי ושנוי במחלוקת, של פינוי ישובים יהודיים בגוש קטיף ובעוטף עזה. מהלך זה של התנתקות בלי משא ומתן, אלא בהסתלקות מהשטח בלי שום תגמול מהצד הערבי, התברר כטעות חמורה, שרבים וטובים הזהירו מפניה. הפינוי נעשה בכוח, כי התושבים לא רצו בשום אופן לעזוב את בתיהם, וחיילים ושוטרים הובילו אותם בעל כורחם לישובים אחרים. הובטחו להם בתים חדשים, אך עד היום (13 שנה עברו מאז) רובם גרים במבנים ארעיים, ולא הגיעו למימוש ההבטחות. דחפורים שלנו הרסו את הווילות היפות של המפונים, אך את החממות השארנו לעזתים, כי קיווינו שהם יתחילו לפתח את הרצועה, ויעשו ממנה "סינגפור שנייה". הושטנו יד לשלום והיינו מוכנים לסייע בכל דרך ולהוכיח שאפשר להתחיל לפתור את הסכסוך, אבל קרה מה שצפו המתנגדים להתנתקות, שהיא נתנה רוח גבית לטרור. נכון שגם לפני ההתנתקות היו פיגועים בתושבי הישובים סביב עזה, אך עכשיו הורע המצב לאין שיעור.

קודם כל, נערכו בעזה בחירות, והחמאס ניצח בהן את הפתח (אש"ף) כי הוכיח לתושבים, לשיטתו, שדרכו בפיגועים היא הנכונה, ולדבריו ישראל נכנעה וברחה מהשטח הודות למאבקו המזויין בה. חמאס סילק את אנשי פתח מרצועת עזה בכח הנשק, זרק אותם מגגות בתים, וירה בברכיהם. מה קרה לתחזיות המומחים שטרחו להסביר לנו בהסכם אוסלו כיצד חמאס יובס ויסולק?!
לצערנו קרה בדיוק ההיפך.

מנהיגי החמאס הכריזו כי לעולם לא יעשו שלום עם ישראל, והם מחויבים לחיסולה. הם התחילו מיד בירי של רקטות ליישובי הדרום בכמויות הולכות וגדלות, ולא היה מנוס ממבצעים צבאיים להפסקת ירי הטילים לעבר שדרות, אשדוד, אשקלון ועוד ישובים. טווח הטילים הלך וגדל, כך גם עצמתם ונזקם, ומשנת ההתנתקות ועד היום היו כבר שלושה מבצעים צבאיים גדולים נגד עזה:

עוז מנדלוביץ' הי"ד נהרג ב"צוק איתן"

ב-2008 "עופרת יצוקה", ב-2012 "עמוד ענן" ובשנת 2014 "צוק איתן" לעזתים היו הרוגים רבים ונזק גדול, אך גם אצלנו נהרגו ונפצעו חיילים ואזרחים, ביחוד במבצע האחרון (בינתיים). ב"צוק איתן" נהרג חבר טוב של נכדי שיר, שמו **עוז מנדלוביץ'**, והוא שירת בגולני. צה"ל נכנס רגלית לעזה מרובת המנהרות, ומחבל שצץ מאחת המנהרות ירה בו ופגע בדיוק במקום שהאפוד הקרמי נגמר ואינו מגן. עוז הי"ד היה בחור מוכשר, ניגן בכינור והיה ספורטאי מצטיין. הוא נכנס ללבי ואני חושבת עליו הרבה.

אני מקווה שחיילינו לא יכנסו יותר רגלית לסמטאות הארורות של עזה, ואם יירו עלינו משם טילים, שנכה בהם בעזרת חיל האוויר וירי תותחים, ושיטות אחרות שיש לצה"ל. אילו היו אויבנו מוכנים לחיות איתנו בשלום, ישראל הייתה עוזרת להם בפיתוח, מאפשרת בניית נמל בעזה ושדה תעופה, אך מכיוון שכל רצונם הוא להרוג יהודים ולהרוס את מדינתנו, אי אפשר לעשות זאת, כי נשק וחומרי חבלה יוזרמו אליהם דרך הים והאוויר. אנו מכניסים לעזה כל יום מאות משאיות עמוסות מזון ומוצרים אחרים הדרושים לתושבים, כמובן בפיקוח. במלט הם משתמשים לבנות מנהרות במקום בתים, ואין ספק שמתכננים כבר סבב נוסף של עימות צבאי עם ישראל.

ישנן מנהרות שפתח יציאתן נמצא בתחום מדינת ישראל, ודרכן נעשו פיגועים. גם חטיפת החיל גלעד שליט ביוני 2006 נעשתה בעזרת מנהרה כזאת, ותמורת שחרורו, כעבור חמש שנות שבי, שולחו לחופשי למעלה מאלף מחבלים פלשתיניים, ביניהם רוצחים רבים (קשה לי אפילו לכתוב את המספר הזה) שכבר חזרו לדרך הטרור ורצחו ישראלים. הובטח שלא תהיה עוד עסקה מסוג כזה, וההישג של חמאס מקומם מאד, כי גלעד שליט הודה בעצמו שנכנע בלי לירות אפילו ירייה אחת, למרות שישב בטנק והיה מצויד בכלי נשק איכותיים. לא כל חייל מתאים להיות לוחם.

ביולי 2006, כחודש אחרי חטיפתו של גלעד שליט, התרחשה בצפון הארץ חטיפתם של שני חיילי מילואים של צה"ל, אהוד גולדוואסר ואלדד רגב ע"י אירגון חיזבאללה, תוך שהוא מרעיש בהפגזה כבדה את יישובי הצפון. כאן היו הנסיבות אחרות לגמרי. החיילים היו בסיוור בגבול הצפון, ורכב ההאמר שלהם נורה על ידי טיל נ"ט. הם נחטפו הרוגים, ועובדה זו נקבעה על ידי מומחים שבדקו את הרכב ההרוס ומה שבתוכו. טנק (לא יאומן) נשלח לרדוף אחרי החוטפים, הוא עלה על מטען צד, וארבעת החיילים שבתוכו נהרגו. התחלה כושלת זו של מלחמת לבנון השנייה סימלה את כל מהלך המלחמה, שנמשכה 34 ימים, גבתה מחיר כואב של 121 חיילים הרוגים ו-44 אזרחים שקיפחו את חייהם. הדרג המדיני, עם ראש הממשלה אהוד אולמרט, עשה טעויות גדולות, הצבא לא היה מוכן למלחמה, וכך גם העורף. סבל רב, אבדות בנפש ונזקי רכוש נגרמו לתושבים באזור הצפון, שספג 4000 רקטות. המלחמה גם הסתיימה במהלך כושל וחסר אחריות של הכנסת חיילים בהליקופטרים לעומק לבנון, אחרי שכבר הושגה הפסקת אש, כדי להשיג מראית עין של ניצחון. 33 חיילים נהרגו שם בקרב, ביניהם מכוונת מוטסת בת רחובות, בשם **קרן טנדלר**, שטיל אויב פגע בהליקופטר שלה, והרגה, יחד עם ארבעת אנשי הצוות.

קרן הייתה החיילת היחידה שנהרגה במלחמה זו, וגופתה חולצה תחת אש במבצע מסוכן מאד של לוחמים מיחידה מובחרת, שנשאו אותה בידיהם על אלונקה, בעומק שטח לבנון, לאורך 10 ק"מ. אני חושבת הרבה על הלוחמת הצעירה וחבריה למטס המיותר, אחרי שהמלחמה למעשה כבר נגמרה. ועדת החקירה שהוקמה הצביעה על הכשלים של ראש הממשלה אהוד אולמרט, שר הביטחון עמיר פרץ, הרמטכ"ל דן חלוץ, וקצינים בכירים בצבא. שר-הביטחון, הרמטכ"ל ואנשי צבא נאלצו להתפטר, וראש הממשלה הודח מאוחר יותר, כשחברו לכישלונו נסיבות אחרות.

לא הייתה זו שעתה היפה של מדינת ישראל.

קרן טנדלר הי"ד

אבל, למרות כל המלחמות, כל הפיגועים, כל המבצעים הצבאיים, המוצלחים יותר והמוצלחים פחות, מדינת ישראל ממשיכה להתפתח, לגדול ולשגשג.

יש בה חיי תרבות עשירים בתחומי המוסיקה, תיאטרון, ספרות, סרטים ישראלים זוכים בפרסים בפסטיבלים נחשבים. ועוד. מוסדות מדעיים בישראל הם ברמה גבוהה המניבה פרסי נובל, הרפואה שלנו מתקדמת, הכלכלה חזקה, ובתחום ההייטק ישראל נחשבת בעולם כמעצמת סטארט-אפ, ומוכרת המצאות (אקזיטים) למדינות גדולות ועשירות בסכומי עתק. רק לאחרונה נמכרה מובילאי, שעסקה בפיתוחים בתחום הרכב, לחברת אינטל, ביותר מחמישה עשר מיליארד דולר! ספורטאים ישראלים חוזרים עם מדליות זהב מתחרויות בינלאומיות, כולל אולימפיאדות. שחקנים זמרים ישראלים מוזמנים להופיע על במות העולם, והשנה (2018) זכינו במקום הראשון באירוויזיון בפעם הרביעית! לאור הזכייה הזאת תיערך התחרות הבאה בשנת 2019 בישראל, למעלה מ-40 מדינות הבטיחו את השתתפותן, תיירים רבים ינהרו לארצנו ויופיה של ישראל יוצג לעין כל.

פרק כח

שלוש נפילות שלי ו"טיוול" פרק רצוף תקלות והלוואי שלא היו קורות

הפרק הקודם עסק במאבקה הביטחוניים של המדינה, ופרק אישי זה יוקדש לכמה מאבקים שלי בתחום שמירת הגוף היחידי שקיבלתי בהיוולדי. לפחות שתיים מהנפילות היו בהחלט תוצאה של חוסר זהירות מצדי, ואני מקווה שקוראיי יפיקו את הלקח המתבקש מתלאותיי, וימנעו מצעדים פזיזים, כאשר אין בוחנים היטב בעיניים להיכן מובילות הרגליים.

הצעד הפזיז הראשון נעשה ביום קיץ נאה בצהריי היום, שנת 2009. גבי ואני יצאנו ממסעדה והלכנו על המדרכה לכיוון המכונית שלנו, שחנתה מעבר לכביש. אני החזקתי ביד אחת שמשייה להגנת עור הפנים מנזקי השמש הישראלית הקופחת (על זה אני מקפידה מאד) ובידי השנייה קופסה עם אוכל. בגלל הרגלי השינה שלי, ישנה מאוחר וקמה מאוחר, התיאבון שלי בצהריים קטן, וחלק מהארוחה אני תמיד לוקחת הביתה. "אכלנו וגם הותרנו" - פסוק זה נכון כמעט תמיד לגביי. אני זוכרת שסיפרתי לגביי משהו בהתלהבות, וכאשר ירדנו מהמדרכה לכביש כדי לחצותו, לא הסתכלתי כלפי מטה, וכף רגלי הייתה בחלקה על המדרכה ובחלקה על הכביש. כך הועפתי במלוא קומתי קדימה, והשתטחתי על הכביש, כשפרצופי נחבט בקרקע בחוזקה. לו הייתה חולפת שם מכונית באותו רגע, ספר זה קרוב לוודאי לא היה נכתב... מזל נוסף היה לי, שידית השמשייה פגעה בכביש ונשברה לשניים, ובלמה חלק מעצמת המכה. בכל זאת נגרם לי נזק רב. לאורך כל הגוף. מהמסד ועד לטפחות, היו לי שפשופים בעור ושטפי דם מתחתיו, והכי גרוע, העין הימנית כוסתה לגמרי ע"י נפיחות גדולה של שטף דם. מכיוון שאני רגילה לראות את הצד החיובי בדברים כמו שנאמר בשיר:

Always look at the bright side of things

ברכתי על כך שלא נשברו שיניי ואפי. כמובן שנסעתי מיד לבדיקות וטיפולים בקופת חולים, ביחוד היה צורך לבדוק אם לא ניזוקה העין, שלא נראתה כלל מתחת לנפיחות. רופא העיניים בדק ואישר שהעין לא נפגעה למרות המכה החזקה, וכשמסך הנפיחות ייספג ויעלם, אראה בה כמקודם. הכתף הימנית כאבה מאד, נקרעה בה רצועה, והיה צורך בפיזיותרפיה במשך שבועות ארוכים כדי להחזירה לתפקודה. ימים רבים חלפו עד שכל הכאבים והסימנים הכחולים נעלמו, וכל הצרות הללו רק בגלל שבחלקיק שנייה לא הסתכלתי איך הנחתי את כף רגלי בירידה מהמדרכה.

הנפילה הזאת קרתה יומיים לאחר חגיגה גדולה שתואר בפרק הבא, ואני בדרכי האופטימית חשבתי, מה היה קורה לו נפלתי זמן קצר לפני האירוע! עדיף לא לחשוב אפילו בכיוון הזה.

הצעד הפיזי השני קרה דווקא בשלוות הבית שנה מאוחר יותר, ב-2010. בחדר המגורים (סלון) של בתי היו פזורים כמה צעצועים, כי הנכדים היו עדיין צעירים. היה זה ערב נעים, אני עשיתי צעד לאחור מבלי להסתכל, ודרכתי על צעצוע עם גלגלים, שהעיף אותי באוויר. נפלתי על צדי הימני, הספקתי עוד להגיד שהנחיתה רכה, אבל לקום לא הצלחתי. הרגל פשוט לא נענתה לי. בבנין גר ידיד רופא אורטופד, הוא נקרא לאבחן את מצבי, וקבע שיש סבירות גבוהה לשבר במפרק הירך. אמבולנס עם אלונקאים העביר אותי לחדר המיון בבית החולים "אסף הרופא" כמובן (שמו שונה בימים אלה ל"יצחק שמיר", אך השם עדיין לא נתפס בציבור) ובצילום רנטגן נקבע שאכן נשבר מפרק הירך. הניתוח נעשה למחרת בהרדמה אפידורלית, ואחרי כמה ימים בבית החולים הועברתי לשיקום בן שלושה שבועות ב"נוה עמית" ברחובות. יש לי רק שבחים להעריף על מרכז השיקום המצוין הזה, אך התהליך היה ארוך ומייגע, והפיזיותרפיה מלווה בכאבים. נעזרתי בהליכון ונזקקתי לסיוע במקלחת, בנעילת הנעליים ועוד. היה צורך להיזהר מתנועות מסוימות, שעלולות לפרוק את השתל המתכתי במפרק, כמו שקרה למטופל אחד שם. דבר כזה מצריך כמובן ניתוח נוסף.

כמה דברים הנעימו לי את הזמן בתקופת השיקום. נהניתי מאד מהריפוי בעיסוק, וממש חיכיתי לו כל יום. עשיתי שם כמה דברים יפים שמשמשים אותי עד היום, כמו למשל, מנשא ארוג לרדיו טרנזיסטור, המשרת אותי כאשר אני עוברת מחדר לחדר בבית, ומקשיבה לתוכנית מעניינת. חרזתי כמה מחרוזות, וכך יכולתי אפילו לתת מתנה לנכדתי החיילת, שביקרה אותי. האוכל היה טעים, והחברה של המטופלים האחרים נעימה. בעיקר נהניתי משכנתי לחדר, שעברה ניתוח בברך והייתה מיוחדת ומעניינת. לא הייתי פוגשת אשה כמותי אלמלי נפצעתי. היא נולדה בתימן ונישאה בגיל 12. נולדו לה עשרה ילדים, 5 בנות ו-5 בנים, שכולם כבר התחתנו, והולידו לה נכדים רבים. כל השבט הזה חלק לה כבוד כמו למלכה, והרעיון עליה אהבה רבה. בעלה ביקר אותה פעמיים ביום, ויתר בני המשפחה עשו ביניהם תורנות, ולא השאירו אותה לבדה אף רגע. סיפרו לה כל מה שקורה איתם, ובידדו אותה. הם הביאו לה אוכל שהיא אוהבת ורגילה אליו, כך שלא סעדה כלל בחדר האוכל. בסופי שבוע לקחו אותה לביתה וטיפלו אותה, לא פחות טוב מאשר במרכז השיקום.

כשנשארנו אני והיא לבד בחדר, בתום שעות הביקור, סיפרה לי על חייה בתימן ובארץ, ולמרות שלא רכשה השכלה, הייתה לה חכמת חיים מתובלת בחוש הומור. לא אשכח אותה גם בגלל שמשפחתה המחישה לי את הדיבר החמישי בעשרת הדיברות "כבד את אביך ואת אמך". בהקשר לכיבוד הורים זכרתי את שכנתי לחדר, כשעברתי צינתור בבית החולים בירושלים, כעשר שנים קודם, והגעתי למסקנה שבמשפחות דתיות מקפידים מאד בנושא זה. אינני מתלוננת, בנותיי מכבדות את הוריהן, אך בהשוואה בין משפחה חילונית למשפחה דתית, ברור לגמרי שהאחרונה "לוקחת בהליכה".

במשך תקופה ארוכה למדי אחרי ששחררתי לביתי ממרכז השיקום, לא היה לי ביטחון בהליכה, ונעזרתי במקל. ממש קינאתי באנשים שהולכים ברחוב בלי בעיות. פיזיותרפיסטית באה לביתי פעמיים בשבוע כדי להמשיך בתרגילים, ושכרתי גם סייעת לכמה שעות בכל יום, שתעזור לי במקלחת, בלבוש,

בהכנת הארוחות ועוד. גבי טייל אתי בגני מכון ויצמן, ואחרי זמן מסוים כבר נתתי לו להחזיק את המקל "ליתר ביטחון"...

בסוף החלמתי לגמרי, אך אם אני מרבה בהליכה או מגזימה במאמץ גופני, מפרק הירך מאותת לי (בתחושת כאב כמובן) להיזהר ולנוח.

ימי הטניס חלפו לבלי שוב.

הצעד שהביא לנפילה השלישית לא היה פזיז, ולא כל כך באשמתי. זה קרה בנר ראשון של חנוכה, שנת 2015. הפעם היה זה יומיים לפני אירוע חשוב, שיתואר גם הוא בפרק הבא, ומעשה שהיה כך היה:

חג החנוכה אהוב עלי במיוחד, והייתי במצב רוח מרומם כל אותו יום. קניתי סופגניות להדלקת נרות בערב עם הנכדים, שחיתי בבריכת המועדון שלנו, וממנה ישר למספרה. בחודש דצמבר מחשיך מוקדם, והחשיכה כבר ירדה כשיצאתי עם התסרוקת המחמיאה בדרך הביתה. הרחוב שלנו יפה במיוחד ומואר היטב, אך דווקא קרוב לביתי ישנה פנייה שלידה חונות מכוניות, והן מסתירות את האור מהפנס. למרות שהמדרכות החדישות מרוצפות באריחים משתלבים, לפעמים גובהם אינו אחיד, ויש בליטות ושקעים. הפרש הגובה יכול להגיע אפילו לסנטימטר ויותר, מספיק כדי להפיל את ההולך, אם חרטום נעלו נתקל בבליטה כזאת. זה מה שקרה לי כשצעדתי במרץ, שמחה וטובת לב, לקראת הערב הנעים של הדלקת החנוכיה עם המשפחה, והמחשבה על החגיגה הגדולה הצפויה מחרתיים. לפתע נזרקתי קדימה בגלל ההיתקלות בבליטה, ולאחר כמה צעדים דמויי ריצה, לא הצלחתי לבלום את הנפילה לכל אורכי, וראשי היה האחרון שפגע במדרכה בחוזקה. נחבטתי במצח, מעל הגבה השמאלית, ומהחתך שנוצר החל לזרום דם על פני, וטיפטף לאורך כל הדרך עד לביתי. גבי, שפתח לי את הדלת, נדהם למראה פציעתי, ולאחר שטיפת הפנים מהדם, קבע שיש צורך לתפור את החתך העמוק. בבית החולים "אסף הרופא" (צריך להתרגל לשמו החדש "יצחק שמיר") טיפלו בי במשך שעות ארוכות. רופאה פלסטיקאית תפרה את החתך בחוט שנספג לעור, עשו לי צילום סי-טי של הראש כדי להבטיח שהמכה לא גרמה לנזק תוך גולגלתי, אורטופד בחן צילום רנטגן של יד שמאל שכאבה לי, כי איתה בלמתי במקצת את הנפילה, ולקינח קיבלתי גם זריקת אנטי טטנוס. חזרנו הביתה אחרי חצות, ולמרות הכל אני הרגשתי בת מזל, שהפגיעה בפנים לא גרמה לנזק גדול יותר (שבירת אף או שיניים, או נפיחויות של שטפי דם, כמו בנפילה הראשונה) שהיה מצריך ביטול של האירוע הצפוי תוך יומיים. ידעתי כבר שלא אוכל לנגן באקורדיון כפי שתכננתי והתכוננתי, בגלל שידי כאבה לי, אך נקבעו קטעי נגינה של משתתפים אחרים, והם הספיקו.

מאז אותה נפילה יש בתיקי תמיד פנס, ולא אלך במקום חשוך בלי לבחון אותו היטב.

הגשתי תביעה נגד עיריית רחובות, צרפתי את כל המסמכים הרפואיים, ודרשתי פיצוי. נשלח אלי בודק מחברת הביטוח, הליך הבירור לקח כמה חודשים, אך לבסוף קיבלתי סכום כסף מסוים.

משלוש הנפילות למדתי שבמעבר מהמדרכה לכביש צריך להסתכל איך ואיפה מניחים את כף הרגל, שאסור לעשות צעד אחורנית מבלי לבחון את השטח, וכשהולכים במקום חשוך חייבים להאיר עם פנס.

לצערי, שכר הלימוד היה יקר.

ומה קרה ב"טיול"? הוא עוטר על ידי במרכאות כפולות, כי אמנם החל כטיול לכל דבר, אך הוביל אותי למסלול לא מתוכנן ולא צפוי, שאי אפשר לכנותו טיול. ומעשה שהיה כך היה:

ההסתדרות הרפואית עורכת לרופאים הגימלאים טיולים יפים ולא יקרים. השתתפנו בהם כמה פעמים, ונהנינו מאד. בטיול אחד נסענו לצפון הארץ עד ראש הניקרה, באחר ביקרנו בנחלאות בירושלים ועוד. לטיולים מצטרפים מדריכים רבי ידע, ותמיד נעים ללמוד דברים חדשים.

הפעם היה זה טיול לרמת הגולן, עם לינה בטבריה. אני אפילו בקשתי לערוך אותו, בטופס שחולק למשתתפים בטיול שקדם לו, בו סימן כל אחד את הצעתו. בסוף היום הראשון הגענו לטבריה, המלון היה ברמה גבוהה, אך מיזוג האוויר קרר מאד את החדר, לא ניתן להכוונה, והיה אפשר רק לכבות אותו לגמרי, או להשאירו - וזאת עשיתי. הייתה זו טעות שלי, כי ידעתי כבר שקור מכווץ את העורקים וגורם לי למחוישים בחזה. נרדמתי בשמירה, תרתי משמע. כנראה ששנת הלילה בטמפרטורה הנמוכה גרמה לכך, שבבוקר הרגשתי אי נוחות בחזה, שלא חלפה. אני מנויה של שח"ל, טלפנתי אליהם, והצוות הגיע במהירות (השירות שלהם מצוין) קבע שעדיף לערוך בדיקות בבית חולים, והעביר אותי לחדר המיון ב"פוריה". גם שם לא לקחו אחריות, ואשפזו אותי במחלקה הקרדיולוגית. מנהל המחלקה, פרופסור ששמו הולך לפניו, דבר לא שכיח בבית חולים בפריפריה, נתן לי לבחור בין צנתור, לבין שחרור עם חתימתי, שאני מסרבת לטיפול המוצע.

הסכמתי לצנתור, ובמקום לטייל ברמת הגולן, זכיתי בשני תומכים (סטנטים) חדשים בעורקי לבי.

במהלך הצנתור שמעתי את הרופא אומר לאחות להגיש לו את התומכים להתקנה, ושוב עמדתי על המשמר, כמו ב"הדסה עין כרם" (עם התיק הרפואי השגוי) ובקשתי מהרופא סטנטים מצופים בחומר חדיש, שמונע מהם להיסתם, כמו שקרה לי בצנתורי העבר. אז החומר החדיש הזה עוד לא היה בשימוש.

בקשתי נענתה, וביליתי עוד יממה במחלקה. הטיפול היה מצוין ומוקפד מאד. גבי קנה לי לבקשתי ספר מעניין (טיפות בשלג) וכשגמרתי לקרוא אותו הגיעה כבר העת לנסוע הביתה. דיווחתי לקרדיולוג שלי ב"אסף הרופא" על קורותיי ב"פוריה", והראיתי לו את הדיסק עם צילום הצינתור. הוא אמר שהמקרה שלי היה גבולי, אך אני מאמינה שכל דבר לטובה, ורק חבל לי שלא הגעתי לקטיף הדובדבנים ברמת הגולן.

פרק כט

בו יסופר על אירועים מאז משמחים בעיקר בצילומים (אומרים שתמונה שווה אלף מילים)

בשנת 2009 מלאו 50 שנה לנישואים שלנו. גבי ואני החלטנו לחגוג את "חתונת הזהב" עם בני המשפחה המורחבת והחברים הטובים, עם קבלת פנים עתירת מתאבנים, עם סעודה רבת מנות סביב שולחנות מקושטים בפרחים, עם מוסיקה לריקודים בהנחיית מקצוען, הכל חוץ מחופה בניהולו של רב. במקום חופה הכנו מצגת המתארת את חמישים השנה הראשונות לנישואינו, אותה ערך מקצוען מהטלוויזיה, שעשה עבודה יפה מאד. ציידנו אותו בתמונות וקטעי סרטים, והוא הקליט את קולותינו ברקע, מתארים את חיינו. בחרנו במקום מיוחד לאירוע, "חוות אלנבי" הסמוכה לרחובות, שחלק משטחה מקורה וחלקו תחת כיפת השמיים. היה חשוב לי מאד להרבות בזרי פרחים, וגם בקשתי שיהיו אלה וורדים אדומים (לא כהים מדי) בתוספת גיבסניות.

השולחנות הערוכים באולם החגיגה

מקום ההתכנסות תחת כיפת השמים

אנו מתייצבים לקבלת האורחים

הודינו לאורחינו שבאו לחגוג איתנו,
ושמענו בהנאה את הברכות היפות שהורעפו
עלינו. ברכת הבנות **בנספחים** בעמוד 238.

וגם אנו נשאנו ברכה:
ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שהחינו
וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

רוני מברכת בהקראת שיר של בוב דיין

דפנה ואורנה מברכות

הנכדים שיר,
טל, אביגיל
ויערה מברכים

אנו נתנו את האות לפתיחת הריקודים
התקליטן קיבל מאיתנו את הנחיות המוסיקה

המחותנים דורית ודויד מברכים באומר ובצליל
(מפוחית)

כה מצער שיומיים אחרי האירוע הנפלא הזה, התרחשה הנפילה הראשונה (זו עם השמשייה) שתוארה בפרק הקודם, ואת התגובות של האורחים שטילפנו לומר לנו כמה נהנו וכמה יפה הייתה החגיגה, קיבלתי כשאני חבולה וכואבת... התנחמתי בכך, שאילו התרחשה הנפילה לפני האירוע, היינו נאלצים לדחותו בכמה שבועות עד להחלמתי.

אבל הגורל זימן לי נפילה גם יומיים לפני מסיבה גדולה. בשנת 2015 הגיע גבי לגבורות, והחלטנו שיום הולדת 80 צריך לחוגג כדת וכדין. פניתי להנהלת מכון ויצמן, בו עבדתי בעבר במחקר, וקיבלתי אישור לערוך אירוע במסעדת "סן מרטין" ההדורה. מיד כשעוברים בשער הכניסה למכון ויצמן מרגישים התרוממות הרוח. כרי הדשא הנרחבים, העצים הרבים, חלקם בני עשרות שנים, הגינות המטופחות של פרחים משלל

מינים, המקום הוא פנינה אמיתית, שהעיר רחובות מתברכת בה. הבניין בו ממוקמת המסעדה הוא גדול ומרשים, הקיר הקדמי כולו זכוכית, והאורות שבקעו ממנו הוסיפו לו נופך קסום. צוות המסעדה ערך אותה באופן אלגנטי. הנכדים הצעירים התייצבו בפתח האולם והושיטו לכל אורח פתק עם מספר השולחן שלו. השגנו חנוכיה גדולה ויפה והדלקנו נרות חנוכה בליווי ברכות ושירים ששר כל הקהל. האוירה הייתה חמה וחגיגית.

האולם ערוך יפה
והתמונות תדברנה בעד עצמן

גבי הגיע לגבורות

הקונצרט המשפחתי של רוני ואורנה
עם אבא

ומה היה איתי? גם בחוסר מזל צריך קצת מזל. המדובר פה בנפילה שקרתה בחג החנוכה בגלל הבלטיה במדרכה החשוכה, ושאיננה אותי להרכיב במסיבה משקפיים להסתרת התפרים והנפיחות הקלה מעל הגבה השמאלית. העיקר שלא היה צורך בדחיה של המסיבה. על הכאבים ביד ובצלעות עזרה לי השמחה להתגבר, ולגבי ההופעה - מצאתי במגרה משקפיים יפים ואיכותיים, שקניתי פעם בהונג קונג (עמוד 134 בספר) ונראיתי בהם אפנתית. אמנם נאלצתי לוותר על הנגינה באקורדיון בזמן הדלקת נרות החנוכה והשירה בציבור בגלל הכאב ביד, אך מוסיקה הייתה בשפע: טל שרה, אביב ניגן בסקסופון, גבי ניגן עם בנותיו וגם עם רביעיית המיתרים שלו. הייתי המנחה של כל הערב, ובסיום גבי ואני הצגנו מערכון היתולי מאת אפרים קישון. במערכון הזה בדיוק הופענו שנינו במסיבת חנוכה שערכה המחלקה שלי במכון (נקראה אז מחלקת הפולימרים, בראשותו של פרופסור אהרון קציר) בתקופה שעבדתי על הדוקטורט שלי. עברו מאז 50 שנה, כמה מהר חלף, עבר לו הזמן...

אני ואחיי חוגגים את הגעתם לגבורות

שבתאי בן 80

גם במשפחה המורחבת היו אירועים משמחים:

שני אחיי הגיעו לגבורות, וחגגו כבר יום הולדת 80. שבתאי חגג ברוב עם, בהשתתפות כל דיירי בית גיל הזהב "עד 120" בתל אביב, בו הוא מתגורר עם רעייתו. באולם המופעים הגדול הופיעה להקה בשירים, וברכו אותו מהבמה רעייתו רוחמה, בניו איתי ויובל, בתו טלי, ושלושת הנכדים (ילדיה) עמית, תומר ואלון.

חיים בן 80

ארבע שנים אחריו הגיע גם חיים לגיל המכובד הזה, והמסיבה שלו לכל המשפחה נערכה בבית בתו דלית ובעלה איל. שתי בנותיהם אבישג ועלמה, הנכדות של חיים ורעייתו שושי, ברכו אותו בחן רב, אך הגדילה לעשות הבת יעל, שהעלתה לפייסבוק את הברכה המרגשת והאוהבת שלה, בצירוף צילומים מהעבר וההווה.